

TAMPEREEN YLIOPISTO

Maija Metsola

TAISTELUN MORAALISTA HÄVISIMME,
MUTTA ARVOMME JÄIVÄT
Kokoomusnaisten moraaliarvot vuosina 1945–1975

Valtio-opin pro gradu -tutkielma
Tampere 2010

Tampereen yliopisto

Politiikan tutkimuksen laitos

METSOLA, MAIJA: Taistelun moraalista hävisimme, mutta arvomme jäivät. Kokoomusnaisten moraaliarvot vuosina 1945–1975

Pro gradu -tutkielma, 87 s.

Valtio-oppi

Helmikuu 2010

Ennen toista maailmansotaa suomalaista yhteiskuntaa määrittivät pitkälle keskisäätyiset arvot: Jumalan pelkoa, yhtenäisyyttä, isänmaallisuutta ja kodin merkitystä korostettiin hyvän elämän normina. Muutos hiipi kuitenkin vähitellen suomalaiseen yhteiskuntaan. Uudet tahdit tulivat suomalaisille osittain tutuiksi heti jatkosodan päätyttyä. Poliittinen tulevaisuus näytti olevan kahleista vapautuneen vasemmiston käsissä, eikä Neuvostoliiton etupiiriin kuuluneessa Suomessa oikeistosuuntausten eloon jäämisestäkään voitu olla varmoja.

Poliittista murrosta seurasi henkinen murros kaupungistumisen ja yhteiskunnallisen radikalismien myötä. Sodan jälkeen epämuodikkaiksi koettujen arvojen puolestapuhujat joutuivat sopeutumaan uuteen toimintaympäristöön: omia periaatteita vastaan kohdistuneet iskut oli joko otettava vastaan tai ainakin vastalauseet oli esitettävä aiempaa vaimeammin. Yksi ajattelunsa vuoksi puolustuskanalle joutunut ryhmä oli kokoomusta kannattaneet naiset.

Porvarillisiin naisiin toisen maailmansodan jälkeen kohdistunut tutkimus on Suomessa ollut varsin vähäistä. Vuodesta 1945 eteenpäin naishistoriallinen kiinnostus on keskittynyt lähinnä hyvinvointivaltion puolesta puhuneiden naisten toiminnan tutkimiseen. Feminismiin, naisten seksuaaliseen vapautumiseen sekä uskonnon ja isänmaallisuuden merkityksen haalistumiseen kriittisesti suhtautuneet naiset eivät ole kiinnostaneet tutkijoita yhtä paljon.

Tässä tutkimuksessa analysoitiin kokoomusnaisten suhtautumista siveyskysymyksiin (esimerkiksi seksuaalisuuteen ja aborttiin) sekä perheen asemaan, uskontoon ja isänmaallisuuteen vuosina 1945–1975. Työn tarkoituksena oli analysoida sitä, millaisen vaihtoehdon kokoomusnaiset tarjosivat modernille naiseudelle ja vapautuville moraalinäkemykselle sekä sitä, millaiselle pohjalle heidän näkemyksensä perustuivat.

Kokoomusnaisten arvoja koskeva analyysi rakentui tässä työssä pitkälle kokoomuslaisten naiskansanedustajien mielipiteiden varaan, sillä heidän näkemyksistään on jäänyt puolueen rivikannattajia enemmän lähteitä. Tehty analyysi perustuu valtiopäivien pöytäkirjoihin sekä kokoomuksen puolue-elinten pöytäkirjoihin ja Kokoomuksen Naisten Liiton toiminnasta kertovaan lehti- ja arkistoaineistoon. Aikalaisten muistelmia sekä naishistorian ja poliittisen historian tutkimuksia on käytetty taustoitamaan tutkittavaa aihetta.

1800-luvulla muotoutunut keskisäätyinen arvomaailma osoittautui tutkimuksen perusteella kokoomusnaisten moraalinäkemymiä kaikkein voimakkaimmin ohjanneeksi tekijäksi. Huolimatta korkeasta koulutustasostaan ja hyvistä ansiotyömahdollisuuksistaan kokoomusnaiset eivät hylänneet keskisäätyisiä näkemyksiään sukupuolten välisistä suhteista, ydinperheen merkityksestä, siveellisyyden tärkeydestä ja uskonnollisuuden ihmistä elähdyttävästä vaikutuksesta. He pitivät kiinni myös toisen maailmansodan jälkeen uudelleen arvioiduksi joutuneesta isänmaallisuudesta. Kokoomusnaiset suhtautuivat erityisen kriittisesti Urho Kekkoseen ja hänen ulkopoliittiseen linjaansa eivätkä omaksuneet myötämielisiä suhtautumista Neuvostoliittoon. Tärkeä syy kriittisyyteen oli moraalit: Kekkonen ei saavuttanut kokoomusnaisten luottamusta puoluepolitiikan tai henkilökohtaisten etujen yläpuolelle asettuvana maanisänä. Tutkimusjakson lopulla mielipiteet kokoomusnaisten joukossa muuttuivat vapaamielisemmiksi, mutta muutos vaikuttaa lähteiden perusteella lähinnä olosuhteisiin sopeutumiselta – ei niinkään seuraukselta ajattelutavan muuttumisesta.

1. Johdanto	1
1.1. Tutkimustehtävä ja aikarajaus.....	3
1.2. Tutkimukselliset lähtökohdat	6
1.3. Aiempi tutkimus ja työn lähteet	9
1.4. Tutkimuksen rakenne	11
2. Kokoomusnaiset.....	13
2.1. Kokoomuksen Naisten Liitto koti-ideologian sanansaattajana.....	13
2.2. Kokoomuslaiset naiskansanedustajat	15
2.2.1. Kaupunkilaiset, koulutetut	17
3. Nainen on ennen kaikkea äiti	23
3.1. Naiseus ja äitiys murroksessa	23
3.1.1. Naisen asema puhuttaa.....	23
3.1.2. Jokaisella lapsella on oikeus kotiin.....	25
3.1.3. Käytännön syistä päivähoiton puolesta.....	27
3.2. Miten käy perheen?.....	31
3.2.1. Kyllä ydinperheelle, ei patriarkalisuudelle.....	31
3.2.2. Perhe ei ole virheetön.....	34
3.3. Ei äiti voi torjua lasta	35
4. Kulttuurin muutos tekee kipeää	43
4.1. Siveyden sipulit ja radikalismi kohtaavat	43
4.1.1. Pyhät arvot uhattuina	43
4.1.2. Rappioilmiöitä.....	45
4.2. Jumala ompi linnamme	48
4.2.1. Onko uskonnolla sijaa?	48
4.2.2. Jumala raastuvassa	52
5. Kekkonen myy isänmaan ja mustaa moraalin.....	57
5.1. Uusi ulkopolitiikka kohtaa vankan isänmaallisuuden.....	57
5.1.1. Sotien jälkeinen tilanne	57
5.1.2. Patrioottien politiikka.....	58
5.1.3. K-linjan kriitikot	60
5.2. Kokoomusnaiset ja Kekkonen iskevät yhteen: noottikriisi, Honka-liitto ja poikkeuslaki.....	64
5.2.1. Voittamaton Kekkonen	64
5.2.2. Meille poikkeuslaki on arvokysymys	68
6. Taistelun moraalista hävisimme, mutta arvomme jäivät	75
7. Lähteet.....	83

1. Johdanto

Niin kliseiseltä kuin hokema kodista, uskonnosta ja isänmaasta kokoomuksesta puhuttaessa tuntuukin, sen merkitystä ei ole syytä aliarvioida tarkasteltaessa kokoomuslaisten naisten arvomaailmaa puolueen historian aikana. Voidaan sanoa, että näiden perusarvojen ylläpitämisestä muodostui ensin Suomalaisen puolueen ja sittemmin Kansallisen Kokoomuksen naisten lähetystehtävä ja puoluetoinnin keskeinen peruste. Kokoomuksessa vaalittiin pitkään näkemystä naisista konservatiivisen puolueen vankimpina kannattajina, sillä perinteiden eteenpäin viemisen – eikä niinkään uudistamisen – ajateltiin kuuluvan naisen synnynnäiseen olemukseen.¹ Kokoomuksen Naisten Liiton puheenjohtaja Saara Forsius osoitti ymmärtäneensä naisille asetetut tehtävät todetessaan kokoomuksen puoluekokoukselle vuonna 1963 näin: ”Meiltä naisilta odotetaan, että me kodeissa voisimme kasvattaa nuorisossamme isänmaallista mieltä, vaalia kristillisiä perinteitä ja lujittaa kristillistä elämänsäkötsomusta.”²

Forsius piti puoluekokouspuheensa aikana, jolloin hänen kuvailemilleen arvoille perustunut kasvatustyö ei enää kaikkia miellyttänyt. Porvarillinen ajattelu oli haastettu Suomessa toisen maailmansodan jälkeen juuri niiden ihanteiden osalta, jotka olivat olleet perustavanlaatuisia arvoja edeltäville sukupolville. Kristillinen elämänsäkötsomus ja perhekäsitys sekä isänmaallisuus olivat kannatelleet suomalaista yhteiskuntaa varsin pitkään, mutta enää niitä ei yksituumaisesti pidetty sen kivijalkoina. Kokoomuksen näkökulmasta tilanne oli haasteellinen eikä Neuvostoliiton etupiiriin kuuluneessa Suomessa edes oikeiston eloon jäämisestä voitu olla varmoja.³ Tulevaisuus näytti olleen toimintavapauden saaneen vasemmiston käsissä, ja sen poliittiset tavoitteet saivat osakseen ennen näkemättömän paljon sympatiaa. Epämuodikkaiksi koettujen arvojen puolestapuhujat joutuivat sopeutumaan uuteen toimintaympäristöön: omia periaatteita vastaan kohdistuneet iskut oli otettava vastaan tai ainakin vastalauseet oli esitettävä aiempaa vaimeammin.⁴ Tämän saivat kokea myös kokoomusta kannattaneet naiset.

Vuosikymmenten kuluessa oikeistolaisuus osoitti elinvoimansa, mutta mikään triumfi sotia seuranneet ajat eivät suomalaiselle konservatismille olleet. Myös kaupungistuminen ja elinkeinorakenteen muutos vaikuttivat voimakkaasti suomalaiseen elämäntapaan ja arvoihin. Päivi Uljas kuvaa kehitystä positiiviseen sävyyn valkoisen talonpoikaisvaltion hegemonian murtumiseksi. Urbanisoituminen

¹ Vares (2008), s. 512.

² Kansallisen Kokoomuksen puoluekokous ptk. 20.4.1963. PTA.

³ Suvanto (1994), s. 299.

⁴ Vares (2008), s. 14.

tapahtui Suomessa äkkiryssäyksellä, kun kymmenien tuhansien pientilojen elinkelvottomuus kävi selväksi 1960-luvulla. Moni sotien jälkeen syntynyt nuori aloitti uuden elämän etsinnän sieltä, missä oli töitä eli kaupungista tai Ruotsista. Vuosien 1950 ja 1970 välisenä aikana maaseudulta kaupunkiin muutti yli miljoona suomalaista, mikä oli enemmän kuin missään muussa Euroopan maassa.⁵

Kotoisten myllerrysten lisäksi kansainvälisen politiikan tapahtumat kuohuttivat tiedostavia 1960- ja 1970-luvun nuoria.⁶ Ajan henkinen ilmapiiri kulminoitui ympäri maailman levinneisiin Vietnamin sodan vastaisiin mielenosoituksiin. Vastaukseksi Suomessa heittäydyttiin muun maailman tapaan muutoksen pyörteisiin: pasifismi, sukupuolten väliset suhteet, tasa-arvo, seksuaalisuus ja demokratia puhuttivat suuria sodanjälkeisiä ikäluokkia. Kritiikkiä nuorissa radikaaleissa herättivät aiempien sukupolvien materialismi, kulutusjuhlat, kilpailullisuus sekä perinteisiin arvoihin sitoutuminen. Uskonnollisuus ja isänmaallisuus eivät enää puhutelleet näitä nuoria. Nyt haluttiin keskustella agraaris-konservatiivisen yhteiskunnan hellimistä tabuista. Varsin herkullinen aihe tällaiseen debattiin oli tietenkin seksuaalisuus.⁷

Nuorison radikaalius suodattui Suomessa varsin pian puoluepoliittiseksi liikehdinnäksi⁸ eikä ollut yllätys, että sodan jälkeen syntynyt sukupolvi tunsu omakseen kansainvälisenkin esimerkin mukaisesti vasemmistolaisen ideologian. Siinä missä sisäpolitiikassa kannatettiin hyvinvointivaltiota, ulkopoliitikassa huomio kiinnittyi idänsuhteisiin. Länsieurooppalaisille nuorille vallankumouksen esimerkkeinä toimivat monet kolmannen maailman maat, mutta Suomessa nuoret hakivat innoitusta neuvostokommunismista. Virallinen ulkopoliittikkakaan ei vieroittanut nuoria tällaisesta suuntauksesta. Toisen maailmansodan jälkeisen ulkopoliittikan johtohahmot: presidentit Juho Kusti Paasikivi ja Urho Kekkonen pitivät poliittisen linjansa johtotähtenä hyvien suhteiden luomista Neuvostoliittoon.⁹ Tätä linjausta kannattivat luonnollisesti myös suomalaiset kommunistit, joiden opetuslapsia monista nuorisoliikehdintään osallistuneista tuli. Poliittikan yleinen vasemmistolaistuminen kiristi yhä enemmän verkkoa Neuvostoliittoon kriittisesti suhtautuneiden ympärillä. Ajatus ystävällisten suhteiden ylläpidosta itäiseen naapuriin oli esimerkiksi kokoomuslaisille varsin vieras, sillä heidän isänmaallisuutensa oli pitkään nojannut siihen näkemykseen, että Neuvostoliitto oli uhka Suomelle.

⁵ Uljas (2008), s. 15 ja 38.

⁶ J. P. Roos ja Elina Haavio-Mannila ovat suuria ikäluokkia koskevassa tutkimuksessaan korostaneet, että 1960- ja 1970-lukujen nuoret olivat keskenään erilaisia. Keskeisenä erona he pitävät suhtautumista poliittisiin tunnuksiin ja puolueisiin sitoutumista. 1960-luvulla oltiin ”yleisvasemmistolaisia”, mutta 1970-luvulla sitoutumattomuutta karsastettiin. Roos & Haavio-Mannila (2008), s. 236.

⁷ Bergman (2002), s. 134-135.

⁸ Ingström (2007), s. 21.

⁹ Meinander (1999), s. 398 ja 250.

Isänmaallisten ja kristillisten tunteiden haastetuksi tulemisen lisäksi myös naisten asemaan liittyvä keskustelu vaati kokoomusnaisilta omien arvojen uudelleen harkintaa. Erityisesti *Yhdistys 9* käsitteli 1960-luvun puolivälin jälkeen ajan polttavia kysymyksiä naisten näkökulmasta. Naisasialiikkeen sanoma kiteytyi vaatimukseen perhe-elämän ja ansiotyön yhdistämisen mahdollistamisesta kaikille naisille. Tälle vaatimukselle loivat pohjaa sodan jälkeen lisääntynyt naisten työssäkäynti ja siitä syntynyt keskustelu 1950-luvulla.¹⁰ Porvarilliseen aatetraditioon oli pitkään kuulunut ajatus naisten perusluonteen täydellistymisestä kodin hengen vaalijana eli vaimona ja etenkin äitinä,¹¹ mutta naisten työssäkäynnin ja kouluttautumisen lisääntyessä kotiäitiysihanne joutui todellisen haasteen eteen.

Osalle suomalaisista politiikan vasemmistosuuntaus, kaupungistuminen sekä niiden mukanaan tuomat muutokset käyttäytymisessä ja ajattelutavoissa merkitsivät siis omien, pyhiksi koettujen arvojen alasajoa. Kokoomuksessa – niin kuin muissakin porvarillisissa puolueissa – kehitystä katseltiin silmät ymmyrkäisinä. Kuten Saara Forsiuksen edellä esitellystä puheenvuorosta voi päätellä, kokoomuslaiset naiset ylläpitivät konservatiivista näkemystä naisesta, perheestä ja sukupuolten suhteista vielä silloinkin, kun moni uuden sukupolven nainen jo suhtautui näihin näkemyksiin varauksellisesti. Vesa Vares on kokoomusnaisia koskevassa tutkimuksessaan todennut moraalisten arvojen pysyvyyden olleen leimallista erityisesti puolueen naisille:

*”Kokoomusnaiset olivat poliittisesti 1970-luvulle jopa keskimäärin konservatiivisempia kuin miehet ainakin sikäli, että heidän piirissään koti-uskonto-isänmaa-retoriikka ja siveellisyyden korostaminen säilyivät pitkään.”*¹²

1.1. Tutkimustehtävä ja aikarajaus

Kokoomuslaisten naisten moraaliarvojen pitkä linja toisen maailmansodan päättymisestä 1970-luvun puoliväliin asti on tämän pro gradu -tutkimuksen aiheena. Analysoin työssäni kokoomusnaisten suhtautumista siveyskysymyksiin (esimerkiksi seksuaalisuuteen ja aborttiin) sekä perheen asemaan, uskontoon ja isänmaallisuuteen vuosina 1945-1975. Pyrin tutkimuksessani luomaan kokonaiskuvan kokoomuslaisten naisten moraalikysymyksiin liittyneestä ajattelusta ja sen muutoksesta vertaamalla kokoomuslaista aatetraditiota tuota traditiota haastaneisiin tekijöihin tutkittavalla ajanjaksolla. Henkilötasolla selvitan, ketkä kokoomuslaisista naisista edustivat puolueessaan uudenlaista ajattelua ja keille arvojen muutos oli vaikein pala nieltäväksi.

Kokoomusnaisilla tarkoitan tässä työssä Kansallisen Kokoomuksen (vuoteen 1951 asti Kansallisen Kokoomuspuolueen) ja sen naisjärjestön eli Kokoomuksen Naisten Liiton toimintaan osallistuneita

¹⁰ Jallinoja (1983), s. 122 ja 128-132.

¹¹ Sulkunen (1987), s. 160-161.

¹² Vares (2009), s. 289.

naisia. Naisten osuus kansanedustajista oli Suomessa pitkään niin pieni, että kattavan kuvan saamiseksi kokoomusnaisten ajattelusta on perusteltua tutkia naisedustajien lisäksi myös koko puolueen järjestötyössä mukana olleita naisia. Heidän ajatteluaan analysoidaan sikäli, kun se tulee esiin Kokoomuksen Naisten Liiton ja Kansallisen Kokoomuksen toimintaa käsittelevässä aineistossa. Tutkimuksessa kokoomuslaisista naisista piirtyvä kuva on kuitenkin vahvasti kansanedustajien määrittämää, mikä johtuu useista syistä: tämän työn puitteissa ei ole mahdollista käydä läpi kansallisten naisten paikalliseurojen materiaalia, eivätkä naisrivijäsenet käyttäneet kokoomuksen valtakunnallisissa kokouksissa kovin paljon puheenvuoroja – tosin heitä ei kokouksissa runsaslukuisesti ollutkaan. On myös hyvä huomata, ettei Kokoomuksen Naisten Liiton pöytäkirjamateriaalissa juuri ole poliittista keskustelua, vaan lähinnä järjestön pyörittämiseen liittyvää sananvaihtoa. Jos politiikkaa käsiteltiin, keskustelu oli tavallisesti varsin yleisluontoista.

Koska tutkimukseni lähdeaineisto painottuu Kokoomuksen Naisten Liiton toiminnassa mukana olleisiin ja eduskunnassa kokoomusta edustaneisiin naisiin, voidaan olettaa, että työssäni pääsevät ääneen lähinnä keski-ikäiset ja sitä vanhemmat naiset. Tutkimani aikana erityisesti porvarillisten puolueiden listoilta kansanedustajiksi nousseet naiset olivat jo sikäli varttuneita, että he olivat yleensä saattaneet omat lapsensa maailmalle ennen kuin asettuivat ehdolle vaaleissa.¹³ Kokoomuksen Nuorten Liitto todennäköisesti houkutteli puolueen nuorempia naiskannattajia virallista naisjärjestöä enemmän, joten siksi on oletettavaa, että joissakin arvokysymyksissä tutkimukseni antaa kokoomuksen naisista konservatiivisemmän kuvan kuin mihin laajempaa ikähaitaria tarkasteltaessa olisi ollut mahdollista päätyä. Kokoomuksen nuorten naisten tutkiminen on kuitenkin vaikeaa, koska virallisten puolue-elinten lähteistä ei voi luotettavasti päätellä, minkä ikäinen puhuja on. Kokoomuksen Nuorten Liiton aineiston läpikäyminen ja analysointi muun aineiston lisäksi olisi johtanut laajempaan tutkimukseen kuin pro gradu -työssä on tarkoituksenmukaista.

Kytkös Kokoomuksen Naisten Liiton ja kokoomusta kannattaneiden naisten välillä oli menneinä vuosikymmeninä kuitenkin niin vahva, että edellä esitetyistä rajoituksista huolimatta on kokoomuslaisia kansanedustajia ja naisten liiton aineistoa tutkimalla mahdollista saada luotettava kuva kokoomusnaisten arvoista tutkimani aikana. Miehisessä poliittisessa kulttuurissa naisten erillistointi puolueissaan oli käytännössä välttämätöntä, jotta naiset saatiin osallistumaan poliittisiin tapahtumiin ja jotta he pystyivät asettumaan ehdolle kunnallisiin ja valtakunnallisiin luottamustehtäviin.¹⁴ Siksi on oletettavaa, että Kokoomuksen Naisten Liiton kannanilmauksilla on ollut naiskent-

¹³ Metsola (2008), s. 29.

¹⁴ Lähteenmäki (1999), s. 48-49; Metsola (2008), s. 24-25.

tävään tuki. Tämä on vielä todennäköisempää, kun huomioidaan se, ettei naisten liiton tapoihin kuulunut kommentoida niinkään päivänpolitiikkaa vaan kiinnittää huomio siihen, mikä puolueen kannattajille oli yhteistä.

Tässä tutkimuksessa huomion keskiössä ovat kokoomusnaisten arvostukset, joiden muodostumiseen voidaan ajatella merkittävästi vaikuttaneen heidän taustansa. Taustatietojen saatavuus rajoittuu tutkittavien joukossa kansanedustajiin, mutta heidän avullaan on mahdollista saada tietoa kokoomuksen naiskannattajien taustoista laajemminkin. Selvitän, millainen koulutus ja ammattirakenne kokoomuslaisilla naiskansanedustajilla oli sekä sitä, mistä päin Suomea he olivat kotoisin. Analyysin tarkoituksena on täsmentää kuvaa siitä, millaisista lähtökohdista tulleet naiset edustivat puoluetta ja sen jäsenistöä politiikan huipulla.

Tutkimukseni alkaa ensimmäisistä jatkosodan jälkeisistä eduskuntavaaleista eli vuodesta 1945. Aikarajaus perustuu toisen maailmansodan aiheuttamiin muutoksiin suomalaisessa poliittisessa toiminnassa ja ajattelussa. Uudet poliittiset painotukset omaksuttiin nopeimmin äärivasemmistossa eikä ole yllätys, että kokoomuksessa sotienjälkeinen surutyö kesti huomattavasti pidempään – jopa vuosikymmeniä. Vuonna 1956 kokoomuksessa yleisesti vastenmielisyyttä herättänyt uuden ulkopolitiikan takuumies, maalaisliiton Urho Kekkonen valittiin Suomen tasavallan presidentiksi. Hyvästä yrityksestä huolimatta SDP:stä ja kokoomuksesta koostunut aseveliakseli ei kyennyt katkaisemaan Kekkosen kuningastietä, joten kokoomuslaisille jäi presidentinvaalin jälkeen kaksi vaihtoehtoa: sopeutuminen ajan henkeen tai pitäytyminen jyrkässä konservatiivisaatteellisessa ja kekkosvastaisessa politiikassa. Taistelu kahden ajattelutavan välillä oli aluksi melkein näkymätöntä, mutta kasvoi merkitykselliseksi 1960- ja 1970-lukujen taitteessa.¹⁵

Yleispoliittisen taustan huomioon ottaminen kokoomusnaisten moraalikysymysten tarkastelussa on perusteltua siksi, että se antaa oikeutta kokoomusnaisten politiikalle ja auttaa hahmottamaan sitä ympäristöä, jossa kokoomusnaiset arvojaan puolustivat. Esimerkiksi isänmaallisuutta on erityisesti 1960- ja 1970-lukujen osalta mahdotonta käsitellä ilman idänsuhteisiin liittyneiden näkemysten hahmottamista. Kokoomusnaiset eivät toimineet aatteellisessa umpiossa tai puuhastelleet vain naisellisesti kudontakerhoissaan, vaan he ottivat kantaa niihin suuriin kysymyksiin, jotka monia puhuttivat. Koska Urho Kekkosen politiikan kannattamisesta tai sen vastustamisesta muodostui vuosi-

¹⁵ Vares (2008), s. 266; Lahtinen (2006), s. 67.

kymmenten kuluessa keskeinen poliittisia näkemyksiä jakanut tekijä, on relevanttia hyödyntää juuri hänen uransa vaiheita myös kokoomusnaisten arvoja koskevan tarkastelun rajaamisessa.

Kokoomuksen ja Urho Kekkosen välisten suhteiden kannalta tärkeä vuosi oli 1973, jolloin Kekkosen presidenttikautta jatkettiin poikkeuslain turvin EEC-neuvotteluiden¹⁶ jatkumisen takaamiseksi. Poikkeuslain puolesta äänesti myös suurin osa kokoomuksen kansanedustajista, mistä voidaan ajatella alkaneen todellisen suunnanmuutoksen kokoomuksen politiikassa. Vaikka suhtautuminen poikkeuslakiin oli kokoomuksessa varmasti enemmän sukupolvi- kuin sukupuolikysymys, naisten riveistä löytyi osa vankimmista poikkeuslain vastustajista.

Päätän pro gradu-työni tarkastelun vuoden 1975 eduskuntavaaleihin. Rajauksen perusteena on ilmapiiirin vähittäinen muuttuminen suomalaisessa politiikassa. Kokoomus siirtyi virallisesti kannattamaan Urho Kekkosen linjaa, minkä seurauksena toisinajattelijat joutuivat puolueessa marginaaliin. Vesa Varesen mukaan aika teki tehtävänsä myös kokoomuksen naisten politiikalle: 1980-luvun alkuun mennessä heidän retoriikastaan hävisivät ainakin johdon tasolla viittaukset konservatiivisiin arvoihin ja Kekkosen politiikkaan suhtauduttiin aiempaa myötämielisemmin.¹⁷ Kokoomusnaisten arvojen pitkän linjan katkeaminen ja sen jälkeen huomion kohteeksi nousseet uudet kysymykset antaisivat aiheen jo toisen tutkimukseen, joten on luonnollista päättää tarkastelu arvojen murroskohtaan.

1.2. Tutkimukselliset lähtökohdat

Tutkimukseni sijoittuu poliittisen historian perinteeseen, mutta näkökulmaltaan se on naishistoriallinen. Naisten ajattelun ja toiminnan nostaminen analyysin keskiöön on kokoomuksen sisäistä kehitystä ajatellen perusteltua, koska modernien arvojen omaksumisesta tuli kokoomuksessa osittain sukupuolikysymys.¹⁸ Edellä sanotusta seuraa, että sukupuolta käytetään tässä tutkimuksessa arvo maailman rakentumista, muuttumista ja säilymistä selittävänä tekijänä.

Sukupuolella on kansainvälisessä tutkimuksessa havaittu olevan vaikutusta poliittiseen osallistumiseen ja yhteiskunnallisiin näkemyksiin. Naiset ovat osallistuneet poliittiseen toimintaan yleisesti ottaen miehiä vähemmän, mutta naiset kurovat eroa kiinni sitä mukaa kuin tasa-arvoistuminen etenkin länsimaissa etenee. Sukupuolen vaikutukset poliittisiin näkemyksiin eivät tutkimusten mukaan ole kovin huomattavia, mutta joitakin painotuseroja miesten ja naisten välillä on: miehet ovat olleet

¹⁶ European Economic Community, Euroopan Talousyhteisö (ETY).

¹⁷ Vares (2009), s. 276-278.

¹⁸ Vrt. Vares (2008), s. 138.

naisia valmiimpia aseellisiin konflikteihin ja panostamaan armeijan varusteluun kun taas naisia yhdistävät pasifistisemmat, perhe-, sosiaali- ja terveystalitiikkaa preferoivat näkemykset. Naiset ovat äänestäneet vaaleissa kuitenkin enemmän ei-sosialistisia puolueita ja kannattaneet konservatiivisia aatteita. Naisten uudistusmielisyyden on ajateltu lisääntyvän yhtäaikaaisesti naisten koulutustason nousun ja työssä käynnin lisääntymisen kanssa. Suvaitsemattomimpia äänestäjiä ovat perinteisesti olleet kouluttamattomat naiset.¹⁹

Pro gradu -työni keskeiset käsitteet ovat konservatismi, moraalit ja arvot. Pertti Suhonen on määritellyt arvon käsitteen seuraavasti:

*”Arvot ovat ihmisten ajattelussa ja yhteiskunnan kulttuurissa vallitsevia käsityksiä yksilöiden, yhteiskunnan ja ihmiskunnan keskeisistä päämääristä. Ne ovat siis käsityksiä hyvästä elämästä, hyvästä yhteiskunnasta ja hyvästä maailmasta.”*²⁰

Hän lisää, että on olemassa rajallinen joukko perusarvoja, joiden alapuolella on rajattomasti perusarvojen saavuttamista tukevia välinearvoja.²¹

Heta Häyry puolestaan analysoi moraalit käsitettä näin: ”Moraali sisältää ne yksilön ja yhteisön arvot ja normit, joiden tavoittelu ja noudattaminen vallitsevat ihanteina yksilön tai yhteisön toimintaa.”²² Häyry täsmentää tarkoittavansa toiminnalla tietyn yksilön tai yhteisön omassa hallinnassa olevaa päätöksentekoa tai tehtyjen päätösten täyttämisyrityksiä.²³ Tästä seuraa, että arvioitaessa ihmisten tai ihmisryhmien toimintaa tai elämäntapaa arvottavilla käsitteillä, kuten hyvä, kaunis, kannatettava tai oikea, voidaan puhua moraalista. Juha Räikkä tiivistää moraalit olevan käsityksiä siitä, miten ihmisen viime kädessä pitäisi toimia. Erotuksena tästä etiikassa ollaan kiinnostuneita siitä, mitä on oikea moraalit.²⁴

Mainittujen kuvausten perusteella moraalit käsitteeseen voidaan liittää kaikki oikeaa tai väärää määrittelevät arvot, mutta tässä tutkimuksessa tarkastellaan vain määrättyä moraalit arvojen joukkoa. Analyysin kohteena ovat arvostukset, jotka liittyvät sukupuolten välisiin suhteisiin, isänmaallisuuteen, uskonnollisuuteen, seksuaalisuuteen, perheeseen, avioliittoon ja niiden ympärillä käytyyn poliittiseen keskusteluun. Tutkimuksen taustalla on ajatus siitä, että kokoomuslaiset naiset

¹⁹ Raaum (1999), s. 59; Togeby (1995), s. 327 ja 333.

²⁰ Suhonen (1988), s. 31.

²¹ *ibid.*

²² Häyry (1997), s. 200.

²³ *ibid.*

²⁴ Räikkä (2004), s. 10.

jakoivat tietynlaisen suhtautumistavan yllä mainittuihin asioihin ja että heidän puoluetustaan voidaan päätellä jotakin myös heidän arvostuksistaan.

Kansallinen Kokoomus kuuluu konservatiivisten²⁵ puolueiden joukkoon. Mikko Lahtinen listaa konservatiivisiksi arvoiksi ja asenteiksi esimerkiksi isänmaallisuuden, kansallisen tradition ja erityislaadun korostamisen, perinteisen perhemuodon, avioliiton ja kristillisten arvojen esillä pitämisen sekä korostuneen lain ja esivallan kunnioituksen. Konservatiivisessa ajattelussa yhteiskunta asetetaan ainakin jossain määrin yksilöiden yläpuolelle. Kokoomus on näiden arvojensa vuoksi pitkään ollut helppo maali esitettäessä syytöksiä vanhoillisuudesta, mutta on muistettava, ettei iso osa kokoomuslaisista kokenut arvojaan missään vaiheessa vanhanaikaisiksi. Omia arvoja luonnehdittiin pikemminkin osoituksiksi halusta uudistaa yhteiskuntaa varovasti ottaen oppia edellisten sukupolvien kokemuksista.²⁶ On kuitenkin selvää, että 1970-luvun kokoomusta ei voida enää täysin pitää yllä mainittujen konservatiivisten arvojen edistäjänä. Haastajiksi kollektiivisille puoluearvoille nousivat tuolloin kansainvälisten esimerkkien mukaisesti individualismi ja markkinatalouden puolustaminen liberaalisen tradition hengessä. Toisaalta puolueessa oltiin myös aiempaa valmiimpia yhteiskunnallisiin reformeihin.²⁷

Tässä työssä tutkitaan suomalaisen yhteiskunnan muutosta niiden näkökulmasta, joiden edustamat käsitykset hyvästä elämästä ja oikeasta moraalista jäivät tappiolle uudenlaisten aatteiden vallatessa alaa. Neuvostoliiton romahtamisen jälkeen näitä ”vanhoja” arvoja on jälleen kaivettu naftaliinista ja erityisesti suomettumisen²⁸ vastustajien päälle on alettu asetella oikeamielisyyden viittaa. Varsinkin 1970- ja 1980-luvuilla toimineita poliitikkoja on monelta taholta syytetty ylilyönneistä Neuvostoliiton tyynnyttelyssä, sinisilmäisyydestä sosialistisen järjestelmän epäkohtien edessä ja oman uran pönkittämisestä keinoja kaihtamatta. Suomettumisen ajan toiminnan penkomiseksi on ehdotettu

²⁵ Konservatismi-käsite on johdettu latinalaisesta sanasta *conservo*, joka merkitsee säilyttämistä, voimassa pitämistä, noudattamista, pelastamista, varjelemista. Lähde: Lahtinen (2006), s. 59. Suomessa kokoomuksen lisäksi konservatiiviset aatteet yhdistävät myös RKP:n ja keskustan oikeistoa sekä uudemmista puolueista perussuomalaisia.

²⁶ Lahtinen (2006), s. 62; ks. myös Rantala (1981), s. 81; Vares (2008), s. 321.

²⁷ Rantala (1981), s. 81. Rantalan mukaan muutos puolueessa alkoi jo vuoden 1957 periaateohjelmasta. Suvanto (1994) tosin toteaa, että siinä lanseeratut uudet termit, kuten dynaaminen konservatismi ja kansankapitalismi olivat monessa kohdin lähinnä vain yrityksiä kuulostaa uudenaikaiselta (s. 307 ja 311). Vares kuitenkin huomauttaa, että kokoomuksen politiikan aiempi keskeinen teesi: edeltävien sukupolvien työn kunnioittaminen loisti vuoden 1957 ohjelmassa poissaolollaan. Myös kirkosta ja isänmaasta puhuttiin aiempaa hillitymmin (s. 242).

²⁸ Suomettumisella tarkoitetaan rajoituksia, joita joku voimakas valtio asettaa heikomman naapurivaltion itsemääräämisoikeudelle. Nimitys sai alkunsa Suomen ja Neuvostoliiton välisten suhteiden kuvaamisesta eurooppalaisessa tutkimuksessa 1950-luvulla. Nevakivi (2004), s. 277.

jopa totuuskomissiota. Aikalaistoimijat taas syyttävät kritikoijiaan liioittelusta ja Neuvostoliiton painostuksen vähättelystä.²⁹

Kiinnostus suurten ikäluokkien nuoruuden tapahtumiin epäilemättä jatkuu, vaikka monet nykyisin keskeisissä yhteiskunnallisissa asemissa olevat ikäpolvensa edustajat olisivat mieluummin hiljaa nuoruuden innossa sanotuksi tai tehdyksi tulleista asioista. Tarkoituksellista tai ei, tämäkin työ ottaa osaa tuohon keskusteluun esitellen haastetut ja heidän ajattelunsa perustan. Samalla voi huomata, miten aika heittelee arvoja: nostaa toisia ja laskee toisia. Mitä enemmän arvojen liikkeeseen, muutoksiin ja pysyvyyteen tutustuu, sitä varovaisemmin suhtautuu esimerkiksi käsitteisiin ”perinteinen, vanhanaikainen” tai ”moderni” arvo. Ennen kuin huomaakaan, edellisestä on tullut jälkimmäinen tai jälkimmäisestä edellinen. Vastaajasta riippuen arvot voivat samassa ajassa olla myös yhtä aikaa kumpaakin. Maria Lähteenmäen mukaan tarkastelu, joka koskee ihmisten irtautumista perinteisistä identiteetin rakennuspuista, vaatii seurakseen historiantutkimusta selvittämään, mikä sellainen perinteinen yhteiskunta on, josta ihmisten sanotaan irtautuneen.³⁰

1.3. Aiempi tutkimus ja työn lähteet

Tutkimuksessani yhdistyvät kaksi verrattain vähän tutkittua aihetta: porvarillinen aatetradiatio sekä tätä suuntausta edustaneet naiset. Maltillisiin porvarillisiin suuntauksiin kuuluneet henkilöt ovat jääneet tutkimuksessa vaille huomiota monista syistä. Tutkimuksen painopisteisiin on vaikuttanut esimerkiksi se, että työväenliike ja radikaali oikeisto ovat tuoneet itseään yhtenäisenä joukkona esille enemmän, ja että näiden toiminnasta on jäänyt tutkimusaineistoksi enemmän lähteitä. Jälkipolvien silmissä vasemmistoa ja oikeistoradikalismia on myös usein pidetty mielenkiintoisempina tutkimuskohteina kuin varsin arkipäiväisiksi miellettyjä maltillisia poliittisia suuntauksia. Tämä siitäkin huolimatta, että merkittävät poliittiset voimat ovat tällaisen tutkimuspainotuksen myötä jääneet vaille huomiota.

Edellä sanotun perusteella ei ole yllättävää, että porvarillinen naistutkimus on Suomessa ollut vähäistä verrattuna vasemmistonaisten toiminnan tutkimukseen. Suuremman määränsä, näkyvyytensä ja ehkä myös poliittisen painoarvonsa vuoksi vasemmiston naispoliitikot ovat kiinnostaneet tutkijoita viime vuosikymmeninä huomattavasti porvarisiskojaan enemmän. Saattaa myös olla, että naistutkijoiden on ollut helpompi samaistua vasemmistonaisten arvoihin kuin varsin perinteisen naiskuvan kannattajaksi koettujen porvarillisten naisten ajatuksiin. Naisten varhaisen poliittisen osallistumisen

²⁹ Purhonen & Roos & Hoikkala (2008), s. 186; Roos & Haavio-Mannila (2008), s. 234 ja 237.

³⁰ Lähteenmäki (2000), s. 11.

osalta tietoja porvarillisista naisista vielä löytyy, ja myöhemmiltä vuosilta ministerit ovat herättäneet kiinnostusta, mutta porvarillisten naisten ideologian tutkimusta toisen maailmansodan jälkeiseltä ajalta on vielä jatkettava.

Tutkimuksen painottuminen koskemaan radikaaleja naisia on jossain määrin vinouttanut näkemystämme naisen aseman muuttumisesta. Irma Sulkunen muistuttaa kirjassaan *Retki naishistoriaan*, ettei historia kulje lineaarisesti kohti abstraktia täydellisyyttä, joka naistutkijoille merkitsee yleensä naisten kasvavaa tietoisuutta, vapautta ja itsemääräämisoikeutta.³¹ Näihin arvoihin kriittisesti suhtautuvienkin on oikeus tulla kuulluiksi ja ymmärretyiksi omista lähtökohdistaan käsin. Markku Hyrkkänen on Aatehistorian mieli -teoksessaan kuvannut ajatusten ja toiminnan tutkimuksen yhteyttä näin: ”Olosuhteet, aatteet ja opit eivät sellaisenaan selitä ihmisten käsityksiä. Käsitykset on selitettävä ja ymmärrettävä, jotta ihmisten toimintaa voitaisiin selittää ja ymmärtää.”³²

Tämä työ pohjautuu tekijän Suomen historian pro gradu -tutkielmaan,³³ jossa käsiteltiin kaikkien porvarillisten puolueiden naisten toimintaa ja poliittista ajattelua Suomessa vuosina 1945–1966. Pro gradu -työssäni tutkin Suomen porvarillisten puolueiden eli Kansallisen Kokoomuksen, Maa-laigliiton (vuodesta 1965 Suomen Keskustapuolue), Suomen Kansanpuolueen (vuoteen 1951 Kansallinen Edistyspuolue) ja Ruotsalaisen Kansanpuolueen toimintaan ja niiden naisjärjestöjen toimintaan osallistuneita naisia. Porvarillisten naisten moraaliarvojen tutkimus oli yksi osa-alue jo historian pro gradu -työssäni. Painopiste silloisessa tutkimuksessa oli kuitenkin porvarillisten naisten poliittisten tavoitteiden ja toiminnan analysoimisessa liittyen esimerkiksi hyvinvointivaltion kehitykseen. Myös naisten asemaa miehisessä politiikassa analysoitiin tätä työtä enemmän.

Pro gradu -työtäni varten olen läpikäynyt valtiopäivien pöytäkirjat tutkimiltani vuosilta sekä kokoomuksen puolue-elinten pöytäkirjat ja naisten liiton toiminnasta kertovan arkistoaineiston. Kokoomuksen Naisten Liitto julkaisi myös omaa lehteään nimeltä *Suomen Nainen*, jossa käsiteltiin paljon aivan jokapäiväisiä naisten elämään liittyviä asioita, mutta lisäksi myös poliittisia kysymyksiä. Tutkimustani varten olen käynyt läpi lehden numerot vuosilta 1945–1975. Luvusta riippuen kokoomusnaisten arvoja koskeva tulkinta on tehty noin 20–30 kokouspöytäkirjan, valtiopäiväpuheen tai lehtikirjoituksen perusteella.

³¹ Sulkunen (1991), s. 23.

³² Hyrkkänen (2002), s. 9.

³³ Metsola (2008).

Kokoomuksen puoluehistoriaa on kirjoitettu vuoteen 1966 asti ja Kokoomuksen Naisten Liiton historiaa vuoteen 1981. Konservatiivisen aatetradition muutoksesta Suomessa ja maailmalla on tarjolla hyviä teoksia, joten kokoomuslaista mentaliteettia ei tarvitse tässä työssä enää määritellä uudelleen. Kokoomuksen naiskansanedustajien taustojen selvittämisessä käytän hyväksi professori Heikki Paloheimon laatimaa kansanedustajatietokantaa. Käsittelemäni ajanjakson ajattelua ja yhteiskuntaa auttavat ymmärtämään Suomen historian yleisteokset ja aikalaisten muistelmat.

1.4. Tutkimuksen rakenne

Pro gradu -työni alkaa taustoittavalla luvulla, jossa tutkin, millaisia kokoomusnaiset olivat tarkastellessani vuosikymmeninä. Selvitän millaisen perinteen ja aatetradition mukaisesti kokoomuksen naiset toimivat politiikassa ja millaiset olivat heidän taustansa. Aatteellisessa tarkastelussa pääpaino on toisen maailmansodan jälkeisessä kehityksessä, mutta syvemmän ymmärryksen saavuttamiseksi on syytä palata 1800-luvulle, jolloin keskisäätyinen maailmankuva hahmottui. Käsittelemäni ensimmäisessä luvussa myös Kokoomuksen Naisten Liiton poliittisia linjauksia.

Työssäni on kolme analyysilukua, joista ensimmäisen aiheena ovat siveellisyyteen liittyvät kysymykset. Tutkin kokoomuslaisten naisten suhtautumista perheeseen, sukupuolten välisiin suhteisiin, seksuaalisuuteen ja siveisiin elämäntapoihin eri vuosikymmeninä. Huomion kohteiksi tässä tarkastelussa nostan esimerkiksi aborttiin, naisen ruumiilliseen itsemääräämisoikeuteen ja siveellisyysrikkoihin liittyvät näkemykset. Näiden aiheiden keskustelun päänavaajana käsittelemäni tässä luvussa Suomeen 1960-luvulla rantautunutta feminististä liikehdintää.

Neljännessä luvussa keskitytään uskonnollisiin arvoihin. Tutkin sitä, miten kokoomuslaisten naisten suhtautuminen muuttui valtion ja kirkon välisiin suhteisiin, uskonnonvapauden sekä sananvapauden ja uskonnollisten tunteiden loukkaamattomuuden väliseen ristiriitaan. Tutkimusjaksolla tapahtunut maallistuminen sekä sen vastavoimaksi perustetun Suomen Kristillisen Liiton heittäminen haaste kokoomuksen naisille luovat taustan uskontoa koskeneelle keskustelulle.

Kokoomusnaisten suhtautuminen toisen maailmansodan jälkeiseen ulkopoliittikkaan ja sen näkyvimpään linjanvetäjään Urho Kekkoseen on aiheena viidennessä luvussa. Tutkin kokoomuslaisten naisten vähittäistä siirtymistä Paasikiven-Kekkosen ulkopoliittiselle linjalle ja sen vaikutusta isänmaallisten tunteiden ilmaisuun. Luvussa tarkastellaan myös naisten suhtautumista talvi- ja jatkosodan perintöön ja sen kritiikkiin eli suurten ikäluokkien pasifismiin. Poliittisista tapahtumista nostan esille vuoden 1962 presidentinvaalit ja siihen kytkeytyneen noottikriisin sekä Urho Kekkosen va-

linnan presidentiksi poikkeuslailla. Näitä ilmiöitä tarkastelemalla on mahdollista päästä kiinni kokoomuslaisten naispoliitikkojen näkemyksiin niistä tavoista, joilla poliittinen moraalit ja idänsuhteet kietoutuivat toisiinsa.

2. Kokoomusnaiset

2.1. Kokoomuksen Naisten Liitto koti-ideologian sanansaattajana

Kokoomus oli ensimmäisiä niistä suomalaisista puolueista, joiden yhteyteen perustettiin naisjärjestö. Suomalaisen puolueen alaisuudessa toimi 1900-luvun alussa naisvaliokunta ja kun Kansallinen Kokoomuspuolue vuoden 1918 lopussa perustettiin, naisvaliokunnassa toimineita naisia kehoitettiin liittymään uuteen puolueeseen. Naiset järjestäytyivät Kansallisen Kokoomuspuolueen Naisvaliokunnaksi, ja sen puheenjohtajaksi nousi Aina Kaila.³⁴ Naisvaliokunnan nimi muutettiin vuonna 1925 Kokoomuspuolueen Naisjärjestöjen Liitoksi. Järjestön tarkoituksena oli ”herättää ja elvyttää naisten yhteiskunnallista ja valtiollista harrastusta sekä liittää jäsenet yhteistoimintaan puolueen tarkoituksien edistämiseksi”.³⁵ Järjestön nimeä muutettiin vielä kerran: Kokoomuksen Naisten Liitto siitä tuli vuonna 1951.

Kokoomuksen Naisten Liiton toimintaa ja tavoitteita määritteli olennaisesti 1800-luvun keskisäätyiseltä sivistyneistöltä periytynyt näkemys naisesta ja niistä ominaisuuksista, joita naisen tehtäviin mielellään liitettiin. Vesa Vares kiteyttää Suomalaisen puolueen kannattajien näkemyksen naisen asemasta perheessä ja yhteiskunnassa seuraavasti:

*”Naisella oli paikka kodin luojana ja isänmaallisten arvojen välittäjänä seuraavalle sukupolvelle, ja moraaliseettisesti tämä asetettiin vielä korkeammalle jalustalle kuin miesten toiminta (valtion, kansakunnan ja yhteiskunnan rakentaminen): naisessa asui suurempi luonteen ja laulun ja sydämen hyvyys kuin miehessä. Juuri tämän vuoksi hänelle oli uskottu kaikkein tärkein – seuraavan sukupolven kasvattaminen kansallis-kristillisessä hengessä.”*³⁶

Näkemys naisen luontaisesta paikasta kodin hengittäjänä ja hoivaajana oli vahvistunut 1900-luvun alun Suomessa raittiusliikkeen myötä. Naisilta odotettiin siveellisyyttä ja kykyä luoda kotiin lämmin ilmapiiri, johon kodin jäsenet tahtoivat aina uudelleen palata: näin ajateltiin parhaiten pystyttävän suojaamaan perheitä viinan kiroilta. Naisten henkevä ja ylevän perusluonteen koettiin pääsevän oikeuksiinsa juuri tällaisena kodin hengen vaalijana eli vaimona ja etenkin äitinä. Rationaalisten ja naista paheellisempien miesten velvollisuudeksi muodostui sen sijaan perheen edustaminen kodin ulkopuolella.³⁷ Toisin sanoen naisen kykyä pitää perhe onnellisena ylistettiin niin paljon, että se johti käytännössä naisen alistamiseen yhteiskunnallisella, poliittisella ja taloudellisella alalla.

³⁴ Vuodesta 1924 vuoteen 1949 kokoomusnaisia johti Elli Hiidenheimo, hänen jälkeensä Kerttu Ignatius vuoteen 1952, Liisa Mäkinen vuoteen 1963 ja Saara Forsius vuoteen 1971.

³⁵ Halme (1997), s. 40-41.

³⁶ Vares (2009), s. 11.

³⁷ Sulkunen (1987), s. 158 ja 160-161.

1900-luvun alun voittoisan äänioikeustaistelun jälkeen naisen paikaksi vakiintui 1920- ja 1930-lukujen Suomessa perheenemännäisyys suuriksi kasvaneiden porvarillistaustaisten naisjärjestöjen hengessä. Poliittisesti sitoutumattomat järjestöt, kuten Marttaliitto, Lotta Svärd ja Maa- ja kotitalousnaiset keräsivät jäsenikseen kymmeniätuhansia naisia.³⁸ Ideologiset erot porvarillisten ja työläisnaisten välillä kaventuivat siinä määrin, että myös sosialidemokraattiset naiset alkoivat pitää kotitalouden hoitoa naisen keskeisimpänä tehtävänä.³⁹ Siinä missä porvarinaiset pitivät äidin kotona oloa onnellisen perhe-elämän lähtökohtana, työläisnaiset muistuttivat kapitalistisen järjestelmän pitävän heidät köyhinä ja pakotettuina käymään ansiotyössä. Työläisnaiset vaativatkin sosiaalisia uudistuksia helpottamaan työssäkäyvien äitien ja heidän lastensa asemaa. Samalla äitiyteen, lastenhoitoon ja kotitalouteen liittyvät kysymykset politisoituivat, mikä oli talous- ja turvallisuuskysymyksiä painottavassa poliittisessa kulttuurissa uutta.⁴⁰

Puolueiden naisjärjestöjen toiminnassa pyrittiin toteuttamaan monenlaisia jäsenten valistamiseen ja sosiaaliseen hyvinvointiin liittyviä tavoitteita. Kokoomuksen Naisten Liitto järjesti esitelmätilaisuuksia, neuvottelupäiviä ja kursseja, joiden aiheet tavalla tai toisella liittyivät naisten elämänpiiriin. Lisäksi liitolla oli lomakoteja, joissa lapset ja väsyneet äidit saivat viettää osan kesästänsä. Erilaisilla hyväntekeväisyyskeräyksillä kokoomuksen naiset pyrkivät avustamaan hädänalaisia erityisesti kotimaassa.⁴¹ Kuten toimintamuodoista voi päätellä, mikään todellinen poliittinen voima naisten liitto ei kokoomuksessa ollut, vaan sen tehtävänä oli lähinnä toimia tukiorganisaationa naisäänestäjiin päin.⁴²

Kokoomuksen Naisten Liiton tehtäväksi listattiin vuonna 1951 edellisiltä sukupolvilta saadun perinnön eli vapaudenrakkauden, maanpuolustustahdon, kansan uskonnon, kansallisen sivistyksen, tervehenkisen perhe-elämän, vapaan talousjärjestyksen, elinvoimaisen talonpoikaiskulttuurin ja säästäväisyyden vaaliminen.⁴³ Näiden tehtävien lisäksi liitto paneutui niin sanotun ryhmäpolitiikan vastustamiseen: vuoden 1951 vaaliohjelmassa naiset korostivat luokkapuolueiden vieneen Suomen poliittiseen ja taloudelliseen sekasortoon. Isänmaan ja kansakokonaisuuden etu oli naisten mielestä nostettava kaiken yläpuolelle, ja ainut puolue, joka tällaista politiikkaa ajoi, oli naisten liiton mukana kokoomus.⁴⁴

³⁸ Satka (1994), s. 75; Julkunen (1994), s. 183.

³⁹ Sulkunen (1989), s. 84; Julkunen (1994), s. 183.

⁴⁰ Kuusipalo (1994), s. 160 ja 162.

⁴¹ Metsola (2008), s. 22-23.

⁴² Vares (2008), s. 508; Metsola (2008), s. 24.

⁴³ Kansallisen Kokoomuksen puoluevaltuusto ptk., 17.5.1951. PTA.

⁴⁴ Halme (1997), s. 123.

Kokoomuksen naisjärjestön oli tavoitteidensa saavuttamiseksi saatava äänensä kuuluviin siellä, missä päätöksiä tehtiin. Liiton keskeinen tehtävä sosiaalisen ja sivistyksellisen toiminnan ohella olikin omien naisehdokkaiden valituksi saaminen kunnallis- ja eduskuntavaaleissa. Tämä taustatuki oli naisehdokkaille erittäin tärkeää. Naisia valittiin tärkeisiin luottamustehtäviin vain vähän, mutta ilman puolueen omaa naisjärjestöä heidän lukumääränsä olisi luultavasti jäänyt huomattavasti pienemmäksi.

2.2. Kokoomuslaiset naiskansanedustajat

Suomessa käytiin vuosina 1945-1975 kymmenet eduskuntavaalit. Eduskuntavaalit järjestettiin vuoteen 1954 asti kolmen vuoden välein, mutta sen jälkeen vaalikautta pidennettiin neljään vuoteen. Tutkimusjaksolle sijoittuvat useat poikkeusvaalit: vuosina 1962 ja 1971 presidentti Kekkonen hajotti eduskunnan ennen aikaisesti. Myös vuoden 1975 olivat poikkeukselliset, sillä ne pidettiin vain kolme vuotta edellisten vaalien jälkeen.

Ensimmäisissä toisen maailmansodan jälkeisissä eduskuntavaaleissa vuonna 1945 kokoomuksen listoilta valituksi tuli kaksi naista: emäntä Helena Virkki sekä jo vuodesta 1933 kansanedustajana toiminut sairaanhoitaja Kyllikki Pohjala. Virkkiä ja Pohjalaa seurasivat vuoden 1948 vaaleissa agronomi Irma Hamara, filosofian maisteri Margit Borg-Sundman sekä psykiatri Rakel Jalas. Heistä kaikista tuli sairastellutta Rakel Jalasta lukuun ottamatta pitkäaikaisia kansanedustajia. Helena Virkkille kokemusta eduskuntatyöstä kertyi kolme kautta: hän päätti uransa vuoden 1954 vaaleihin. Irma Hamaran eduskuntaura katkesi vuosiksi 1958-1962, mutta hän palasi eduskuntaan ja työskenteli siellä vuoteen 1970 asti. Eduskuntakausia hänelle kertyi yhteensä viisi. Kyllikki Pohjala luopui edustajapaikastaan vasta 1962 yli kolmenkymmenen eduskuntavuoden jälkeen. Margit Borg-Sundman tipahti eduskunnasta kertaalleen vuosiksi 1954-1958, mutta palasi uudelleen ja jatkoi työtään kansanedustajana aina vuoteen 1970 saakka.⁴⁵

Uutena kasvona vuoden 1951 vaaleissa kokoomuksen naisedustajien joukkoon nousi varatuomari Aune Innala ja vuoden 1954 vaaleissa agronomi Saara Forsius, josta tuli sittemmin myös pitkäaikainen Kokoomuksen Naisten Liiton puheenjohtaja. Innala jätti eduskunnan kolmen kauden jälkeen vuonna 1962, mutta Forsius jatkoi työtään eduskunnassa neljän kauden verran ja luopui tehtävästään vuonna 1970.

⁴⁵ Kansanedustajia koskevana lähdeaineistona on käytetty Eduskunnan ylläpitämää Edustajamatrikkeli-sivustoa.

Vuoden 1962 vaalit toivat eduskuntaan kokoomuksen uuden naistähdän: diplomi-insinööri Anna-Liisa Linkolan, josta tuli sittemmin eduskunnan varapuhemies ja oman puolueensa varapuheenjohtaja. Linkolan edustajaura oli pitkä: hän jätti eduskunnan vasta vuonna 1979.

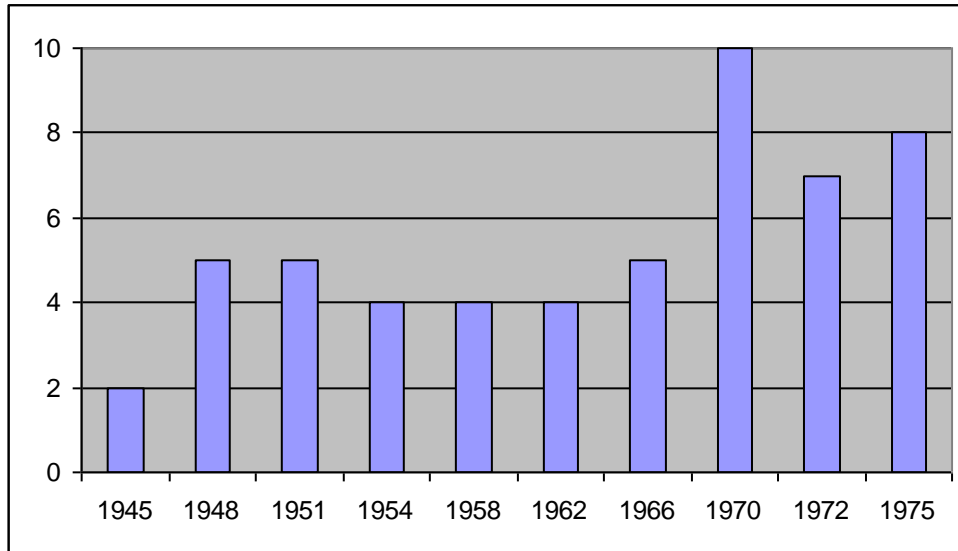
On perusteltua sanoa, että kokoomuksen kansanedustajien joukossa naiset edustivat vähälukuista ja muuttumatonta ryhmää aina vuoteen 1970 saakka. Vuodesta 1948 lähtien kokoomuslaisia naisia oli eduskunnassa aina neljä tai viisi, kunnes tilanne vuonna 1970 muuttui, ja naisten lukumäärä hyppäsi kokoomuksen osalta kymmeneen (Kaavio 1). Samalla kasvot vaihtuivat Anna-Liisa Linkolaa ja vuonna 1966 eduskuntaan valittua sairaanhoidonopettaja Alli Vaittista (Vaittinen-Kuikka vuodesta 1972 lähtien) lukuun ottamatta. Tulokasjoukkoon kuuluivat toimittaja Eeva Särkkä, lehtori Maija Heino (Heino-Vesihäisi vuodesta 1972 lähtien), lehtori Elsi Hetemäki, psykiatri Eeva Kauppi, varatuomari Orvokki Kauppila, lääkäri Sirkka Lankinen, varanotaari Salme Katajavuori ja lehtori Sinikka Karhuvaara. Ryhmä täydentyi vielä yhdellä naisella, kun vuonna 1971 menehtyneen kokoomuksen puheenjohtajan Juha Rihtniemen tilalle eduskuntaan nousi lääkäri Anna-Kaarina Aalto. Hänen edustajauransa jäi lyhyeksi: se kesti vain seuraavana vuonna pidettyihin eduskuntavaaleihin. Aallon lisäksi yhden kauden kansanedustajiksi jäivät Heino-Vesihäisi, Särkkä ja Kauppila. Sen sijaan Hetemäki, Kauppi, Katajavuori, Lankinen ja Karhuvaara jatkoivat työtään Arkadianmäellä ainakin vuoteen 1975 asti. Näistä naisista pisimpään eduskunnassa istui Elsi Hetemäki: hänen viimeinen vuotensa eduskunnassa oli 1991. Hetemäki valittiin vuonna 1975 myös puolueensa varapuheenjohtajaksi, kun hän syrjäytti puoluekokouksen äänestyksessä aiemmin tehtävää hoitaneen Anna-Liisa Linkolan.

Vuonna 1972 kokoomus kärsi vaalitappion ja menetti kolme edustajapaikkaa, mikä osaltaan selittää naisten lukumäärän tippumista seitsemään. Salme Katajavuoren siirtyminen Perustuslailliseen puolueeseen nakersi myös eittämättä kokoomusnaisten kannatusta. Seuraavissa vaaleissa kokoomus onnistui hankkimaan yhden lisäpaikan, ja naisten lukumäärä kasvoi kahdeksaan.

Verrattuna muihin puolueisiin vuosina 1966-1986 pidetyt eduskuntavaalit olivat kaiken kaikkiaan kokoomuslaisten naisten voittokulkua. Kokonaisuudessaan kaikki oikeistopuolueet pärjäsivät noina vuosina hyvin, ja ne alkoivat murentaa vasemmistopuolueiden pitkään jatkunutta naisvaltaa: jopa 62 prosenttia uusista naispaikoista ropisi oikeistopuolueiden laareihin. Maria Lähteenmäki on esittänyt kehityksen syiksi hyvää värväystyötä ja päteviä ehdokkaita sekä vasemmistopuolueiden sisällä ko-

ventunutta kilpailua. Vasemmiston paineen alla porvarillisesti ajattelevat puolueet ja äänestäjät myös yhtenäistyivät, ja naiset hyötyivät tiedostavien mutta oikeistolaisten äänestäjien tuesta.⁴⁶

Kaavio 1. Kokoomuslaisten naiskansanedustajien määrä vuosina 1945-1975.

2.2.1. Kaupunkilaiset, koulutetut

Onni Rantala tutki kokoomuspuolueen kannattajien arvomaailmaa ja yhteiskunnallista asemaa 1940- ja 1950-luvuilla. Hänen selvityksensä pohjautui Pohjois-Hämeen Kansallisliiton jäseniin, mutta hänen arvionsa mukaan tulokset olivat yleistettävissä koskemaan laajemminkin kokoomuksen kannattajia. Vuonna 1948 Pohjois-Hämeen Kansallisliiton jäsenistä 27 prosenttia ilmoitti kuuluvansa talonpoikiin, 26 prosenttia keskiluokkaan, 25 prosenttia työväestöön ja 22 prosenttia johtavan henkisen työn tekijöihin. Vajaan kymmenen vuoden päästä eli vuonna 1957 kannatus jakaantui seuraavasti: talonpoikia 22 prosenttia, keskiluokkaa 43 prosenttia, työväestöä viisi prosenttia, johtavaa henkistä työtä tekeviä 23 prosenttia ja luokittelemattomia seitsemän prosenttia. Rantalan mukaan keskiluokka oli Pohjois-Hämeessä erityisesti syistä yliedustettuna kokoomuksen kannattajien joukossa, mutta jotakin prosenttiosuuksien kehitys kertoo puolueen kannatuspohjan muuttumisesta: kokoomuslaisten yhteiskunnallinen asema vakiintui toisen maailmansodan jälkeen keskiluokkaan ja yleisesti henkisen työn tekijöihin.⁴⁷

Keskiluokka on varsin vaikeasti määriteltävä käsite ja ihmisryhmä, jos sitä vertaa esimerkiksi yhteiskunnallisiin eliitteihin, talonpoikiin tai työväestöön. Näillä väestöosilla on ollut suhteellisen helposti määriteltävät tunnuspiirteet ja myöskin keskiluokkaa voimakkaampi yhteenkuuluvaisuuden

⁴⁶ Lähteenmäki (2006), s. 159.

⁴⁷ Rantala (1960), s. 39.

tunne. Toisaalta keskiluokka mielsi miltei joka Euroopan maassa 1800-luvulta lähtien olevansa jotakin erityistä, jotakin muuta kuin edellä mainitut eliitti, työväestö ja talonpojat. Näkemyksessään omasta merkityksestään keskiluokka koki itsensä yhteiskunnan tukijalaksi, joka ei sortunut ajamaan aineellisia ryhmäetuja vaan edellytti kansakunnan rakentamista kestävien arvojen pohjalta. Kansalaisten sivistäminen ja kasvattaminen oli keskiluokkaisen henkilön velvollisuus eikä tässä työssä poliittisella toiminnalla ollut automaattisesti ykkössijaa. Poliittinen ja siksi kyseenalaistettavissa ja kiisteltävissä oleva ei sopinut kuvaamaan niitä näkemyksiä, joita keskiluokalla oli hyvästä elämästä. Poliitikka saattoi estää asioiden hoitamisen tavalla, joka johti kaikkien kannalta parhaaseen lopputulokseen, koska myös varsin epäpätevät ja omaa etuaan ajaneet saattoivat saada mielipiteensä toteutetuksi yhteisen hyvän kustannuksella.⁴⁸

Hyvän kuvan kokoomusnaisten suhtautumisesta politiikkaan antaa Kyllikki Pohjala omissa muistelmissaan. Pohjala totesi, ettei ollut kiinnostunut politiikasta silloin, kun häntä tultiin kansanedustajaehdokkaaksi kysymään. ”En ollut koskaan ajatellut poliittista elämänuraa”, hän kirjoitti. Pohjala vierasti omien sanojensa mukaan poliittista ryhmittelyä eikä hän halunnut suoraan ilmaista olleensa ennen kansanedustajan uraansa kokoomuksen kannattaja. Enemmänkin hän antoi kuvan itsestään tahdottomana lastuna, jota ohjattiin kokoomuksen kansanedustajaksi:

”Minut oli pantu liikkeelle kokoomuksen ehdokkaana, vaikken ollut koskaan nimellisesti kuulunut siihen enkä muuhunkaan puolueeseen. Kotini ajattelutavan perusteella nähtävästi olin perinyt kokoomuspuolueen.”⁴⁹

Millaiset naiset sitten kuitenkin lähtivät kokoomuksen sisältä mukaan poliittiseen toimintaan ja innostuivat siitä jopa niin, että loivat politiikassa elämänuransa? Sitä tarkastellaan seuraavassa valottamalla kokoomuksen naiskansanedustajien taustoja.⁵⁰

Toisen maailmansodan jälkeen kokoomuksen kansanedustajiksi valituista naisista kolme oli syntynyt 1800-luvun loppupuolella: he olivat Helena Virkki, Rakel Jalas ja Kyllikki Pohjala. Heistä vanhin eli Virkki oli syntynyt vuonna 1884. Eduskuntatyön aloittaessaan hän oli 61-vuotias ja Arkadianmäen jätettyään hänellä oli ikää 67 vuotta. Kukaan kokoomuksen naisedustajista ei sodan jälkeen tullut eduskuntaan eikä työskennellyt siellä häntä vanhempana, vaikka lähelle moni pääsikin. Nuorin kokoomuksen naisedustajista koko kolmenkymmenen vuoden aikana oli Eeva Särkkä, joka

⁴⁸ Vares (2010).

⁴⁹ Pohjala (1966), s. 41-42.

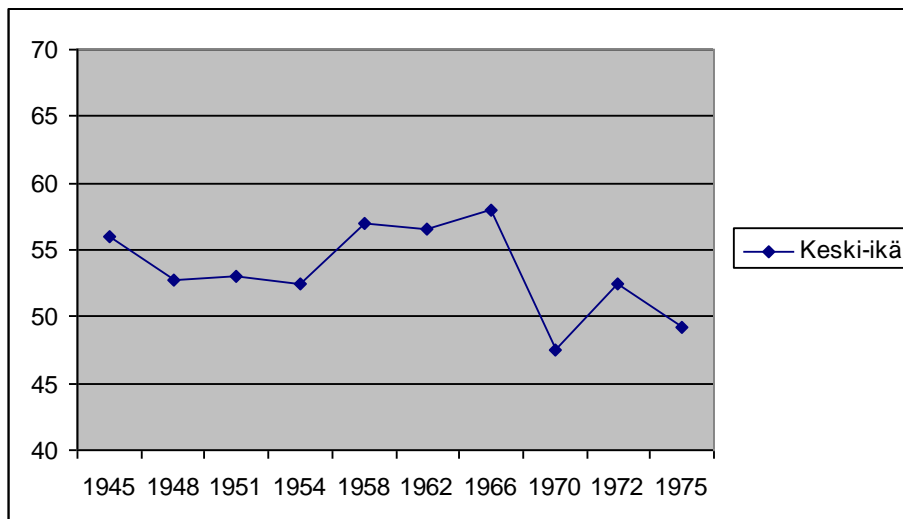
⁵⁰ Kokoomuksen naisedustajien taustojen tarkastelu perustuu Heikki Paloheimon laatimaan Kansanedustajat Suomessa 1945-2007 -tietokantaan.

oli 35-vuotias tultuaan valituksi eduskuntaan. Kaikki muut naiset olivat yli 40-vuotiaita aloittaessaan eduskuntauransa.

Maria Lähteenmäki toteaa suomalaisia naiskansanedustajia koskevassa tutkimuksessaan, että kaikkien vuosina 1945–1965 kansanedustajiksi valittujen keski-ikä oli korkeampi kuin koskaan ennen tai sen jälkeen Suomen historiassa. Naiset olivat eduskuntaan noustessaan noin 45,5-vuotiaita, usein kunnallispolitiikassa harjaantuneita henkilöitä, joita saattoi kuvailla varmoiksi, luotettaviksi ja vakaiksi. Heidän valintansa tuntui turvalliselta poliittisesti epävarmassa tilanteessa.⁵¹ Korkeaa ikää selittää porvaripuolueiden naisten osalta myös näkemys siitä, että äidin kuului olla kotona silloin, kun lapset olivat vielä pieniä.

Kokoomuksen naisedustajat olivat siis käytännössä koko tutkimusjakson ajan keski-ikäisiä naisia. Heidän ikäjakaumansa ei paljon muuttunut vuosien saatossa lukuun ottamatta vuotta 1970, joka selvästi nuorensi – ja niin kuin aiemmin on tullut jo todetuksi – myös muutti kokoomuksen naisten edustajajoukkoa huomattavasti. Tämä ei ole yllättävää, sillä vuonna 1966 valitut naiset olivat vanhempia kuin kokoomuksen naisedustajat kertaakaan toisen maailmansodan jälkeen. Seuraavien vaalien koittaessa he olivat keskimäärin jo 62-vuotiaita. Muutenkin vuoden 1970 vaalit olivat poikkeukselliset: kaikkien kansanedustajien keski-ikä laski alimmalle tasolleen sitten 1920-luvun ja uusia edustajia oli poikkeuksellisen paljon – kaikkiaan 84.⁵²

Kaavio 2. Eduskuntavaaleissa valituksi tulleiden kokoomusnaisten keski-ikä vuosina 1945-1975.⁵³

⁵¹ Lähteenmäki (2006), s. 140.

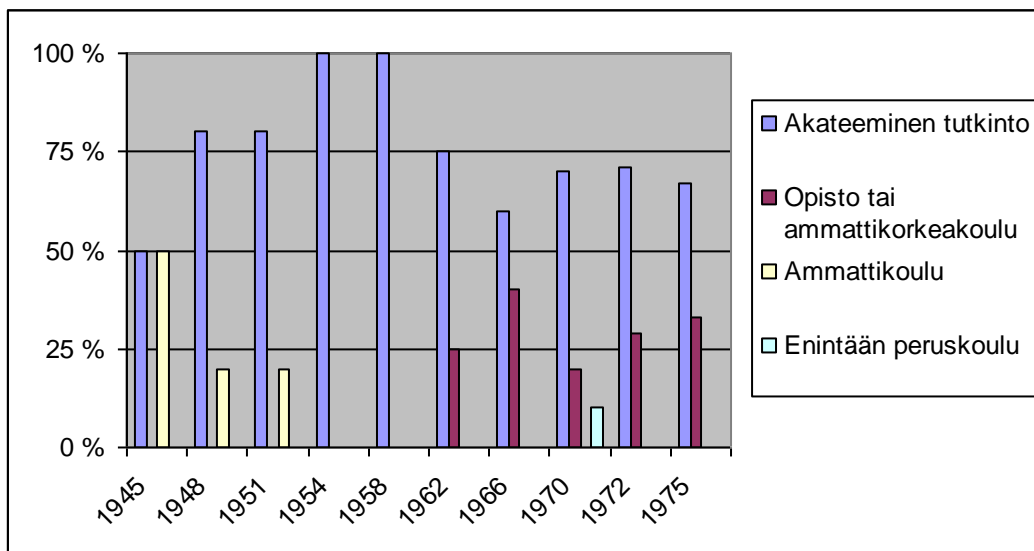
⁵² Nevakivi (2004), s. 200.

⁵³ Keskiarvo on laskettu sen mukaan, minkä iän henkilöt saavuttivat vaalivuonna.

Kokoomuslaisten naiskansanedustajien koulutustaso oli koko tutkimusajan aikana korkea.⁵⁴ Akateeminen tutkinto oli jokaisena vaalivuonna – vuotta 1945 lukuun ottamatta – suurimmalla osalla valituista. 1945 akateemisesti koulutettujen osuus oli 50 prosenttia kaikista eli yksi kahdesta naiskansanedustajasta. Vuosina 1954 ja 1958 kaikki kokoomuksen neljä naiskansanedustajaa olivat akateemisesti koulutettuja. Murrosvuonna 1970 edustajajoukkoon nousi koko ajanjakson ainoa enintään peruskoulutasoisesti koulutettu kokoomusnainen. Hän oli ehkä hieman yllättäen Eeva Särkkä eli nuorin kaikista kokoomuksen naisedustajista. Hänen työnsä toimittajana ja pikakirjoituksen opettajana oli kuitenkin korkeasti koulutetulle naiselle ominainen.

Kokoomuksen naisedustajien ammatit olivat hyvin keskiluokkaisia. Suurin osa heistä oli ainakin jossain uransa vaiheessa tehnyt opettajan töitä. Opetustyö liittyi myös terveydenhuoltoalalla työskennelleiden tehtäviin – heitä löytyi sairaanhoidonopettajista psykiatreihin. Mukaan mahtui myös muutamia agronomeja ja varatuomareita, joten vain perinteisiä naisten aloja kokoomusnaisten ei voi sanoa opiskelleen. Hieman yllättävänä voidaan pitää sitä, että maatalonemännät olivat niin vähäisesti edustettuina kokoomuksen naisedustajien joukossa – Helena Virkin jälkeen emännät jäivät pois kokoomuksen edustajaryhmästä.

Kaavio 3. Kokoomuksen naiskansanedustajien koulutustausta vuosina 1945-1975. Luvut prosentiosuuksina kaikista kokoomuksen naisedustajista.

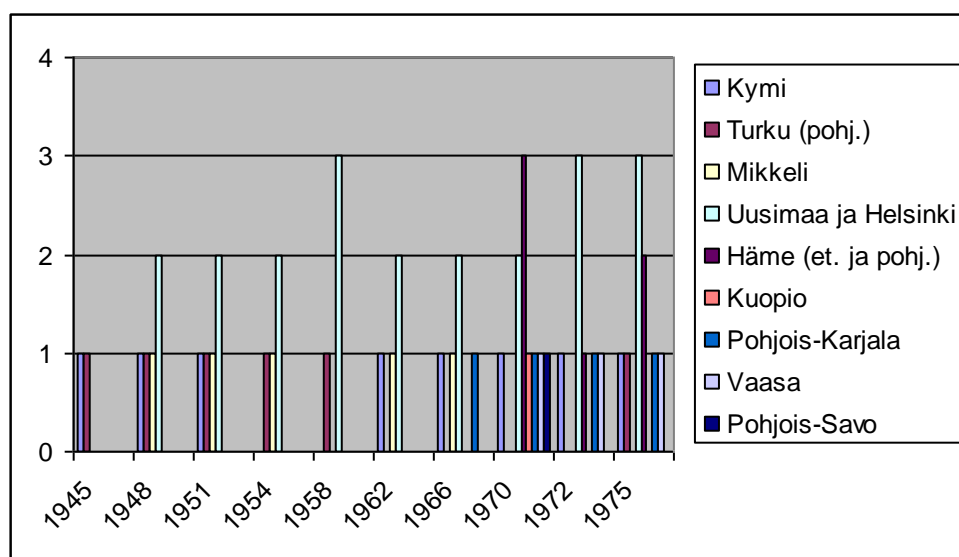

Kokoomuksen kannatus on perinteisesti ollut suurinta Varsinais- ja Etelä-Suomessa. Tämä näkyy myös tarkasteltaessa kokoomuksen naiskansanedustajien kotivaalipiirejä. Suurin osa vuosina 1945-

⁵⁴ Kansanedustajat ovat useimmiten muuta väestöä koulutetumpia, mikä on otettava huomioon, kun tehdään päätelmiä kansanedustajien taustoista.

1975 valituista naisedustajista asettui ehdolle Uudenmaan ja Helsingin vaalipiireistä. Tutkimusjaksolla eduskunnassa istui eri vaalikausina yhteensä 55 kokoomuslaista naisedustajaa, ja heistä 21 oli lähtöisin näistä kahdesta vaalipiiristä.⁵⁵ Kymi sai edustajansa läpi kahdeksissa eri vaaleissa ja kuutena vaalikautena kokoomusnainen edusti Hämettä tai Turkuja. Itäinen Suomi on ollut kokoomusnaisille synkempää aluetta: Mikkelistä kokoomuslainen nainen pääsi läpi kuusi kertaa – hän oli Irma Hamara. Pohjois-Karjalasta naisedustajan kokoomus sai neljänä vaalivuonna, mutta Pohjois-Savosta ja Kuopiosta vain yhtenä. Pohjalainen kokoomusnainen eduskunnassa nähtiin vuosien 1945-1975 välisenä aikana kolmena vaalikautena.

Kaavio 4. Kokoomuksen naiskansanedustajien vaalipiirit vuosina 1945-1975.

Yleisesti voidaan todeta, että sitä mukaa kun kokoomuksen naisten läpimenomahdollisuudet eduskuntaan paranivat, monipuolistui myös heidän alueellinen edustavuutensa. Kuitenkaan Helsinkiä ja Uuttamaata (ja Hämettä vuonna 1975) lukuun ottamatta mikään vaalipiiri ei pystynyt samana vuonna saamaan läpi kahta kokoomuslaista naista eduskuntaan. Niissä vaalipiireissä, joissa kokoomuksen naisilla oli menestymisen mahdollisuuksia, kerran hyväksi todetut edustajat jatkoivat eduskuntatyötä luopumiseensa asti – vasta sitten oli uusien voimien esiintulon aika.

Taustojensa perusteella kokoomuksen naiskansanedustajat olivat varsin homogeeninen ryhmä koko kolmenkymmenen vuoden ajan. Puolueen kannatus saattoi heilahdella, mutta äänestäjät äänestivät kokoomuksesta tietynlaisia naisia eduskuntaan varsin uskollisesti. Millaisia arvoja heillä sitten saat-

⁵⁵ Vaalipiirejä ei ole eroteltu, koska ennen vaalipiirejä koskevia uudistuksia on käytetty nimitystä Helsingin/Uudenmaan vaalipiiri.

taisi kuvitella olevan? Eteläsuomalaisten, kaupunkilaisten⁵⁶ ja korkeasti koulutettujen (vaikkakin keski-ikäisten) naisten ajatellaan nykyisin olevan monissa asioissa muutoksen airueita – eikä vähi-ten moraaliin liittyvissä kysymyksissä. Porvarillista arvopohjaa ei sen sijaan ole pidetty suvaitsevai-suudelle ja vapaamielisyydelle hedelmällisenä kasvualustana. Näiden naisten taustoissa kohtasikin monta mielenkiintoista osatekijää: ajan käytännöt, moderni koulutus, kaupunkimainen elinympäris-tö ja keskisäätyinen etiikka. Mikä näistä osasista lopulta osoittautui naisten moraalin kannalta kes-keisimmäksi ja millainen arvomaailma näiden pilareiden päälle rakentui? Se on seuraavien lukujen aiheena.

⁵⁶ Kokoomuksen naiskansanedustajien kaupunkitaustaisuus selittyy pitkälti yleisellä kaupungistumisella. Sen myötä vuosina 1966-1986 valituista uusista naiskansanedustajista 44 prosenttia oli syntynyt kaupungeissa. Helsingissä synty-neitä heistä oli 15 prosenttia, kun vastaava luku vuosina 1907-1917 oli 4 prosenttia.

3. Nainen on ennen kaikkea äiti

3.1. Naiseus ja äitiys murroksessa

3.1.1. Naisen asema puhuttaa

Keskustelu sukupuolten välisestä tasa-arvosta sekä naisen asemasta perheessä ja yhteiskunnassa alkoi feministisestä näkökulmasta Suomessa verrattain myöhään.⁵⁷ Siinä missä Ruotsissa nämä aiheet olivat puhuttaneet jo 1960-luvun alussa, Suomessa keskustelu käynnistyi vuosikymmenen puolivälissä. Uuden naisliikkeen toiminnasta tuli Suomessa myös muita pohjoismaita maltillisempaa. Esimerkiksi Tanskassa vasemmistolaiset naiset haastoivat miehet radikaalein keinoin keskusteluun naisten asemasta, mutta Suomessa itsenäiset naisjärjestöt tyytyivät hillitympään toimintaan. Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut tavoitteista tinkimistä eikä sitä, etteikö radikaalisuutta olisi Suomessakin esiintynyt.⁵⁸

Solveig Bergmanin mukaan naisiasiadebatti alkoi Suomessa sukupuolten rooleja koskevana tasa-arvokeskusteluna, jossa päähuomio kiinnittyi siihen, oliko naisella oikeus tehdä ansiotyötä vai oliko koti naisen oikea elämänpiiri. 1960-luvun aktiivit eivät vielä käsitelleet perheeseen ja seksuaalisuuteen liittyviä tabuja mahdollisesti sen vuoksi, että Suomessa 60-lukulainen protesti oli niin selvästi kiinnittynyt vasemmistopuolueisiin. Täkäläisen vasemmiston perinteisiin ei kuulunut ydinperhemallin kritisointi eikä muutenkaan yksityistä elämänpiiriä koskenut keskustelu. Muissa Länsi-Euroopan maissa vastaavaa puoluejohtoisuutta ei syntynyt, ja niissä keskustelu perheestä ja seksuaalisuudesta oli avoimempaa kuin Suomessa.⁵⁹ Julkista tasa-arvoa koskevat puheenaiheet korvautuivat vuonna 1973 vaiheella, jota Bergman nimittää sanoilla ”yksityisestä tulee poliittista”. Nimityksen mukaisesti tasa-arvokeskustelun keskiöön nousivat yksityiselämän kysymykset, ja samalla naisliike sekä radikalisoitui että erkaantui puolueiden läheisyydestä.⁶⁰

Esimerkkinä radikalisoitumisesta otan esille Birgitta Bouchtin ja Carita Nyströmin vuonna 1975 kirjoittaman artikkelin *Erotiikkakin on politiikkaa*, jossa tekijät kritisoivat voimakkaasti käsityksiä

⁵⁷ Tasa-arvosta oli Suomessa toki keskusteltu jo aiemmin esimerkiksi äänioikeustaistelun yhteydessä 1900-luvun alussa ja sen jälkeenkin naiset pitivät keskustelua yllä, vaikka monet naishistorian tutkijat näkevät vuodet 1920-1966 naisten tasa-arvon kannalta taantuman vuosina. Ks. tämän työn s. 9-10.

⁵⁸ Rotkirch (1995), s. 31; Bergman (2002), s. 144-145; Raaum (1999), s. 49. Yleisesti ottaen tasa-arvoisuuden vaatimukset ovat politiikan saralla toteutuneet parhaiten juuri pohjoismaissa. Lovenduski (1996), s. 2.

⁵⁹ Bergman (2002), s. 145-146.

⁶⁰ Bergman (2002), s. 134 ja 160. Bergmanin mukaan ensimmäiset suomalaiset feministit pitivät itseään ”itsenäisinä sosialisteina”, mutta vuosien 1975-81 aikana naisten suhteet SKDL:ään viilenivät. Puolueessa alettiin syyttää feministejä luokkakysymyksen unohtamisesta ja fraktioiden luomisesta puolueen sisälle. Bergman (2002), s. 149-150.

naisen ruumiin ja ruumiintoimintojen epäpuhtaudesta sekä tästä käsityksestä kumpuavia syyllisyyden ja häpeän tunteita. Naiset kirjoittavat:

*”Naisen ruumis ei kuulu hänelle itselleen. Se kuuluu yhteiskunnalle. Mitä enemmän miesten hallitsema yhteiskunta on (kulttuuriperinteisiin, vallankäyttöön, taloudelliseen asemaan nähden), sitä törkeämpiä ovat naisen ruumiiseen kohdistetut loukkaukset. Mutta tendenssi on sama kaikkialla: naisten alistaminen alkaa siten, että heidät vieraannutetaan omasta ruumiistaan, heiltä riistetään oikeus päättää omasta itsestään.”*⁶¹

Boucht ja Nyström painottivatkin, että ”on mahdotonta ajatella naisten vapautumista ilman naisen seksuaalista vapautumista”.⁶² Tähän keskustelun vaiheeseen kytkeytyi luonnollisesti aborttilaki, jonka läpimenoa tervehdittiin vuonna 1970 naisliikkeen keskuudessa ilolla.

Vuodesta 1977 Solveig Bergman toteaa alkaneen naiskysymyksen osalta läpimurtovaiheen, jolloin tasa-arvokysymyksistä tuli koko Suomea keskusteluttaneita aiheita. Ennen 1970-luvun loppua suomalainen feministinen liike oli ollut pienen aktiivijoukon harteilla, ja sen toiminta oli keskittynyt Helsingin seudulle. Tämänkin jälkeen feminismi saavutti eri tavalla suosiota maan eri osissa eikä se kasvanut missään vaiheessa kovin suureksi liikkeeksi. Erityisen kiinnostuneita feminismistä olivat suomenruotsalaiset naiset, joiden avoin suhtautuminen naisten asemaa koskevaan keskusteluun oli näkynyt myös Ruotsalaisen Kansanpuolueen naisjärjestön Kvinnoförbundetin toiminnassa vuosikymmeniä.⁶³ 1980-luvun alusta lähtien voidaan Bergmanin mukaan puhua jo tasa-arvoihanteiden institutionalisoitumisesta ja tavoitteiden muuntumisesta koskemaan erilaisissa elämäntilanteissa olleita naisia.⁶⁴

Tässä tutkimuksessa Solveig Bergmanin luokittelemista feministisen liikehdinnän kausista käsitellään kahta ensimmäistä eli sukupuolten rooleja koskenutta keskustelua sekä perheinstituutioon ja naisen seksuaalisuuden kahlehtimiseen kohdistunutta kritiikkiä.

Holger Rotkirch jakoi vuonna 1968 näkemykset sukupuolten välisestä tasa-arvosta kolmeen päälinjaan: ensimmäisenä hän mainitsi perinteisen⁶⁵ sukupuolirooli-ideologian, jonka mukaan miehen tehtävä oli käydä ansiotyössä ja vaimon elämämpiiriksi muodostui ikään kuin luonnostaan koti ja perhe. Toinen päälinja oli maltillinen sukupuolirooli-ideologia, jossa tunnustettiin ne paineet, jotka johtuivat naisen kaksoisroolista sekä työssäkäyvänä että kotia hoitavana henkilönä. Naisen oikeus

⁶¹ Boucht & Nyström (1995), s. 348.

⁶² ibid.

⁶³ Bergman (2002), s. 147 ja 156; Jallinoja (1983), s. 202; Metsola (2008), s. 77.

⁶⁴ Bergman (2002), s. 134.

⁶⁵ Rotkirchin nimitystä ensimmäiselle päälinjalle ei voida pitää kovin onnistuneena, koska ”perinteinen” sukupuolten roolijako oli itse asiassa varsin uusi ilmiö varsinkin Suomen historiassa. Ks. Sulkunen (1991), s. 27.

työhön ja kodin ulkopuoliseen elämään tunnustettiin ja poliittiset uudistukset naisen arjen helpottamiseksi toivotettiin tervetulleiksi. Kolmas eli radikaali suuntaus lähti liikkeelle siitä, että kodinhoitajan rooli ei mitenkään automaattisesti voinut langeta naisen osaksi, vaan myös mies oli kaksoisroolissa elämässään.⁶⁶

3.1.2. Jokaisella lapsella on oikeus kotiin

Naistutkimuksessa kuvataan äitiyteen liittyvien asioiden nostamista poliittiseen keskusteluun sekä perheenäideille tärkeiden tavoitteiden ajamista politiikan avulla käsitteellä *yhteiskuntaäitiys* tai *maternalistinen politiikka*.⁶⁷ Suomalaiset naispoliitikot toteuttivat kuvatonlaista yhteiskuntaäitiyttä sodan jälkeen paitsi naisjärjestöjen toiminnassa myös eduskuntatyössään. Naisedustajien tekemät lakialoitteet koskivat suurimmaksi osaksi sosiaalipolitiikkaa, terveydenhoitoa sekä sivistyksellisiä ja siveellisiä asioita, jotka kaikki liittyivät tavalla tai toisella äidin elämänpiiriin.⁶⁸

Yhteiskuntaäitiyttä ei voida suoranaisesti pitää kahleena naisten poliittisen toiminnan laajentumiselle. Siinä missä poliittiset naisjärjestöt pyrkivät toiminnassaan lähtemään liikkeelle naisten elämästä, myös poliittisissa tavoitteissa arkipäivä näkyi: niissä asioissa, missä nähtiin muutosta kipeimmin tarvittavan, niissä myös toimittiin. Naiset kokivat olevansa politiikassa erityisesti naisten äänten velvoittamina. Lisäksi vain harvat naisista olivat aidosti kiinnostuneita politiikan miehiseksi koetuita osa-alueista. Poliitiikan sukupuolittuneessa roolijaossa ei kuitenkaan ollut kysymys pelkästään naisten kiinnostuksenkohteista vaan myös politiikan arvojärjestyksestä. Naispolitiikkaan kuului yleensä sellaisia politiikan alueita, joissa miehet siirsivät valtaa suhteellisen kivuttomasti pois itseltään: naisten näkemys omasta poliittisesta tehtävästään äitiyden tukijoina ja perheen aseman parantajina sopi varmasti myös miespoliitikoille varsin hyvin.⁶⁹

Konservatiivista ideologiaa 1900-luvun puolivälissä tutkinut Onni Rantala on summannut yhteen aatetradition perhettä koskeneita ihanteita. Perhe kuului konservatiivien mielestä yhteiskunnan perusinstituutioihin, ja kodin kasvatuksen tavoitteet olivat jyrkeviä: perheiden odotettiin kasvattavan lapsistaan henkisesti ja fyysisesti terveitä yhteiskunnan jäseniä, jotka kunnioittivat lakia ja oikeutta. Nuorison piti pystyä ymmärtämään vastuunsa ja vapautensa rajat, oppia uutteruuteen ja isänmaalli-

⁶⁶ Rotkirch (1995), s. 31.

⁶⁷ Esim. Haapanen (1974), s. 89 ja Kuusipalo (1999), s. 61-62.

⁶⁸ Haapanen (1974), s. 88. Ks. myös Sulkunen (1989), s. 84: Sosialidemokraattinen Työläisnaisliittokin oli liittynyt kotitalousideologiseen suuntaukseen 1920-luvulta lähtien.

⁶⁹ Metsola (2008), s. 57.

suuteen sekä ”terveiden elämänmuotojen” arvostamiseen. Jotta näihin tavoitteisiin oli mahdollista päästä, vanhemmille piti konservatiivien mielestä antaa oikeus kasvattaa itse lapsiaan.⁷⁰

Mainitut ihanteet näkyivät varsin hyvin suomalaisten kokoomusnaisten tavoitteissa ja toiminnassa. Toisen maailmansodan päättymisestä aina 1960-luvun loppuun asti kokoomusnaiset pitivät kiinni Rotkirchin jaottelun mukaisesta perinteisestä sukupuolirooli-ideologiasta. Kokoomuksen ohjelmassa 1951 puettiin sanoiksi kotiäitiyden ihanne: ”Jokaisella lapsella on oikeus kotiin. Sentähden on lasten huollossa perhe asetettava aina etusijalle laitoshoitoon verrattuna.”⁷¹ Vuonna 1966 kodin ensisijaisuutta ja kotiäitiyden merkitystä korostettiin vielä selvemmin:

*”Lapsen kehityksen kannalta on tärkeää, että äiti, varsinkin ennen lapsen kouluikää omistautuu mahdollisimman paljon hänelle. Olisi selvitettävä, voitaisiinko maksamalla ns. äidinpalkkaa jossakin muodossa päästä siihen, että äideillä olisi mahdollisuus jäädä nykyistä enemmän kodin piiriin hakeutumatta ulkopuolisiin työpaikkoihin.”*⁷²

Kokoomuksen Naisten Liitto valitsi vuodelle 1961 yleisteemakseen ”60-luvun kodin”. Liisa Mäkinen luonnehti lännen ja idän suhtautuvan kotiin ja sen merkitykseen yksilöille täysin eri tavalla. Mäkinen kuvasi perheen olevan lännessä eli ”meillä” yhteiskuntajärjestyksen peruskivi, jossa pyrittiin kasvattamaan ”vapaita, itsenäisesti ajattelevia kansalaisia, jotka tuntevat henkilökohtaisen vastuun velvoituksen”. Idässä hän totesi perheen paikalla olevan puolueen, jossa yksilö ei saanut toteuttaa itseään vaan hukkui massaan. Läntistä perhemallia haastoivat kuitenkin huonot asunto-olot ja äitien ansiotyö, jotka vaikuttivat monin tavoin perheiden sisäisiin suhteisiin. Perheen särkyminen hän totesi särkevän osan myös yhteiskunnasta, joten koko Suomen oli pidettävä huolta siitä, etteivät perheet hajoaisi. Suomen Naisessa jatkettiin tästä teemasta myöhemmin vaatimalla suomalaisia vaalimaan perheen yhteenkuuluvuudentunnetta ja vanhempia unohtamaan taistelunsa ”paikasta auringossa” perheen kustannuksella.⁷³

Kokoomuksen edustajien kannanotoista päätellen kotiäitiys oli niin kiistämätön ihanne puolueen piirissä, etteivät kokoomuslaiset aina ymmärtäneet äitien ansiotyön olleen taloudellisesti välttämättömyyttä joillekin perheille.⁷⁴ Näin on ajateltava varsinkin, kun kokoomusnaisten into äitien yhteiskunnalliseen tukemiseen ei ollut mitenkään varauksetonta. Esimerkiksi vasemmistopuolueiden kannat-

⁷⁰ Rantala (1960), s. 20 ja 80.

⁷¹ Kansallisen Kokoomuksen ohjelma 1951.

⁷² Kansallinen Kokoomus Kohti huomispäivän yhteiskuntaa. Kansallisen Kokoomuksen poliittinen toimintaohjelma 1966.

⁷³ Kokoomuksen Naisten Liiton liittovaltuusto ptk. 24.9.1960. PTA; Koti, perhe ja lapset. Suomen Nainen 5/1962.

⁷⁴ Eeva Kauppi totesi eduskunnassa vielä vuonna 1972 perheiden saattavan punnita, laittavatko lapsensa päivähoidon vai ostavatko auton. VP 1972, ptk., s. 1810.

tama äitiysloma tyrmättiin eduskunnassa sodanjälkeisten vuosikymmenten aikana porvarivoimin useaan kertaan.⁷⁵ Nuiva suhtautuminen äidille tarkoitettuihin tulonsiirtoihin tuli esiin myös lapsilisäkeskustelussa, jossa kokoomuksen naiskansanedustajat kannattivat universaalista tuesta luopumista.⁷⁶ Työssäkäyvien äitien ongelmien nostaminen yleiseen keskusteluun olikin lähinnä vasemmistopuolueiden naisedustajien vastuulla.⁷⁷ On mielenkiintoista, että esimerkiksi aina ansiotyötä tehnyt ja lapseton kokoomuksen kansanedustaja Margit Borg-Sundman kannatti lämpimästi pienten lasten äitien kotona oloa. Hän teki myös useita aloitteita naisten osapäivätyömahdollisuuksien selvittämiseksi,⁷⁸ mikä voidaan tietenkin tulkita naisten ansiotyötä tukevaksi pyrkimykseksi.

3.1.3. Käytännön syistä päivähoiton puolesta

Sukupuolten roolien kaksijakoisuus oli varmasti monen suomalaisen ihanne myös silloin, kun tasa-arvokeskustelu velloi kuumimmillaan. Tosiasia kuitenkin oli, että naisten – ja etenkin äitien – työssäkäynnistä tuli 1960-luvulla miltei arkipäivää. Kokonaan työelämän ulkopuolella olleiden äitien osuus kaikista perheenäideistä pieneni 1960-luvun kuluessa 10 prosentilla. Ansiotyössä käyneiden äitien määrä kaksinkertaistui Suomessa vuosien 1960 ja 1980 välillä 42 prosentista 79 prosenttiin.⁷⁹ Syyt naisten kasvaneeseen työskentelyintoon vaihtelevat tulkitsijasta riippuen aineellisesta välttämättömyydestä naisten itsenäistymispyrkimyksiin.⁸⁰ Naisten siirtyminen kodin ulkopuoliseen työhön ei Suomessa kuitenkaan ollut itsestäänselvyys, sillä taloudellisen hyvinvoinnin lisääntyminen olisi voinut mahdollistaa suomalaisille naisille ansiotyön ulkopuolelle jättäytymisen. Kotirouvakulttuuri oli Suomesta puuttunut suurelta osin juuri siksi, ettei sellaiseen järjestelmään ollut agraarisessa yhteiskunnassa varaa.⁸¹

Vaikka 1960-luvulla naisten työssäkäynti lisääntyi radikaalisti, oli naisten työuran tiellä vielä monenlaisia esteitä. Työttömyyden kasvaessa naisten koettiin tuovan epätoivottua kilpailua työmarkkinoille eivätkä yhteiskunnalliset tukipalvelut olleet vielä sillä tasolla, että niiden varassa olisi ollut helppoa siirtyä kotoa työmarkkinoille. Myös naisten alhainen palkkataso ja puutteet palkkatasavaroissa hidastivat naisten intoa lähteä ansiotyöhön.⁸²

⁷⁵ Lähteenmäki (2006), s. 144.

⁷⁶ Metsola (2008), s. 65-66.

⁷⁷ Kuusipalo (1999), s. 61.

⁷⁸ Borg-Sundman (1971), s. 80.

⁷⁹ Meinander (1999), s. 371.

⁸⁰ Hyvärinen (1999), s. 23-24.

⁸¹ Kuusipalo (1993), s. 12-13; Bergqvist & Kuusipalo & Styrkarsdóttir (1999), s. 145-146.

⁸² Rotkirch (1995), s. 31.

Yksi keskeisimmistä yhteiskunnallisista tukimuodoista ansiotyötä tekeville äideille on päivähoito. Kun päivähoitojärjestelmä Suomessa vakiintui, voidaan sanoa naisten kodin ulkopuolella tekemän työn tulleen yleisesti hyväksytyksi. 1960-luvulla päivähoito oli vielä osa sosiaalihuoltoa, joten päivähoito- tai lastenseimipalvelut oli tarkoitettu lähinnä yksinhuoltajien ja pienituloisimpien perheiden lapsille. Paikkakunnasta riippuen kokopäiväiseen hoitoon tarkoitettuja päivähoitopaikkoja oli tarjolla vain 1,5–19,5 prosentille työssäkäyvien äitien lapsista. Puolipäivähoitoon päässeet lapset viettivät loput äidin työpäivästä yksin kotona tai kaupungilla.⁸³ Tämän tosiasian edessä lasten kotihoitoa kiivaasti puolustaneet olivat visaisten pulmien edessä.

Arvojen muutosta kokoomusnaisten piirissä kuvaa hyvin Elsi Hetemäen eduskunnan budjettikäsitteilyssä käyttämä puheenvuoro vuonna 1971: hänen lastenhoidon yhteiskunnallistamista puoltavat näkemyksensä eivät luultavasti olisi voineet kuulua kenellekään kokoomuslaiselle naiskansanedustajalle ennen 1960-luvun loppua. Puheessaan Hetemäki lausui olevan välttämätöntä nähdä yhteiskunnassa tapahtuneet rakennemuutokset. Hän kuvasi koteja koskeviksi suuriksi muutoksiksi äitien työssäkäynnin ja naisten aktiivisen osallistumisen lisääntymisen. ”Vaikeaa on laittaa kapulaa tälle tielle kehitystä pysäyttämään”, hän totesi tuoden samalla esille sen, ettei suhtautunut muutoksen pelkästään myönteisesti.⁸⁴ Vuotta myöhemmin Hetemäki osoitti ymmärtävänsä, mistä vastustajien kenkä puristi, mutta kehotti heitä katsomaan muutosta silmiin: ”Minusta tuon vanhan fraasin taakse, äidin paikka on kotona, on pyritty vetäytymään aivan pelkurimaisesti, koska tilanne on se, että äiti ei ole kotona.”⁸⁵

Hetemäen mukaan ansiotyön tekeminen oli taloudellisesti välttämätöntä useille naisille, mutta hän ei enää pitäytynyt pelkästään yksinhuoltajien tai sairaiden miesten vaimojen työssäkäynnin puoltamisessa. Näiden tapausten lisäksi hän sanoi monen naisen haluavan töihin hyvän koulutuksen innoittamana tai työn tuoman arvostuksen kannustamana. Hetemäki painotti, että jokaisella tuli olla oikeus valita kodin ja ansiotyön välillä. On luultavasti ennen aikaista tulkita Hetemäen tarkoittaneen tällä lausumalla myös miehiä, sillä isien mahdollisuudet lastenhoitoon osallistumiseen paranivat Suomessa vasta 1980-luvun puolella.

Elsi Hetemäen mukaan naisen ongelma ei enää ollut tasa-arvoisuus naisen ja miehen välillä, vaan lähinnä se, kuka hoiti lapset. Puheensa lopussa hän mainitsi tarpeen kehittää päivähoitoa lisäksi

⁸³ Hyvärinen (1999), s. 28-29.

⁸⁴ VP 1970, ptk., s. 3366-3367.

⁸⁵ VP 1972, ptk., s. 1807.

myös hoitolisjärjestelmää, joka antaisi vanhemmille enemmän valinnanvaraa sen suhteen, hoidettiinko lapsi kotona vai vietiinkö hänet päivähoitoon. Huolimatta antamastaan kannatuksesta päivähoitolle Hetemäki ei unohtanut puolueensa peruslinjaa vaan laati hoitolisästä lakialoitteen.⁸⁶

Vuonna 1972, kun eduskunnassa ruodittiin hallituksen esitystä päivähoitolaiksi, muutamat kokoomuksen naiset osoittivat ideologisen kotinsa kiinnittämällä erityistä huomiota juuri lasten kotihoidon mahdollistamiseen hoitolisän avulla. Eeva Kauppi kiteytti varmasti monen kokoomuslaisen tunnot:

”Käsitykset perheestä yhteiskunnan luonnollisena ja perustavana ydinosana, jolla on oikeus yhteiskunnan ja valtion suojeluun, ovat hämärtyneet siinä määrin, että vanhemmille kuuluva oikeus hoitaa ja kasvattaa lapsiaan halutaan siirtää yksipuolisesti yhteiskunnalle.”⁸⁷

Kotihoidon tukemista Kauppi perusteli liberaalein tunnuksin ja valitteli kansalaisten itsemääräämisoikeuteen puuttumista: ” — ihmisellä ei enää ole mahdollisuutta elämänsä omakohtaiseen ohjaukseen —, vaan hänen on — alistuttava — niihin ahtaisiin puitteisiin, jonka ihmisten tekemä järjestelmä hänelle valitsee ja määrää.” Lasten vanhemmilla tuli myös hänen mukaansa olla mahdollisuus valita erilaisten lastenhoitovaihtoehtojen välillä. Erityisen haavoittuvaksi Kauppi pelkäsi muuttuvan äidin ja lapsen välisen suhteen, jos päivähoito lisääntyisi. Tuon suhteen toista osapuolta koulutettukaan asiantuntija ei voisi hänen mukaansa koskaan jäljitellä.⁸⁸

Eeva Kauppi kuitenkin rajasi lapsen kotihoidon tarpeen 12-15 kuukauteen, jonka jälkeen lapsi voitaisiin viedä päivähoitoon ja äidit pääsisivät ansiotyöhön. Sitä ennen vanhempien – myös isien – oli hänen mielestään otettava vastuu lapsen hoidosta.⁸⁹ Hänen puheenvuoroaan ei siis voi tulkita suoraan kritiikiksi päivähoitoa kohtaan, vaan enemmänkin huoleksi siitä, että lapsi vietiin vieraiden hoitoon liian varhain. Puhuessaan kokoomuksen puoluekokoukselle vuonna 1975 Kauppi asennoitui päivähoitoon jo huomattavasti kylmemmin ja syytti vasemmistoa lasten kokoamisesta päiväkohteihin alttiiksi ”sosialistiselle aivopesulle”. ”Lasten hoitaminen kodissa on humanisin ja lasten mielen terveyden kannalta kaikkein onnellisin hoitomuoto ja vastaa kokoomuksen näkemystä elämisen tason korottamisesta materialismin yläpuolelle”, Kauppi linjasi ja otti samalla selvän pesäeron puolueensa naisten maltillisiin näkemyksiin.⁹⁰

⁸⁶ VP 1970, ptk., s. 3366-3367. Kokoomuksessa kannatettiin valinnanvapauden nimissä myös muita puolueita enemmän yhteiskunnan tukea lastenhoitajien palkkaukselle.

⁸⁷ VP 1972, ptk., s. 1777. Vastaavaa retoriikkaa käytti saman päivän istunnossa Anna-Liisa Linkola, s. 1786-1787.

⁸⁸ VP 1972, ptk., s. 1777.

⁸⁹ VP 1972, ptk., s. 1778.

⁹⁰ Kansallisen Kokoomuksen puoluekokous, ptk. 23.-25.5.1975. PTA.

Yksi maltillisista oli Sirkka Lankinen, joka korosti omassa puheenvuorossaan, että kaikille lapsille oli suotava mahdollisuus sosiaaliseen vuorovaikutukseen muuallakin kuin kotona ja kotia ”heterogeenisemmässä toimintapiirissä”. Lankista huolestuttikin päivähoitouudistuksessa lähinnä sen toteutusmahdollisuudet omassa kotikaupungissaan Helsingissä.⁹¹ Samaan sävyyn päivähoidosta puhui myös Sinikka Karhuvaara, joka totesi työssäkäyvien äitien tilanteen tukalaksi erityisesti suurissa kaupungeissa. Hänen mukaansa uudistusta piti pikemmin vauhdittaa kuin juuttua puoluepoliittisiin fraaseihin.⁹²

Muutamaa kuukautta myöhemmin eduskunnassa käsiteltiin valiokunnan mietintöä päivähoitolaista, jolloin ääneen pääsi kättilönä uransa luonut Alli Vaittinen-Kuikka. Hänen näkemyksensä lasten päivähoidosta oli vankka, vaikkei hänellä – kuten hän itsekin eduskunnassa totesi – lapsia papinkirjaan merkittynä ollutkaan. Alli Vaittinen-Kuikka odotti lastenhoitoa koskevassa keskustelussa miehiltä paikkansa puolustamista perheen tulonhankkijoina. Samalla hän antoi kannatuksensa perhemallille, jossa isä seurasi tavallaan sivusta kotiäidin kasvatustyön tuloksia:

*”Mielestäni – isä, luomakunnan kruunu, ei ole nyt oikealla asialla sikäli, kun hän ei ole noussut pystyyn huutamaan itselleen oikeutetusti parempaa palkkaa, millä hän voisi elättää vaimonsa ja lapsensa, niin että hän myöskin näkisi, miten mukava on lapsi, joka on terve ja tasapainoinen, joka hänen läheisyydessään kasvaa.”*⁹³

Vaittinen-Kuikka kritisoi päivähoitoa voimakkaasti ja puhui tunteellisesti siitä, miten toivotut lapset tehtiin kodin lämmössä ja rakkaudessa, mutta sitten heidät lykättiin pois tuosta hellyyden ja rakkauten tyysijasta. Lapset siirtyivät päiväkoteihin, joissa heistä leivottiin ”standardi-ihmisiä”.⁹⁴ Tällaisen perustelun kautta Vaittinen-Kuikka yhtyi Eeva Kaupin näkemyksiin yhteiskunnallisen kasvatustutkimuksen ihmisen vapautta ja moninaisuutta kahlehtivista vaikutuksista.

Päivähoidon kehittymistä Suomessa tutkinut Olli Kangas pitää kasvottoman laitoksen ja lämpimän kodin vertailua varsin tyypillisenä porvarillisena argumentointimuotona lastenhoitoa koskeneessa keskustelussa. Yleensä tällä vertailulla pyrittiin vaikuttamaan kodinhoidontuen hyväksymiseen, mutta myös suoraan päivähoidon suosion pienentämiseen: kodin ulkopuolinen hoito ei saanut olla lapsen hoidossa ensisijainen ratkaisu.⁹⁵ Kokoomusnaisten mielipiteet olivat maltillisempia sikäli, ettei äitiä niissä haluttu sitoa kotiin aivan lasten täysi-ikäisyyteen asti: heidän mielestään vain pieni

⁹¹ VP 1972, ptk., s. 1809.

⁹² VP 1972, ptk., s. 1788–1789.

⁹³ VP 1972, ptk., s. 2607.

⁹⁴ *ibid.*

⁹⁵ Kangas (2006), s. 310.

lapsi tarvitsi äitiä kotona. Näistä pehmennyksistä huolimatta vasemmiston edustajat saivat hyvän syyn pitää oikeistoa jälleen kerran päivähoitouudistuksen jarruttajana.

Vuonna 1973 voimaan tullut laki päivähoidosta oli Olli Kankaan mukaan ”epämääräinen puitelaki”, jonka perusteella kunnat velvoitettiin järjestämään päivähoitoa sitä tarvitseville lapsille. Päivähoidon järjestämisessä saattoi kuitenkin olla paikallisesti huomattavia eroja. Näin porvarillinen näkemys päivähoidosta, jota kokoomuskin oli ollut ajamassa, sai ainakin veto-oikeuden päivähoiton käytännön toteutukseen.⁹⁶

Kuten toisessa luvussa todettiin, kokoomuksen kansanedustajat olivat korkeasti koulutettuja, mutta samalla sitoutuneita porvarilliseen näkemykseen äidin ensisijaisuudesta pohdittaessa lapsen parasta hoitajaa. Voidaan ajatella, että juuri kokoomuksessa naisen asemaan liittyneet traditiot ajautuivat pahiten ristiriitaan sekä suomalaisen todellisuuden että kokoomuslaisten naisten omien elämäntilanteiden kanssa. Tätä taustaa vasten on ymmärrettävää, että ainakin osa kokoomusnaisista käytti päivähoitoa koskeneissa eduskuntakeskusteluissa varovaisen myönteisiä puheenvuoroja. Pohjoismaista päivähoitokeskustelua tutkineet Christina Bergqvist, Jaana Kuusipalo ja Auður Styrkarsdóttir pitivät selvänä, että institutionaalistuakseen päivähoiton piti Suomessa saada keskiluokkaisten naisten kannatus. Heidän lisääntynyt työssäkäyntinsä ja päivähoitopalveluiden tarpeensa päätti vuosia kestäneen ja lähinnä työläisnaisten ylläpitämän keskustelun kodin ulkopuolisten lastenhoitopaikkojen tarpeellisuudesta.⁹⁷ Osa keskiluokkaisista kokoomusnaisista siis hyväksyi uuden näkemyksen lastenhoidosta, mutta selvästi vähin äänin ja ehkä itsekin vielä valintaansa epäillen. On selvää, että lasten kotihoitoa puoltava suhtautumistapa jäi edelleen elämään päivähoitoa kannattaneidenkin kokoomusnaisten arvomaailmassa.

3.2. Miten käy perheen?

3.2.1. Kyllä ydinperheelle, ei patriarkalisuudelle

Naisten lisääntynyt työssäkäynti aiheutti muutoksia suomalaisen perheen rakenteisiin, mutta toisaalta syy- ja seuraussuhteet voidaan nähdä myös toisin: kaupungistuminen ja sen tuomat muutokset perheiden arkeen lisäsivät naisten itsenäisyyttä ja olivat edesauttamassa heidän siirtymistään työelämään. Henrik Meinander kuvaa kaupungistumisen vaikutuksia perheen sisäisen dynamiikan muutoksiksi, jotka aiheutuivat erityisesti uudenlaisesta tarkasta jaosta työn ja vapaa-ajan välille. Toki teollisuusammateissa työ oli erottunut vapaa-ajasta jo aikaisemmin, mutta parantunut työläin-

⁹⁶ Kangas (2006), s. 306.

⁹⁷ Bergqvist & Kuusipalo & Styrkarsdóttir (1999), s. 146.

säädäntö lisäsi työssä käyneiden vapaa-ajan määrää. Perheen yhteisessä vapaa-ajan vietossa naisen rooli korostui, koska kaupungeissa miehillä ei enää ollut tehtävänänsä niin sanottuja miesten töitä. Kotityöt olivat nyt samoja kummallekin sukupuolelle.⁹⁸

Taloudellinen itsenäisyys toi naisille uutta näkyvyyttä ja päätösvaltaa perheissä. Naisilla oli nyt vaihtoehtoja, jos yhteiselo miehen kanssa ei syystä tai toisesta sujunut. Sosiaalinen paine avioliiton ylläpitämiseen oli vähäisempää kaupungeissa kuin maaseudulla, joten päätökset avioliiton lopettamisesta saattoi tehdä entistä vapaammin. Avioerojen määrä lisääntyikin Suomessa 1960- ja 1970-luvuilla. Toisaalta samaan aikaan avoliittojen merkitys kasvoi eikä perheissä eläneiden suomalaisten osuus juurikaan laskenut. Lisäystä ei tullut myöskään yksinhuoltajien määrään.⁹⁹ Perheet kuitenkin pienenivät, ja suurten perheiden äitejä alettiin usein pitää menneisyyden jäänteinä, jotka eivät osanneet lähteä kotoa toteuttamaan omia unelmiaan tai kehittämään itseään ammatillisesti. Toki edelleen oli paljon niitäkin, jotka kannustivat suurperheiden perustamiseen eikä abortin tekemistä pidetty sopivana ratkaisuna ainakaan naimisissa olleille naisille.¹⁰⁰

Meinander toteaa naisten profiilin noston aiheuttaneen hämmennystä monissa miehissä, mutta useimmat heistä kuitenkin sopeutuivat uuteen tilanteeseen. Niissä, jotka eivät sulattaneet sukupuolten muuttunutta roolijakoa, patriarkaalisesta järjestelmästä murtuminen herätti tarpeettomuuden tunteita. Nämä tunteet yhdistettyinä juurettomuuden kokemuksiin saivat suomalaiset miehet helposti tarttumaan alkoholiin.¹⁰¹

Koti-ideologian vankkumattomina sanansaattajina kokoomusnaiset reagoivat useaan otteeseen kotien muuttuneeseen tilanteeseen. Suomen Nainen -lehdessä julkaistussa kirjoituksessa valiteltiin, että perheestä oli muodostunut lähinnä taloudellinen ja sosiaalinen yksikkö, jossa ihanteet oli unohdettu.¹⁰² Kodin ihmissuhteita ruotineessa kirjoituksessaan Leena Valvanne kyseli, miksi yhteiskunta oli muuttunut sellaiseksi, jossa joka kuudes avioliitto hajosi, joka kolmas raskaus keskeytettiin, lapsia pahoinpideltiin ja lämpimien ihmissuhteiden rakentuminen oli harvinaista. Valvanne ei tarjonnut ratkaisuksi paluuta vanhaan, vaan äidin ja isän välistä hyvää suhdetta, joka perustui tasa-arvoisuudelle ja vapaalle mielipiteen vaihdolle. Avioliitto oli hänen mukaansa kuitenkin edelleen lasten tekemisen edellytys eikä aviopari ilman lapsia vielä ollut perhe: ”Kun mennään naimisiin,

⁹⁸ Meinander (1999), s. 371.

⁹⁹ Meinander (1999), s. 371.

¹⁰⁰ Nätkin (1994), s. 135-136 ja 141.

¹⁰¹ *ibid.*

¹⁰² Tämän päivän kriisi on henkinen ja moraalinen. Suomen Nainen 12/1970.

olisi päätettävä, halutaanko muodostaa perhe vai ei. Avioliitto ei merkitse samaa kuin perheen perustaminen”.¹⁰³

Avioliiton aseman vankkumattomuutta ennusti myös Eva Pukkio vuonna 1973 ilmestyneessä avioliittolainsäädännön uudistusta analysoineessa artikkelissaan. Hän totesi avioliiton olevan ja myös luultavasti tulevaisuudessa säilyvän yleisimpänä perhemuotona. Tiedotusvälineiden antamasta kuvasta poiketen Pukkio epäili, ettei avoliitto saavuttaisi kovin merkityksellistä asemaa suomalaisissa perheissä.¹⁰⁴ Sama lähtökohta oli myös Kokoomuksen Naisten Liiton perhepoliittisessa ohjelmassa vuodelta 1974, jossa avioliiton perustalle syntyvää perhettä pidettiin yhteiskunnan perusyksikkönä.¹⁰⁵

Oikeanlaisesta perheestä tuli vähitellen poliittinen kysymys. Tämä näkyi esimerkiksi Eeva Kaupin kokoomuksen puoluekokoukselle vuonna 1975 esittämässä arvioissa, jonka mukaan kokoomus oli joutunut asettumaan ”porvarillisen yhteiskunnan perustana olevan kodin suojelijaksi ja varjelijaksi”. Erityisen merkitykselliseksi tässä työssä hän koki avioliiton tukemisen sekä naisten ja lasten aseman kohentamisen. Vasemmistoa Kauppi syytti perhesuhteiden sekoittamisesta: ”Vasemmisto on ideologiansa mukaan edennyt — jo pitkälle ja se on asettanut naisia näkyville paikoille samaistumiskohteiksi ja samalla toiminut niin, että perhekäsité on vesittynyt —”. Kun puhuttiin perheestä, kokoomusnaisilla oli mielessään vain yksi kuva: avioliiton solmineet mies ja nainen sekä heidän lapsensa.

On tärkeää huomata, että kokoomusnaiset eivät missään vaiheessa puhuneet täysin patriarkaalisen perhemallin puolesta. Heille oli selvää, että isällä oli velvollisuus elättää perheensä ja äidin velvollisuus oli hoitaa ainakin pieniä lapsia kotona. Näitä asioita kokoomusnaiset eivät ajatelleet tasa-arvokysymyksinä vaan perheen parhaaksi koituvina käytäntöinä. Naisen ja miehen tehtävät olivat luonnostaan erilaiset eikä sen kiistäminen edistänyt naisen vapautta. Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut sitä, etteikö naisen ja miehen tasa-arvoisuutta pitänyt toteuttaa sekä työelämässä että perheen sisällä: nainen oli miehen kumppani, mutta myös sivistynyt ja osaava ihminen, jonka antamaa panosta oli arvostettava kaikilla elämänalueilla.

¹⁰³ Leena Valvanne: Kodin ihmissuhteet. Suomen Nainen 1/1974.

¹⁰⁴ Eva Pukkio: Avioliittolainsäädäntö uudistuksen alaisena. Suomen Nainen 6-7/1973.

¹⁰⁵ Kokoomuksen Naisten Liiton perhepoliittinen ohjelma. Kokoomuksen Naisten Liiton liittohallitus, ptk. 16.1.1974. PTA.

3.2.2. Perhe ei ole virheetön

Käsitykset avioliittoinstituution pysyvyydestä ja sen ympärille rakentuneen ydinperheen merkityksestä eivät estäneet joitakin kokoomuksen naisia jo varsin varhain puuttumasta suomalaisen perhelainsäädännön epäkohtiin. Erityisesti varatuomari Aune Innala jaksoi sinnikkäästi nostaa eduskunnassa keskusteluun perheiden ja lasten elämän varjopuolia. Syksyllä 1955 Innala kiinnitti huomiota perinteisesti vasemmistolaisten naisten asialistalla olleeseen avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten asemaan. Hänen lakialoitteensa tähtäsi siihen, että lapselle annettaisiin oikeus käyttää hänelle elatusapua maksamaan velvoitetun miehen sukunimeä miehen siihen suostuessa. Innala esitti näin pystyttävän välttämään ne pilkanaiheet, jotka johtuivat siitä, että lapsella oli äidin sukunimi. Irma Hamara kannatti puoluetoverinsa tekemää ehdotusta ja sen puolesta äänesti myös Saara Forsius. Kyllikki Pohjala ei aloitteen hyväksymiseen lämmennyt niin kuin ei 153 muutakaan kansanedustajaa. Edes vasemmiston naisilta ei tukea tullut, koska Martta Salmela-Järvisen mukaan sukunimikysymys ei ollut akuutein ongelma au-lasten aseman parantamisessa.¹⁰⁶

Muutama vuosi myöhemmin Aune Innala puuttui miesten taipumukseen kiertää elatusvelvoitettaan avioliiton ulkopuolella syntyneitä lapsia kohtaan. Hän vaati elatusavun perimisen tehostamista, mutta joutui tyytymään hallituksen asettaman komitean lupauksiin asian pikaisesta korjaamisesta.¹⁰⁷ Kun aikaa oli vierähtänyt eteenpäin 15 vuotta, Kokoomuksen Naisten Liiton perhepoliittisessa ohjelmassa tunnustettiin lapsen oikeudet lainsäädännössä riippumatta siitä, olivatko he syntyneet avioliitossa vai avioliiton ulkopuolella.¹⁰⁸ Lait, jotka turvasivat näiden lasten yhtäläiset oikeudet, hyväksyttiin Suomessa vuonna 1975.¹⁰⁹

Avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten aseman parantamisen lisäksi toinen Aune Innalan väsymättömän kiinnostuksen kohde olivat siveellisyys- eli seksuaalirikokset. Hän pyrki koventamaan rikoslain säätämiä rangaistuksia erityisesti lapsiin kohdistuneissa seksuaalirikoksissa.¹¹⁰ Samaan tavoitteeseen tähtäsivät Margit Borg-Sundmanin aloitteet, mutta syystä tai toisesta naisten pyrkimykset vuorotellen vesittyivät.¹¹¹ Yleensä vastustajien joukossa oli paljon vasemmiston kansanedustajia, joiden mielestä rangaistusten koventaminen ei ollut paras keino kitkeä tuota vastenmielistä rikollisuutta Suomesta.

¹⁰⁶ VP 1955, ptk., s. 1245-1249.

¹⁰⁷ VP 1959, ptk., s. 586-587.

¹⁰⁸ Kokoomuksen Naisten Liiton perhepoliittinen ohjelma. Kokoomuksen Naisten Liiton liittohallitus, ptk. 16.1.1974. PTA.

¹⁰⁹ Bergman (2002), s. 139.

¹¹⁰ VP 1952, ptk., s. 1580-1581; VP 1953, ptk., s. 2822-2833.

¹¹¹ VP 1953, ptk., s. 70-71.

Siveellisyyttä loukkaavista rikoksista puhuttaessa tarkoitettiin tutkimillani vuosikymmenillä yleensä juuri lapsiin kohdistunutta seksuaalista väkivaltaa. Naisten seksuaalista hyväksikäyttöä puitiin eduskunnassa harvemmin. Poikkeuksen muodosti marraskuussa 1970 käsittelyyn tullut esitys siveellisyyksirikosten rankaisemista koskevan lainsäädännön uudistamisesta: sen yksi pykälä tähtäsi avioliitossa tapahtuneen raiskauksen säätämiseen rangaistavaksi teoksi. Eduskuntaa keskusteluttanut lakiehdotus sai kokoomuksen Orvokki Kauppilalta tylyn tuomion: kyseistä ”häpeällistä ja ankaraasti rangaistavaa” rikosnimikettä ei saanut hänen mielestään liittää avioliittoon. Kauppila pohti, saattoiko avioliitossa periaatteessa lainkaan tapahtua siveellisyyksirikosta, koska avioliittolupaukseen sisältyi suostumus sukupuoliyhteyteen aviopuolisoiden kesken. Hän totesi kuitenkin, ettei miehellä ollut avioliitossakaan oikeutta unohtaa tasa-arvoa puolisoitten välillä ja jos näin kävi, oli naisen mahdollista syyttää miestä muiden rikosnimikkeiden alla. Sen verran Kauppilaa huolestutti rikokseen syyllistyneen miehen tulevaisuus, että hänen mielestään oli tarpeen pohtia tuomion saamisen vaikutuksia miehen henkiseen ja taloudelliseen hyvinvointiin. Rikosnimikkeen luomista vastaan puhui hänen mukaansa myös se tosiseikka, että avioliitossa tapahtunutta raiskausta oli Kauppilan mielestä hyvin vaikea näyttää toteen, joten lain ennalta ehkäisevä vaikutus jäisi joka tapauksessa vähäiseksi.¹¹²

Eeva Kauppia perustelut lakia vastaan eivät tyydyttäneet. Hän totesi aviovaimon olleen Suomessa tuohon mennessä varsin lainsuojattomassa asemassa, mistä todistivat hänen useat esimerkinsä lääkärin uran varrelta. Kauppi totesi avioliiton olevan ”kahden ihmisen tasavertaisuuden pohjalle perustuva sopimus, missä kumpikaan osapuoli ei omista toista hyödykkeen tavoin”. Hän painotti, ettei silloin enää voinut puhua avioliiton velvoituksista, kun velvoitusten täyttämistä vaadittiin väkivaltaa käyttäen.¹¹³ Kauppilan ja Kaupin näkemyseroissa tähän lakiesitykseen liittyen oli kuitenkin kysymys vain nyanssieroista. Avioliiton ja ydinperheen merkitys säilyi vahvana kokoomusnaisten ideologiassa aina toisen maailmansodan päättymisestä 1970-luvulle asti.

3.3. Ei äiti voi torjua lasta

Suomessa asetettiin 1960-luvun lopulla naisen asemaa tutkimaan komitea, joka luovutti raporttinsa vuonna 1970. Yksi puhuttaneimmista komitean työhön pohjautuneista uudistuksista oli uusi aborttilaki, joka hyväksyttiin eduskunnassa vuonna 1970.¹¹⁴

¹¹² VP 1970, ptk., s. 2129.

¹¹³ VP 1970, ptk., s. 2111-2112.

¹¹⁴ Bergman (2002), s. 138.

Abortin nousu yhteiskunnalliseksi keskustelunaiheeksi ennakoi Solveig Bergmanin mukaan suomalaisen naisasialiikkeen muuttumista yksityisen elämänpiirin kysymyksiä korostavaksi. Aborttia koskeva keskustelu nivoutui yhteen myös yleisen seksuaalisen vapautumisen kanssa. Ehkäisyvälineiden kehittyminen ja asennemuutos etenkin naisten ja nuorten keskuudessa helpottivat ennen varsin vaiettujen aiheiden nostamista päivänvaloon. Oikeus päättää omasta vartalosta ja seksuaalisuudesta koettiin ihmisen perusoikeudeksi, mikä oli ristiriidassa esimerkiksi Suomen tiukan aborttilainsäädännön kanssa.¹¹⁵

Abortti oli toimenpiteenä sallittu Suomessa 1950-luvulla niissä tapauksissa, joissa siihen oli olemassa lääketieteelliset tai rotuhygieeniset syyt. Sosiaaliset syyt riittivät perusteeksi vain harvoissa tapauksissa, ja usein naisia kannustettiin synnyttämään lapsi vedoten siihen, että yhteiskunta tulisi osallistumaan lapsen hoidon kustannuksiin. Seurauksena tiukoista pykälistä olivat laittomat abortit sekä aborttiturismi Puolaan ja Isoon-Britanniaan. Monet naiset turvautuivat myös mielisairaaksi tekeytymiseen, kun muita vaihtoehtoja abortin saamiseksi ei ollut. Vasemmistonaiset, Sexual Politics Association sekä Yhdistys 9 alkoivat 1960-luvun lopulla vaatia aborttien sallimista ja naisten itsemääräämisoikeuden laajempaa tunnustamista.¹¹⁶ Vasemmistopuolueissa abortti alettiin mieltää myös luokkakysymykseksi, koska ne naiset, joilla oli varaa käydä yksityislääkärien vastaanotolla, saivat abortin selvästi helpommin kuin julkiseen terveydenhuoltoon turvautuneet.¹¹⁷

Ritva Nätkinin mukaan vaatimukset aborttilain lieventämisestä joutuivat pahasti törmäyskurssille sodanjälkeisten arvojen ja perhepoliittisten näkemysten kanssa. Useimmat terveydenhuollon ammattilaiset pitivät abortin tekemistä moraalisenä ongelmana mutta myös kansanterveydellisenä riskinä. Jälleenrakennuksen hengessä oli viety läpi monia äitiyttä ja lapsen henkeä turvaavia terveydenhuollollisia ja sosiaalipoliittisia uudistuksia, joten abortti miellettiin vastaiskuksi näille pyrkimyksille. Monet terveydenhuollossa työskennelleet naiset ja äitiyttä tukeneita uudistuksia ajamassa olleet naispoliitikot asettuivat lujasti vastustamaan pyrkimyksiä aborttilain lieventämiseksi.¹¹⁸

Lähtökohdat huomioon ottaen ei ole yllättävää, ettei abortista tullut Suomessa koskaan sellaista naisasiakysymystä kuin monissa muissa maissa. Aborttia käsiteltiin meillä enemmän sosiaalisena, uskonnollisena ja terveydenhuollollisena kysymyksenä.¹¹⁹ Ritva Nätkin toteaa, ettei aborttilain sää-

¹¹⁵ Bergman (2002), s. 177; Haavio-Mannila & Roos & Rotkirch (2008), s. 117 ja 122.

¹¹⁶ Bergman (2002), s. 177.

¹¹⁷ Nätkin (1994), s. 142, 144 ja 149.

¹¹⁸ Nätkin (1994), s. 129.

¹¹⁹ Bergman (2002), s. 140.

tämisen aikaan vielä keskusteltu siitä, oliko naisella oikeus päättää omasta ruumistaan tai siitä, oliko abortti naisen oikeus. Enemmänkin keskustelu painottui kysymykseen, kenellä oli oikeus sosiaalisesti turvattuun äitiyteen ja miten se pystyttiin takaamaan mahdollisimman monelle.¹²⁰

Bergmanin ja Nätkinin arviot sopivat osittain kuvaamaan abortista käytyjä eduskuntakeskusteluja ja kokoomuslaisten naisten vuosien varrella toistamaa argumentointia aborttiin liittyen. Aborttien määrän mahdollinen kasvaminen lisäsi kokoomuslaisten naisten valmiutta hyväksyä valtion maksamia tukia lapsiperheille, mutta moraalista kasvatusta ei haluttu unohtaa.¹²¹ Margit Borg-Sundman totesi eduskunnalle vuonna 1949: ”Hädässä oleville perheille olisi pikemminkin avattava sosiaalisen tuen ja valistuksen sekä sisäisen ryhdin lujittamisen tie eikä abortin mahdollisuus.”¹²²

Kokoomusnaisten asenne odottavia äitejä kohtaan oli usein varsin holhoavaa, mikä on hieman ristiriidassa tutkijoiden aborttikeskustelusta tekemien yhteenvetojen kanssa. On selvää, että äitien omaan tahtoon päättää lapsen syntymästä ei kokoomusnaisten piirissä aina osattu tai ehkä paremmin haluttu luottaa. Tämä asenne tuli ilmi esimerkiksi Kokoomuksen Naisten Liiton Pohjoismaiden Neuvoston Suomen valtuuskunnalle esittämässä kirjeessä, jossa todettiin seuraavasti:

*”Naisen sielullisen ja ruumiillisen terveydentilan kannalta olisi tärkeää, että alkanutta raskautta ei väkivaltaisesti keskeytetä. Emme voi hyväksyä, että nainen saisi vapaasti valita, haluaako hän abortin.”*¹²³

Uuden aborttilain valmistelun yhteydessä Alli Vaittinen käytti kättilön arvovaltaa kuvatessaan raskaana olevaa naista oikeastaan kyvyttömäksi tekemään itsenäisiä päätöksiä. Vaittinen totesi ”hedelmoittyneen munan” aiheuttavan naisessa ”toksista tilaa, pahoinvointia, mielenterveyteen suoraanaisesti liittyviä tekijöitä ja matalapainetta”. Hän jatkoi toteamalla, ettei nainen ollut raskauden tilassa enää se sama viehättävä tyttö, jonka mies oli itselleen valinnut, vaan pikemminkin vaikeassa kriisitilanteessa oleva ihminen. Tällaisen yksilön päästäminen päättämään lapsen tulevaisuudesta ei ollut vastuullista. Todisteeksi hän nosti ruotsalaisen tutkimuksen, jonka mukaan kymmenen prosenttia abortin tehneistä katui päätöstään myöhemmin.¹²⁴ Kokoomusnaisten äidistä sisäistämään kuvaan ei sopinut syntyväksi tarkoitetun lapsen hylkääminen – moraalinen ihminen ei voinut olla katumatta tällaista valintaa.

¹²⁰ Nätkin (1994), s. 130. Suomalaista väestöpolitiikkaa ja naisasian näkymistä siinä toisen maailmansodan jälkeen kuvaa Nätkinin mukaan termi maternalistinen feminisismi, jolla tarkoitetaan pohdintoja siitä, miten naisen asemaa parannetaan perheessä – ei niinkään sen ulkopuolella tai yleisesti yhteiskunnassa.

¹²¹ vrt. esim. Metsola (2008), s. 65.

¹²² VP 1949, ptk., s. 2003.

¹²³ Kokoomuksen Naisten Liitto liittohallitus ptk. 9.12.1966. PTA.

¹²⁴ VP 1969, ptk., s. 3263. Alli Vaittiselle kysymys oli henkilökohtainen: eduskunnan edustajamatrikelissa Vaittisen vanhemmaksi mainitaan vain äiti, Helena Vaittinen.

Kokoomuslaisten naisten intoa säädellä aborttioikeutta ei ainakaan laimentanut naisten yhteiskunnallisessa asemassa tapahtunut muutos. Ehkä hieman yllättäenkin sodanjälkeisen väestöpolitiikan kaiut kuuluivat abortin vastaisissa perusteluissa vielä vuosikymmenten päästä. Anne-Marie Kjellin päätyi vuonna 1967 syntyvyyden säätelystä kirjoittaessaan siihen, että jos naisilla olisi aina ollut mahdollisuus e-pillirien käyttöön ja aborttiin, syntyvyys olisi laskenut huomattavasti. Kjellinin mukaan monet vahingossa raskaaksi tulleet naiset hyväksyivät asian, kun vaihtoehtoja ei ollut. Ehkäisyvälineiden kehittymisen myötä vahingossa raskaaksi tuleminen oli harvinaisempaa, ja siksi vauvoja syntyi liian vähän. Kjellin kirjoitti:

”Naisten uusi itsenäisyys, heidän alati kasvava mielenkiintonsa oman elämänuran luomiseen ja se seikka, että heidän työpanostaan tarvitaan entistä enemmän esim. tuotantoelämän piirissä, sulkee pois lapset, joiden maailmaantulo ei ole toivottua eikä suunniteltua.”¹²⁵

Naisten ansiotyötä siis pidettiin periaatteessa hyvänä asiana, mutta ei uskallettu luottaa ihmisten haluun yhdistää työ ja perhe. Pidettiin selvänä, että monille lapsien hankkimisen suurena esteenä toimi itsekäs syy eli talous: oli halvempaa olla lapseton. Vaittinen kuvasi syntynyttä tilannetta oireeksi ”elintasokilpailuyhteiskunnasta”, jossa lapsi merkitsi häiriötä eikä pääoman kasvua niin kuin maatalousyhteiskunnassa. Hän päätyi jälleen siihen toteamukseen, että sosiaaliset edellytykset lasten synnyttämiseksi oli turvattava. Aborttilakiin ei pitänyt jättää sellaista pykälää, että nainen saattoi vedota sosiaalisiin syihin raskautensa keskeyttämiseksi.¹²⁶ Vaittinen toisti kuulemiaan argumentteja:

”En ole äitityyppi, sanotaan. Minulla on vielä opiskelovelkoja maksamatta. Kolme huonetta ja keittiö, tästä on osa maksamatta, eikä tähän toinen eikä kolmas lapsi oikein mahdu. — On ihmeellistä, että minä — otan raskauden, jota en jaksa viedä eteenpäin yhteistyössä minun pelikaverini kanssa —.”¹²⁷

Muutama päivä myöhemmin Alli Vaittinen vetosi vielä miehiin, joiden luomakunnan kruunuina olisi hänen mielestään pitänyt herätä vastustamaan lakia, joissa oli kysymys elämästä. Lakiesityksessä, jossa nainen oli toiminnan kohteena, miehiltä ei löytynytäkään halua puolustaa yhdessä tehtyä elämää, vaan lakiin suhtauduttiin väheksyvästi. Vuoden 1971 puoluekokouksessa hän kehotti miehiä nousemaan naisten rinnalle tekemään työtä aborttiviruksen hävittämiseksi maasta. Vaittinen listasi aborttien syyksi esimerkiksi lisääntyneen huumausaineiden käytön, mikä pilasi suomalaisen

¹²⁵ Anne-Maria Kjellin: E-pilleri ja yhteiskunta. Suomen Nainen 3/1967.

¹²⁶ VP 1969, ptk., s. 3263.

¹²⁷ VP 1974, ptk., s. 638.

naisen kauneutta ja koko kansan terveyttä.¹²⁸ Miehet eivät Vaittisen kummastukseksi olleet huolissaan edes siitä, jos he vahingossa sattuiivat kosimaan sellaista kevytkenkäistä naista, jolla oli takanaan jo monta aborttia. ”Onko tällaisesta vaimosta äidiksi?”, Vaittinen kysyi miehiltä. Vastaukseksi eduskunnan pöytäkirjaan kirjattiin välihuutoja.¹²⁹

Kokoomuksen kansanedustajat vetosivat mielellään asiantuntijoihin ja toisten maiden käytäntöihin todistellessaan oman kantansa pätevyyttä – niin Vaittinenkin. Hän siteerasi puheessaan ylilääkäri Mies Reenkola, jonka mukaan suomalaisessa yhteiskunnassa ”e-pillereistä oli tehty muoti, hillitörmästä rakastelusta tavoite ja yksi- ja kaksilapsisuudesta ihanne”.¹³⁰ Eri maiden aborttilakeja Vaittinen oli tutkinut niin innokkaasti, että sosialidemokraattien kansanedustaja Lyyli Aalto äityi lakonisesti toivomaan Vaittiselta ennakoarviota aborttilain tilanteesta kuun kamaralla.¹³¹

Abortista tuli eduskunnassa vasemmistopuolueiden ja erityisesti maalaisliiton sekä kokoomuksen edustajien kädenvääntö. Margit Borg-Sundman kritisoi puoluepolitiikan sotkemista aborttiin, mutta ei voinut mitään sille, että puolueiden välillä eroja esiintyi asiaa käsiteltäessä enemmän kuin puolueiden sisällä.¹³² Lääkäri Sakari Lankinen¹³³ esitti oman arvionsa vasemmistopuolueiden aborttimyönteisyydestä kirjoittaessaan Suomen Naiseen tammikuussa 1970:

*”En voi vältyä vaikutelmalta, että suuriäänisten vasemmistoradikaalien vaatimusten taakse kätkeytyy alitajuinen halu saada jonkinlainen vahinkovakuutus omalle kohdalle ehkä sattuvan vahingon varalta.”*¹³⁴

Mitkä sitten olivat lopulta ne asiat, joita kokoomus puolueena aborttilakiin ajoi? Kokoomuksen eduskuntaryhmä päätti kokouksessaan ennen lain toista käsittelyä suosittaa joitakin muutoksia lakiesitykseen. Naisten eduskunnassa käyttämiin puheenvuoroihin verrattuna ryhmän kanta vaikuttaa varsin maltilliselta. Esityksen mukaan aborttilupa voitiin myöntää, jos synnytys ja lapsen hoito muodostaisivat äidille ”huomattavan” rasituksen. Kokoomusryhmä halusi muuttaa pykälän sellaiseksi, että abortti voitiin myöntää vain, jos rasitusta saatettiin kuvata ”kohtuuttomaksi”. Lisäksi kokoomuksen edustajat halusivat poistaa abortin tekemisen perusteista yli 40 ikävuoden rajan. Aborttilain lievennykseen tähänneenä muutoksena voidaan pitää ryhmän toivetta siitä,

¹²⁸ Kansallisen Kokoomuksen puoluekokous, ptk. 25.4.1971. PTA.

¹²⁹ VP 1969, ptk., s. 3465 ja 3467.

¹³⁰ VP 1969, ptk., s. 3465.

¹³¹ VP 1969, ptk., s. 3472.

¹³² *ibid.*

¹³³ Sirkka Lankisen puoliso.

¹³⁴ Sakari Lankinen: Abortti ja vapaus. Suomen Nainen 1/1970.

että abortin myöntämisen perusteena voitaisiin käyttää perheen entuudestaan suurta lapsilukua. Lapsien määrä olisi ryhmän mielestä voinut tällöin olla neljä lasta.¹³⁵

Vuonna 1970 hyväksytyssä aborttilaissa päädyttiin antamaan abortti vaatimuksesta ennen 16. raskausviikkoa alle 17- ja yli 40-vuotiaille sekä lääkärin lausunnon mukaan sosiaalisista ja terveydellisistä syistä kaikille naisille. Asian vaikeudesta suomalaisille kansanedustajille kertoo äänestyksen niukasti positiivinen tulos: vain kuusi ääntä ratkaisi lain käsittelyn sen kannattajien voitoksi. Laista tuli tiukempi kuin muissa Pohjoismaissa, vaikka abortin saikin lain perusteella varsin helposti, jos lääkäri vain suostui kirjoittamaan lausunnon sosiaalisesta rasituksesta.¹³⁶

Vuonna 1958 perustetun Kristillisen Liiton tekemä välikysymys aborttilainsäädännöstä nostatti abortin uudelleen eduskuntakeskusteluun vuonna 1974. Näissä keskusteluissa kokoomusnaisten taholta nousivat ensimmäisen kerran esille pohdinnat abortin ja elämän säilyttämisen ristiriidasta. Lääkärinä työskennellyt Eeva Kauppi kritisoi voimaan tullutta lakia kaksinaismoralistiseksi sen vuoksi, että sen kovimmat puolestapuhujat olivat niitä, jotka samaan aikaan puhuivat sodan vastaisuudesta ja kieltäytyivät aseista. Useimmissa maissa oli jo luovuttu kuolemanrangaistuksesta, mutta löysättiin abortin tekemisen ehtoja, mitä ei Kaupin mielestä voinut pitää johdonmukaisena. ”Ihminen ei voi olla ihminen vain jollakin kapealla alueella. Ihmisyyden periaate on toteutettava kokonaisuudessaan”, Kauppi vaati.

Eeva Kauppi tarjosi uuden näkökulman aborttikeskusteluun pohtimalla myös sitä, edesauttoiko abortti oikeasti naisen tasa-arvoistumista. Hänen mielestään näin ei ollut, vaan abortti oli useimmissa tapauksissa nimenomaan miehen tahto, ja miehet halusivat vain lisätä syitä, joilla seksuaalista käyttäytymistä oli mahdollista vapauttaa. Kauppi analysoi aborttilakia jälleen uudeksi keinoksi pakottaa nainen tasa-arvoisuuteen miesten maailman lakien mukaan. ”Eikö juuri miehen seksuaalisuus tule tyydytetyksi — tilapäissuhteiden seksuaaliakteissa?”, hän kysyi. Seuraukset eivät sitten enää miehiin ulottuneetkaan: ”— täysin vapaa abortti — suo miehelle mahdollisuuden päästä kaikesta vastuusta. Abortissa kun kulut maksaa yhteiskunta, kivun kärsii nainen, mutta henki menee lapselta!”¹³⁷

¹³⁵ Kansallisen Kokoomuksen eduskuntaryhmä, ptk. 24.2.1970. PTA.

¹³⁶ Bergman (2002), s. 178.

¹³⁷ VP 1974, ptk., s. 624-628.

Tätä tutkimusta varten läpikäymässäni aineistossa ei kokoomusnaisten taholta tullut vastaan kuin yksi abortin vapautta puoltanut lausunto. Suomen Naisen lukijapalstalla nimimerkki *Taantumuksellakin rajansa* arvosteli eräiden kokoomuslaisten toimintaa aborttivälikysymyksessä. Kansan moraalien rappeutumisesta huolissaan olleille kokoomuslaisille ei löytynyt tältä kirjoittajalta ymmärrystä, vaan hän kuvasi tehtyä politiikkaa liian jyrkäksi ja propagandatarkoituksessa tehdyksi. Ryhtiliikettä, millä nimellä hän moraalittomuutta vastaan taistelleita kutsui, kirjoittaja arvosteli epärealistisesta haihattelusta.¹³⁸

Seuraavassa Suomen Naisen numerossa *Taantumuksellakin on rajansa* -nimimerkillä kirjoittanut henkilö sai useita vastauksia aborttiin kielteisesti suhtautuneilta. Kansanedustaja Sirkka Lankinen kirjoitti abortista lääkärin näkökulmasta todeten, että monet lääkärit pakotettiin vapaamman aborttilain myötä suorittamaan tällainen toimenpide vastoin ammattietiikkaansa. Hän kuvasi aborttia myös kansantaloudelliseksi ongelmaksi, koska abortit maksoivat valtiolle huomattavia summia. Omien mielipiteittensä tueksi Lankinen julkaisi gynekologi Nils Fagerlundin kirjoittaman *Syntymättömän lapsen päiväkirjan*, jossa Fagerlund kuvasi alkion elinkaarta kahden ja puolen kuukauden ajan. Terveen sydämen omistaneen ja kukkia rakastaneen tytön elämä päättyi päiväkirjassa sanoihin: ”Joulukuun 28. päivä. Tänään äitini tappoi minut.”¹³⁹

Kokoomusnaisten aborttia koskeneesta argumentoinnista voi tehdä joitakin päätelmiä heidän suhtautumisestaan naisen seksuaalisuuteen. Keskusteluun osaa ottaneet naiset pitivät äidin velvollisuutena synnyttää maailmaan jo alkunsa saanut lapsi. Ihmisellä ei heidän mukaansa ollut oikeutta puuttua tapahtuneeseen raskautta keskeyttämällä. Epätoivotun raskauden välttämiseen kokoomusnaisilla oli yksinkertainen ohje: naisen ei pitänyt ryhtyä seksuaalisiin suhteisiin miesten kanssa, joiden parina he eivät olleet valmiita kantamaan vastuuta mahdollisista seurauksista.

Kokoomusnaiset pitivät naisen etuna, että seksi liittyi vain aviopuolisoiden väliseen kanssakäymiseen, sillä vain tällaisessa suhteessa kumppaneiden välillä oli riittävästi lämpöä, luottamusta ja harkintaa. Raskauden vuoksi hieman sekavassa tilassa olleen naisen ei pitänyt saada liikaa määrätä lapsensa kohtalosta, sillä hän tottuisi kyllä ajan oloon sekä lapseen että tilanteeseensa. Liberaalinen itsemääräämisoikeus sai siis abortista puhuttaessa väistyä sen ajatuksen tieltä, että jokaisella alkaneella elämällä oli tarkoituksensa.

¹³⁸ Nimim. *Taantumuksellakin rajansa*: Abortti propaganda-aseena. Suomen Nainen 4/1974.

¹³⁹ Sirkka Lankinen: Aborttikysymys on vakava; Nils Fagerlund: *Syntymättömän lapsen päiväkirja*. Suomen Nainen 5/1974.

Vuoden 1975 vaaleissa Suomen Kristillinen Liitto sai viisi lisäpaikkaa, mikä osaltaan vaikutti eduskunnan alttiuteen puuttua uudelleen aborttilakiin. Vuonna 1978 aborttilakia tiukennettiin siten, ettei raskauden keskeytystä voitu suorittaa enää 12. raskausviikon jälkeen. Entisessä laissa raja oli 16 viikkoa. Jos raskaus oli edennyt pidemmälle kuin 12. raskausviikolle, abortin saaminen edellytti lääkintöhallituksen lausuntoa. Tämä laki abortin suorittamisesta on voimassa Suomessa edelleen.¹⁴⁰

¹⁴⁰ Bergman (2002), s. 178.

4. Kulttuurin muutos tekee kipeää

4.1. Siveyden sipulit ja radikalismi kohtaavat

4.1.1. Pyhät arvot uhattuina

1960- ja 1970-luvun Suomessa tapahtui muutoksia, jotka asettivat kokoomusnaisten mielestä haasteita heidän mahdollisuuksilleen pitää yllä kansan henkistä ja moraalista hyvinvointia. Kerttu Ignatius kuvasi jo vuonna 1950 kokoomuksen puoluekokousta tervehtiessään aikaansa sellaiseksi, jolloin pyhiä arvoja uhrattiin, talous ja moraalit olivat sekasorrossa ja uskonnollinen hävitys eteni yhteiskunnassa. Uuden sukupolven nimissä Ignatius kehotti koko puolueväkeä ymmärtämään oikeistolaisten vastuun kulttuurin säilyttäjinä. ”Naiset yhdessä miesten kanssa — on saatava huomaamaan —, kuinka suuri on meidän tehtävämme ja kuinka valtava on meidän taistelumme.”¹⁴¹ Vuosikymmenten kuluessa taisteluun hyvän elämän puolesta oli kokoomusnaisten mielestä syitä koko ajan vain enemmän.

Retoriikka, jossa vedottiin tarpeeseen ylläpitää kansan moraalista puhtautta ja toimintakykyä, ei ollut kokoomusnaisille vierasta. Niin kuin olen aiemmin tässä työssä todennut, jo suomalaisen puolueen perustamisen aikoihin keskisäätyiset naiset vetosivat lähetystehtäväänsä isänmaan henkisen terveyden varjelijoina oman poliittisen toimintansa oikeuttamiseksi. Tämä tehtävä oli varsin korkealle arvostettu kokoomuksen piirissä, ja naiset korostivat mielellään omaa panostaan moraalin ylläpitäjinä. Konservatiivit ovat perinteisesti arvostelleet oman aikansa toimintatapoja vetoamalla ”vanhojen arvojen” kannatettavuuteen,¹⁴² ja niin kokoomusnaisetkin aistivat ajassaan tuomiopäivän tunnelmaa. Mitä enemmän rappiolla yhteiskunta tuntui olevan, sitä enemmän kokoomusnaisia tarvittiin.

Nuorten opiskelijoiden käytös ja puheet ilmensivät 1960- ja 1970-luvuilla niitä muutoksia, joita yhteiskunnassa tapahtui, ja heidän kauttaan uudet aatteet ja tavat tulivat kaiken kansan tietoisuuteen. Yksi nuorisoradikaalien näkyvimmistä manöövereistä oli vastalauseena Helsingin yliopiston ylioppilaskunnan 110-vuotisjuhlien virallisuudelle organisoitu vanhan ylioppilastalon valtaus marraskuussa 1968. Valtauksen ohessa vaadittiin yliopistojen demokratisointia ja opiskelijoiden osallisuutta opinahjojensa päätöksentekoon.¹⁴³

¹⁴¹ Kansallisen Kokoomuksen puoluekokous ptk. 23.4.1950. PTA.

¹⁴² Rääkkä (2004), s. 32-33.

¹⁴³ Nevakivi (2004), s. 285.

Nuorison näkyvistä esiintuloista huolimatta yhteiskunnallisen muutoksen airut oli Henrik Meinanderin mukaan kuitenkin kulttuuri. Suomalaisten ajattelua ravisuttaneita teoksia olivat esimerkiksi Väinö Linnan *Täällä Pohjantähden alla* -trilogia ja *Tuntematon sotilas*, joiden antama kuva Suomen historian merkkihetkestä poikkesi aikaisempien sukupolvien tulkinnoista. Samoin vaikuttivat Paavo Rintalan kirjat lotista ja Mannerheimista tai vuoden 1966 vaaliyönä esitetty Arvo Salon *Lapualaisooppera*. Teosten analysointi painottui niiden antamaan kuvaan Suomessa tapahtuneiden yhteiskunnallisten murrosten taustoista ja merkityksestä tyylikeinojen erittelyn sijaan. Seuraavat mieliä kuohuttaneet teokset eivät tyytyneet pelkästään haastamaan näkemyksiä historiasta, vaan niiden kohahduttavuus syntyi uskonnollisten ja seksuaalisten teemojen aiempaa räväkämmästä esille tuonnista. Puhuttiin kulttuuriradikalismista, jonka tehtäväksi jäi tehdä suomalaisesta yhteiskunnasta vapaamielisempi.¹⁴⁴

Radikaalit vaativat yksilönvapautta, auktoriteettiuskosta luopumista sekä tasa-arvoa ja ”normaalista” poikkeavien ihmisryhmien entistä varauksettomampaa hyväksymistä.¹⁴⁵ Kirkkoon, uskontoon ja puolustusvoimiin kohdistunut kritiikki korjasi satoa 1960- ja 1970-lukujen vapaamielisten hallitusten avustuksella. Esimerkiksi alkoholiin ja uskontoon liittyvää lainsäädäntöä lievennettiin.¹⁴⁶ Myös seksuaalinen vapaus liittyi moniarvoisuutta vaativien vuosikymmenten ilmapiiriin: naisten vapautumisen ohella seksuaalivähemmistöjen ja seksuaalisen moninaisuuden suvaitsemisesta tuli vapaamielisten tärkeimpiä tavoitteita 1960-luvulla. Homoseksuaalisuus pysyi Suomessa kriminalisoituna aina vuoteen 1971, jolloin se vuosia kestäneen keskustelun jälkeen laillistettiin.¹⁴⁷

Kokoomusnaiset eivät läpikäymässäni aineistossa juuri lainkaan pohtineet homoseksuaalisuutta tai sen oikeutusta, mutta yksi esimerkki valtiopäivien pöytäkirjoista löytyi. Käsitellessään siveysrikoksiin liittyvää lakiesitystä vuonna 1970 Eeva Kauppi osoitti, että aika ei ollut vielä kypsä suvaitsevaisten seksuaalinäkemyksen omaksumiseen. Hän kuvasi homoseksuaalisuutta yhdeksi normaalin sukuvietin kehitysvaiheeksi, jossa pojat hakeutuivat poikien seuraan ja tytöt tyttöjen. Näihin suhteisiin kuuluva fyysisen läheisyyden tavoittelu oli Kaupin mukaan tavallista, mutta vähitellen normaalisti kehittyvä ihminen siirtyi heteroseksuaaliksi. Jos haavoittuvassa kehitysvaiheessa ollut ihmistä joutui ”ratautuneen” homoseksuaalin tekojen kohteeksi, hänen ”perverssiä” suhtautumistaan seksuaaliseen tyydytyksen ei ehkä enää voitu muuttaa oikeanlaiseksi. Kauppi tähdensi, että hänen mielestään ongelma oli erityisesti vanhemman ihmisen nuoreen kohdistamassa homoseksuaalisessa

¹⁴⁴ Meinander (1999), s. 389 ja 392.

¹⁴⁵ Suvanto (1994), s. 311.

¹⁴⁶ Nevakivi (2004), s. 285-286.

¹⁴⁷ Haavio-Mannila & Roos & Rotkirch (2008), s. 117, 122 ja 124.

teossa, ei niinkään kahden aikuisen välisessä homoseksuaalisessa kanssakäymisessä. Homoseksuaalisuuden julkista mainostamista, ihannoimista ja siihen kehottamista oli Kaupin mukaan edelleen tarpeen pitää rikollisena.¹⁴⁸

Uudenlaisessa henkisessä ilmapiirissä kokoomus kärsi taantumuksellisen puolueen maineesta, mikä rasitti erityisesti puolueen nuorisoa. Usein syyttävä kärki kohdistui Kokoomuksen Naisten Liittoon, jossa nuorten mukaan pesi vanhoillisuus ja muutosvastarinta. Erityisesti seksuaalisuuteen, raittiuteen ja yleiseen siveyteen liittyvissä kysymyksissä kokoomusnaisten sietokyky usein ylittyikin.

4.1.2. Rappioilmiöitä

Margit Borg-Sundman kehotti vuonna 1959 hallitusta varaamaan valtion budjettiin riittävästi rahaa taisteluun ajan ”vaarallisia rappeutumislmiöitä” vastaan. Nuorisorikollisuudesta huolestunut Borg-Sundman syytti nuorten tapojen huononemisesta esimerkiksi ”julmuuksia kuvaavia sarjakuvia ja sukupuolikuria höllentäviä elokuvia”. Kodin kriisistä puhunut Borg-Sundman peräänkuulutti kuria, vapauden käsitteen oikein ymmärtämistä, arvovaltaa ja Jumalan kymmenen käskyn noudattamista. Syytökset yleisen moraalien löystymisestä löysivät tiensä eduskunnan puhujapöytästä myös tasavallan korkeimpien virkojen haltijoihin: ”— moraalisen suursiivouksen on ulotuttava alhaalta ylös asti, alkaen itsestämme täällä kansanedustustuoleilla.”¹⁴⁹

Elokuville, kirjallisuudelle ja mainonnalle asetettavista rajoituksista tuli Margit Borg-Sundmanille 1960-luvun lopulta lähtien tärkeä poliittinen tavoite. Mainonnan sisällyttämistä sensuurin piiriin hän perusteli sillä, että ”ulkokaappimainosten vaikutus seisovana kuvana on negatiivisena voimakkaampi kuin nopeasti ohi kiitävä kuva”.¹⁵⁰ Lasten huomioon ottamista mainosten laadussa ja elokuvien ikärajojen laatimisessa Borg-Sundman kannatti lämpimästi, koska sekä mainonnassa että elokuvissa oli hänen mukaansa alennuttu ”olemaan osa sitä mauttomuudella ja pinnallisuudella, raakuudella, seksuaalisuudella ja animaalisuudella ylikyllästetystä ilmapiiristä, joka negatiivisena ja hämmentävänä ympäröi nykynuorta”.¹⁵¹ Borg-Sundman ei sortunut kritisoimaan nuoria suoraan heidän ongelmistaan ja kyseenalaisista arvoistaan, vaan kohdisti kritiikin koko yhteiskunnalliseen ilmapiiriin, jossa oli hänen mukaansa vaikea pysytellä oikealla tiellä.

¹⁴⁸ VP 1970, ptk., s. 2112-2113.

¹⁴⁹ VP 1959, ptk., s. 929.

¹⁵⁰ VP 1965, ptk., s. 247.

¹⁵¹ VP 1965, ptk., s. 247-248.

Nimimerkki Heevi osoitti Suomen Naisessa julkaistussa kirjoituksessaan, että hämmennys muuttuneen kulttuurin edessä ei ollut yksin Borg-Sundmanin ongelma. Kirjoittaja oli poiminut juttunsa tueksi joukon sanomalehtien elokuvamainoksia, jotka yllättävät nykylukijankin suorasukaisuudellaan: puolialastomien naisten kuvilla varustetuissa mainoksissa luvattiin katsojille ”sähisevää seksikkyttä ja hurjaa sadismia” eli nuoria tyttöjä ”paheiden valtiaan” armoilla. ”Fannyn” seurassa oli mahdollista jopa ”nähdä ihan kaikki”. Heevi lopetti kirjoituksensa epäilykseen, että uusia taideraadi-kaaleja kyseiset elokuvat varmasti synnyttäisivät. ”Kaikkihan kehittyy – niin ainakin väitetään. Kehityksen suunta vain joskus pelottaa”, hän totesi.¹⁵²

Alkoholin suhteen monet kokoomusnaiset kannattivat pidättyvyyttä – jos ei aivan täysraittiutta, niin ainakin maltillista käyttöä. Kuten Saara Forsius asian ilmaisi: ”Ihmisyys kuuluu mielestäni se, että kaikissa tilanteissa kykenee hallitsemaan tahtonsa ja toimintansa.”¹⁵³ Keskisäätyiset naiset toimivat vuosisadan alussa varsin innokkaasti raittiusliikkeessä eli tavallaan perinnekin velvoitti kokoomusnaisia alkoholin vastaiseen valistustyöhön. 1970-luvulla vauhtiin päässyt terveystiedotus oli Sirkka Lankisen mielestä valitettavasti ylittänyt tiedot alkoholin terveyshaitoista: ”Nuoriso juo olutta ja pelkää maitoa.” Lankisen ratkaisu ongelmaan oli kuitenkin yllättävä: ”— pontikan valmistus olisi laillistettava. Sitä ei kukaan erehdy luulemaan terveystuotteeksi.”¹⁵⁴

Eduskunnan jälleen kerran pohtiessa alkoholilainsäädännön kehittämistä kokoomuksen kansanedustaja Jouni Apajalahti hyökkäsi yllättäen raittiustyötä vastaan:

*”Hallitsevat ovat ne syyllisyydentunteet, jotka koulun raittiusopetuksessa on pelottelumene-
telmin itse kuhunkin iskostettu. — Raittiusliike on sellainen vähemmistö, joka on saanut
omituksen oikeuden asettua holhoamaan täysivaltaisten kansalaisten alkoholin käyttöä. Kiel-
tolakimentaliteetti ei hevin hellitä.”*¹⁵⁵

Viikon päästä Margit Borg-Sundman pääsi esittämään vastalauseensa Apajalahden puheenvuoroon. Hän arvosteli Apajalahtea siitä, ettei tämä raittiusliikettä autoritaarisuudesta kritisoidessaan huominnut alkoholin väärinkäytön, huumausaineiden käytön, rikollisuuden ja itsemurhien määrän selvästi kasvaneen vanhojen kasvatustapojen tultua pannaan julistetuiksi. Borg-Sundman totesi vapaan kasvatuksen olleen ainakin osittain syyppää mainittuihin ongelmiin, vaikka hän myönsi suomalaisessa kasvatuksessa tarvittun askeleita pois liiasta ankaruudesta. Borg-Sundman painotti rajojen merkitystä:

¹⁵² Heevi: Korutonta kertomaa elokuvamainoksista. Suomen Nainen 10/1969.

¹⁵³ VP 1968, ptk., s. 659.

¹⁵⁴ VP 1970, ptk., s. 2226.

¹⁵⁵ VP 1968, ptk., s. 571.

*” — emme myöskään ole oikeutettuja sen enempää yhteiskunnassa kuin kotikasvatuksessa-
kaan jättämään ketään vastuuttomaan ’teen-mitä-tahdon’-vapauden piittaamattomuuteen ja
holtittomuuteen. — nuori niin kuin lapsikin tarvitsee elämäänsä vapauden ohella — ter-
veen yhteiselämän päämääriä — .”¹⁵⁶*

Huolestuneisuus nuorison tilasta leimattiin Borg-Sundmanin mielestä liian heppoisin perustein vanhoillisten haluksi pitää kiinni silloisesta ”järjestelmästä”. Borg-Sundman lainasi puheessaan Ylioppilaslehden kirjoitusta, jossa todettiin huumausaineiden olevan käyttäjälleen pakotie normitetusta ja poliisin ylläpitämästä yhteiskuntajärjestyksestä. Borg-Sundman ei voinut ymmärtää, miksi elämää koossa pitävät ja yksilölle myönteiset tavat piti unohtaa vain siksi, että ne saatettiin mieltää porvarillisiksi. Hän tilitti, että poroporvarina oli alettu pitää puolueista riippumatta kaikkia niitä, jotka eivät käyttäneet aineita, kävivät säännöllisesti töissä ja olivat jopa onnellisuuteen asti tyytyväisiä elämäänsä.¹⁵⁷

Uusien aatteiden ja kokoomusnaisten mielestä varsin kyseenalaisten näkemysten leviämistä kansan keskuuteen edesauttoi television läpimurto 1960-luvulla. Tv-vastaanottimien lukumäärän lisääntyessä myös uuden median vaikutusvalta kasvoi. Siinä missä kirjallista kulttuuria ja taidetta koskeva keskustelu oli usein yhteiskunnallisen eliitin nokittelua, televisio vaikutti tavallisiin kirjoja lukemattomiin ja oopperoita katselemattomiin suomalaisiin huomattavasti suuremmin. Jo kommunistisen Hella Wuolijoen noustua Yleisradion johtoon sodan jälkeen hänen linjaansa ja vierasvalintoja kritisoitiin puolueellisiksi. Tehtävästä eroamaan vuonna 1949 joutunut Wuolijoki ei kuitenkaan päätenyt samanlaisen myrskyn silmään kuin vuonna 1965 Ylen johtoon valittu Eino S. Repo.

Henrik Meinander kirjoittaa, että molemmat Ylen johtajat olivat radikaaliudestaan huolimatta pohjimmiltaan varsin sivistyshenkisiä kansanvalistajia. Revolulle tosin osoittautui mahdottomaksi suitsia tiettyjen toimittajiensa intoa kyseenalaistaa oikeastaan kaikkea muuta kuin vasemmistoradikalismia. Itsesensuuri Neuvostoliiton kritisoimisessa oli kaikkien nähtävillä, mutta erityisen paljon kritiikkiä Yleä kohtaan herätti läntisen yhteiskuntajärjestelmän avoin mustamaalaus.¹⁵⁸ Sisäpoliittisiakin painotuksia Ylen toimintaan liittyi: Jukka Nevakiven mukaan Yle antoi vuoden 1966 vaaleissa ilmiselvästi tukensa poliittiselle vasemmistolle.¹⁵⁹ Ei liene yllättävää, että kokoomusnaiset olivat reporadi-oon kohdistuneen kritiikin eturintamassa.

¹⁵⁶ VP 1968, ptk., s. 656-657.

¹⁵⁷ VP 1969, ptk., s. 142-143.

¹⁵⁸ Meinander (1999), s. 288-289 ja 400.

¹⁵⁹ Nevakivi (2004), s. 284.

Margit Borg-Sundman ei jättänyt Yleisradion toimintaa koskevassa välikysymyskeskustelussa puheensa kenellekään epäselväksi, mikä häntä Revon johtamassa Yleisradiossa kismitti:

”Aluksi otteet olivat peitetympiä, taitavasti peitettyjä. Monen silmältä huomaamattomaksi jääneellä ivailu- ja häpäisytyylillä, taustakuvin ja taustakysymyksiin revittiin alas milloin mi-kin tämän kansan perusarvokseen tietämä asia isänmaan puolustamisesta, oikeudenkäytöstä ja yrittämisen vapaudesta alkaen moraalinormeihin ja uskontoon asti.”¹⁶⁰

Muutaman päivän kuluttua välikysymyskeskustelu jatkui, ja Saara Forsius kommentoi Yleisradion toimintaa miltei samoilla sanoilla kuin Borg-Sundman. Hän lisäsi niiden yhteiskunnallisten toimijoiden joukkoon, joita Yle oli hänen mukaansa tarkoituksellisesti mustamaalannut, myös pelastusarmeijan, puolustusvoimat ja vakuutuslaitokset. Puoluetoverinsa tavoin Forsiusta suututtivat erityisesti toimittajien pyrkimykset sävyttää juttujansa kuvin ja videonpätkin niin, että haastateltavat jou-
tuivat niiden myötä erittäin outoon valoon. Esimerkkinä ”sävytyssysteemistä” Forsius antoi ohjel-
man, jossa ”ruotsinmaalaista homoherraa haastateltiin edesottamuksistaan ja mielipiteistään edus-
kunnan rappusilla”.¹⁶¹

Samaan rintamaan Borg-Sundmanin ja Forsiuksen kanssa liittyi muutama vuosi myöhemmin myös Anna-Liisa Linkola, joka epäili Yleisradion joutuneen nuorten kokemattomien toimittajien kokeilu-
kentäksi. Linkola tosin toppuutteli koko suomalaisen nuorison kunnollisuuteen liittyneitä epäilyjä
toteamalla, että edellisissä kutsunnoissa aseista kieltäytyneitä henkilöitä oli onneksi alle 15. Hän
kuitenkin epäili, että ”myrkytetyssä ilmapiirissä, johon ei pääse raitista ilmaa, voi tervekin ajatus
saastua”.¹⁶²

Linkolan jälkeen ääneen pääsi jälleen Borg-Sundman. Hänen kritiikkinsä kohdistui nyt jo Ylen joh-
toa laajemmin koko television ohjelmatarjontaa vastaan. Hän kysyi, miten oli mahdollista, että
kommunistisissakin yhteiskunnissa oli palattu perhe-elämän periaatteisiin, mutta Suomi hänen mu-
kaansa ”rypi vanhanaikaisesti ryhmäseksissä” sekä ”tonki pornoa” ja koetti opettaa sitä kansalle
televisiossa. Eduskunnasta vastattiin ehkä aiheellisestikin: ”Onko ryhmäseksi vanhanaikaista?”¹⁶³

4.2. Jumala ompe linnamme

4.2.1. Onko uskonnolla sijaa?

Suomen luterilaisen kirkon näkemykset olivat ennen toista maailmansotaa ja myös sen aikana tii-
viisti yhteneväisiä oikeistopuolueiden näkemysten kanssa. Näitä toimijoita yhdisti konservatiivinen

¹⁶⁰ VP 1967, ptk., s. 952.

¹⁶¹ VP 1967, ptk., s. 977-978.

¹⁶² VP 1969, ptk., s. 2845.

¹⁶³ *ibid.*

ajattelu, jossa ihmisen ajateltiin olevan pohjimmiltaan uskonnollinen olento. Sivistyneen yhteiskunnan merkinä pidettiin puolestaan uskonnon kunnioitusta, ja uskonto toimi lähtökohtana myös moraalille ja käyttäytymissäännöille.¹⁶⁴ Monille papeille oikeistolainen maailmankuva oli tästä johtuen huomattavasti vasemmistolaista läheisempi eikä esimerkiksi nationalistinen puhe saarnastuoleista ollut itsenäistyneen Suomen kirkkoissa ollut mikään harvinainen ilmiö. Kun sisäpolitiikassa tapahtui käänös vasempaan päin eikä nationalisminkaan nimiin voinut enää siinä määrin vannoa kuin ennen, oli kirkkoon kriittisesti suhtautuneen vasemmiston mielipiteille jossain määrin tilausta kansan keskuudessa. Kirkon ja uskonnon asema ei Suomessa kuitenkaan olennaisesti horjunut sodan jälkeisinä vuosikymmeninä. Kirkosta eronneiden määrissä ei tapahtunut mitään suuria hyppäyksiä: 1940-luvun puolivälissä kirkkoon kuului noin 96 prosenttia suomalaisista, ja vuonna 1960 vastaava luku oli 92 prosenttia.¹⁶⁵

Kirkon merkityksen pysyvyys näkyi edelleen varsin agraarisen Suomen yhtenäisessä tapakulttuurissa ja moraalinormeissa. Koulujen uskonnonopetuksen ja suosittujen kirkollisten toimitusten kautta kirkko saattoi olla varma kristillisten näkemysten suodattumisesta kansan pariin. Kansakouluissa uskonnon opetus ei tosin rajoittunut pelkästään uskontotunteihin, vaan koulupäivät aloitettiin harraudella ja virrenveisuulla unohtamatta tietenkään jokapäiväistä ruokarukousta. Kirkon suosittamat tavat ja moraaliset arvostukset olivat varsin puritaanisia ja etenkin nuorisossa pyrittiin herättämään vastarintaa seksuaalista vapautumista kohtaan. Tanssia pidettiin syntinä puhumattakaan alkoholin käytöstä ja vapaamielisistä elokuvista. 1960- ja 1970-luvuilla kirkon arvot alkoivat jäädä yhä enemmän jälkeen kaupungistuneiden suomalaisten moraalikoodista.¹⁶⁶

Yllä sanotun perusteella on loogista, että kokoomuslaiset naiset olivat monissa moraalisiin liittyvissä kysymyksissä varsin lähellä luterilaisen kirkon virallisia kantoja. Jatkosodan jälkeisinä vuosina kirkko sai olla varsin rauhassa kritiikiltä, ja sama koski myös kokoomuslaisia naisia heidän kirkkoa koskevissa näkemyksissään. 1970-luvulla *Suomen Naisen* kirjoituksista ja kokoomuksen naiskansanedustajien puheista kuulsikin sitten jo hätä henkisestä kriisistä, johon ihmiset olivat heidän mukaansa ajautuneet.

Kokoomuksen naiset reagoivat voimakkaasti kaikkeen uskonnollisuutta ja kirkkoa vastaan kohdistuneeseen parjaukseen. He puolustivat uskonnollisten arvojen säilyttämistä myös lakiteksteissä koko yhteiskuntaa ohjaavina normeina. Vastapuolella olivat usein vasemmistopuolueet ja erityisesti

¹⁶⁴ Rantala (1960), s. 20.

¹⁶⁵ Lauha (2004), s. 200-202.

¹⁶⁶ Lauha (2004), s. 202.

SKDL.¹⁶⁷ Mitä lähemmäs 1970-lukua tultiin, sitä äänekkäämmäksi kävi myös opiskeleva nuoriso, jolle kirkko edusti moralistista ja militaristista menneisyyttä.¹⁶⁸ 1950-luvun lopulla ja 1960-luvulla uskontoon liittyviä määräyksiä oli yleisen paineen vuoksi Suomessa pakko lieventää: esimerkiksi kirkosta eroamisesta tuli aiempaa helpompaa ja rukouslauantain huvitilaisuudet sallittiin. 1970-luvun alussa vuorossa olivat kärjäsaarnan poisto ja kouluissa uskontotuntien vähentäminen sekä aamuhartauksista luopuminen.

Kun rukouslauantaiden huvittelusta keskusteltiin eduskunnassa toukokuussa 1958, kokoomusnaisten Saara Forsius kehotti suomalaisia omistamaan rukouslaurantait perheiden yhteisiksi päiviksi. Hän koki rukouslaurantain vapauttamisen huvittelulle olleen sellaisen politiikan tulosta, jossa haluttiin hylätä kristinopin perustotuudet. Neljä rukouslaurantaita vuodessa eivät hänen mukaansa voineet olla liikaa kenellekään. Forsius kehotti kaikkia edes noina neljänä päivänä hiljentymään ja rukoilemaan suomen kansan menestyksen puolesta. Hänen mukaansa näin saattoi tehdä uskontosuuntauksesta riippumatta.¹⁶⁹

Saara Forsiuksen suhtautumisessa rukouslaurantain pyhittämiseen näkyi selvästi kristillisen elämäntarkastuksen mieltäminen yhteiskuntaa läpäiseväksi voimaksi. Hänelle ja hänen kaltaisilleen kokoomusnaisille ajatus täysin uskonottomista ja uskonnollisista rituaaleista häiriintyvistä ihmisistä ei ollut aivan ymmärrettävääkään. Tämä ajattelu tuli vielä selvemmin esille Margit Borg-Sundmanin puheenvuorosta kokoomuksen puoluekokouksessa vuonna 1966. Nuoret kokousedustajat vaativat kokoomuksen periaateohjelmasta poistettavaksi kohdan, jossa todettiin kristillisyyden olevan yksi yhteiskunnan perusarvoista. Borg-Sundman myönsi olevansa nuorten kanssa samaa mieltä siitä, että uskonto on jokaisen henkilökohtainen asia. Hän lisäsi kuitenkin samaan hengenvehtoon, ettei sen perusteella voitu väittää kristillisyyden poistuneen suomen kansan perusarvoista.¹⁷⁰

Keskustelu uskonnosta leimahti kokoomuksessa liekkeihin toden teolla vuoden 1970 puoluekokouksen yhteydessä, jossa puitiin jälleen periaateohjelman yksityiskohtia. Kansanedustaja Maija Heinonen analysoi Suomen Kristillisen Liiton vaalimenestyksen edellisissä vaaleissa johtuneen juuri siitä, että kokoomuksen periaateohjelmassa ei enää tarpeeksi selvästi ilmaistu uskonnon merkitystä puolueelle. Vuokko Juhola esitti mielipiteensä huomattavasti ponnekkaammin. Hän ennusti suomalais-

¹⁶⁷ SKDL:n suhtautumisessa kirkkoon ja uskontoon oli tosin useita sävyjä, mikä käy ilmi esimerkiksi Matti Helinin väitöskirjasta *Päästä meidät pahasta. Uskonto SKDL:n politiikassa 1944-1961*.

¹⁶⁸ Lauha (2004), s. 203-204.

¹⁶⁹ VP 1957, ptk, s. 4579.

¹⁷⁰ Kansallisen Kokoomuksen puoluekokous, ptk. 12.-13.2.1966. PTA.

sille kovaa kohtaloa orjuudessa, jos uskonto unohdettaisiin. Puhe päättyi tunnelmaa nostattaviin vaatimuksiin: ”Antakaamme siis kansalaistemme pitää uskontonsa! Tukekaamme heidän oikeuksiin yksilölliseen vakaumukseensa puolueemme periaateohjelmassa!”¹⁷¹

Kaikki eivät uskontoa korostaneille puheille kuitenkaan lämmenneet. Erityisesti nuoret kokoomuslaiset tuntuivat sukupuoleen katsomatta omaksuneen ajan muuttuvat trendit. Rajuimmin säilyttäjiä vastaan hyökkäsi nuori opiskelija Markku Koskinen:

*”Tänään täällä on selvästi tullut ilmi, mistä kokoomuksen kehittymättömyys johtuu. — Täällä puhuvat kovalla rintaäänellä Naisten Liiton eri edustajat. Kysyn, kuinka paljon Naisten Liitto pystyy uudistumaan ja saamaan nuoria naisia riveihinsä.”*¹⁷²

Koskisen puheenvuoron jälkeen pöytäkirjaan kirjattiin suosiosoituksia. Yliopisto-opiskelija Hannele Ahokas-Lehtola jatkoi samalla linjalla: hänen mukaansa keskustelussa moraalialta tähdensivät lähinnä vanhat naiset. Kaija Sitari ei ollut edellistä puhujaa ymmärtäväisempi: hänen mukaansa kokoomus ei kuultujen puheenvuorojen perusteella kunnioittanut uskonnonvapautta, vaan vaati jäseniltään kristillistä elämäkatsomusta ja siten rajoitti ihmisten mahdollisuutta kuulua puolueeseen. Alli Vaittinen vastasi syytöksiin toteamalla: ”Nuoruus on vika, joka päivä päivältä paranee.” Hän kuitenkin tyytyi esittämään ”vanhojen naisten puolesta” vaatimattoman toiveen, että periaateohjelma annettaisiin äidinkielen tarkastajan luettavaksi ennen kuin se julkaistaisiin.¹⁷³

Keskustelu kokoomuksen ja kristillisyyden suhteesta jatkui periaateohjelman modernimmasta muotoilusta huolimatta. Seuraavana vuonna puoluevaltuuston syyskokouksessa eräs nainen valittiin puolueen tarjonnan omat eduskuntapaikkansa kristilliselle liitolle kirkonvastaisella politiikallaan. Entisten kannattajien saaminen takaisin puolueen piiriin oli hänen mielestään varmempi tie voittoihin kuin uusien kalasteleminen.¹⁷⁴ Kokoomuksen johto olikin hankalassa välikädessä, kun toisaalta piti osoittaa puolueen siirtyneen moderniksi yleispuolueeksi ja toisaalta piti tyynnyttää niitä, joille kokoomus oli ennen kaikkea oikeita elämänarvoja kannattaneita yhteen sitonut puolue.

Uskontoonkin liittyi kysymyksiä, joissa kokoomuksen naisten harteille ei voi asettaa vain säilyttäjän viittaa: yksi tällainen aihe oli naispappeus. Edesauttaessaan naisten mahdollisuutta pappisvihkimykseen kokoomusnaiset eivät kokeneet ajavansa sukupuolten välistä tasa-arvoa, vaan tekevänsä palveluksen niille perheille, jotka painivat moninaisten ongelmiansa kanssa. Raamatunlauseeseen

¹⁷¹ Kansallisen Kokoomuksen puoluekokous, ptk. 23.-24.5.1970. PTA.

¹⁷² *ibid.*

¹⁷³ *ibid.*

¹⁷⁴ Kansallisen Kokoomuksen puoluevaltuusto, ptk. 25.9.1971. PTA.

”nainen vaietkoon seurakunnassa” vetoaminen ei kokoomusnaisten mielestä ollut relevanttia silloin, kun oli kysymys kristillisen uskon asemasta suomalaisessa yhteiskunnassa. Kaikki keinot, joilla uskon asemaa ihmisten elämässä saattoi vankistaa, oli otettava käyttöön. Saara Forsius perusteli naispappeutta eduskuntakäsittelyssä seuraavasti:

”Tarvitaan henkilökohtaista viiptymistä ihmisen luona. Ei nykyajassa voida enää luottaa, että ihmiset tulisivat sanan luo, vaan sanalla on tavoitettava ihmiset sieltä, missä he ovat, kodeista tai työpaikoilta. Meidän käsityksemme mukaan vain evankeliumin pelastussanoma voi vapauttaa ihmisen palvelemaan muita ihmisiä. Sen tähden tarvittaisiin seurakuntiin lisää uusia työntekijöitä, varsinkin lehtoreita ja pappeja.”¹⁷⁵

4.2.2. Jumala raastuvassa

Kansanedustajat saivat 1960- ja 1970-lukujen aikana tasaisin väliajoin keskustella jumalanpilkkaa koskevista lakipykälästä, koska eduskunnassa ei päästy yhteisymmärrykseen siitä, mikä oli Jumalan nimen asiallista käyttöä. Keskustelu huipentui niin sanottuun Salama-sotaan, jossa uskonnollisten tunteidensa loukatuiksi kokeneet ja sananvapautta puolustaneet punnitsivat kulttuuriradikaaliuden rajat. Uransa loppuvaiheessa entistä enemmän moraalikysymyksiin keskittyneen Borg-Sundmanin kärsivällisyys loppui, kun Hannu Salama julkaisi teoksensa *Juhannustanssit* vuonna 1964. Pitkästi Borg-Sundmanin periksi antamattomuuden vuoksi Salama ja hänen kirjansa kustantaja Otava saivat syytteet jumalanpilkkasta. Kiistaa aiheuttivat kirjassa julkaistut, humalaisten juhannuksen viettäjäien toteamukset liittyen Raamatun opetuksiin ja henkilöihin. Teoksen suivaannuttamana Borg-Sundman teki 19 puoluetoverinsa kanssa hallitukselle eduskuntakyselyn.

Kysely koski yleisesti sitä, salliko hallitus Jumalaa pilkkaavien tekstien ja puheiden julkaisemisen. Kuten Margit Borg-Sundman itse myöhemmin korosti, eduskuntakyselyssä ei mainittu Hannu Salamaa eikä Juhannustansseja. Tästä huolimatta kysely tulkittiin juuri Salaman vastaisen taistelun lähtölaukaukseksi.¹⁷⁶ Borg-Sundman pettyi siihen, että hänen alulle panemansa kysely johti kuuhuntaan vain yhden teoksen ympärillä, vaikka hänen huolensa koski laajempaa yhteiskunnallista kehitystä.¹⁷⁷

Kohun saatelemana Salaman kirja eteni rikostutkintaan, ja oikeus totesi useita vuosia kestäneen oikeudenkäynnin jälkeen kirjailijan ja kustantajan syyllisiksi harkittuun jumalanpilkkään. Korkeakulttuuria vierastanut presidentti Kekkonen armahti tuomitut varsin nopeasti, ja tapaus jäi esimerkiksi vanhan ja uuden kulttuurin kivuliaasta yhteentörmäyksestä. Omiensakin hylkäämäksi jäänyt

¹⁷⁵ VP 1964, ptk., s. 1332-1333.

¹⁷⁶ Borg-Sundman (1977), s. 29.

¹⁷⁷ Borg-Sundman (1977), s. 31.

Borg-Sundman käsitteli katkeraksi äitynyttä kiistelystä sananvapauden rajoista vuonna 1977 ilmestyneessä teoksessaan *Yhden naisen sota*.¹⁷⁸

Kirjassaan Margit Borg-Sundman totesi olleensa kiitollinen kaikista niistä koettelemuksista, joita Salama-sodan ympärillä hänen osaksensa koitui. Jälkikäteen ajateltuna hänen asemansa ei ollut todellakaan helppo. Yksi Salama-sodan mieleenpainuvimmista kokemuksista oli Borg-Sundmanin mukaan eräs Vapaa-ajattelijain liiton keskustelutilaisuus, johon hänet oli kutsuttu edustamaan jumalanpilkasta eduskuntakyselyn tehneitä henkilöitä. Paikalle oli kutsuttu myös pappeja, mutta he eivät olleet tulleet paikalle. Hämäläisosakunnan talo oli ääriään myöten täynnä kuulijoita, kun Borg-Sundman nousi puhujakorokkeelle:

*”Olen vapauden puolesta pakkoa ja sensuuria vastaan. Vapauden väärinkäyttö on kuitenkin vallan toista. Eihän meillä saa myydä mädännyttä lihaa eikä saa rikkoa liikennemerkkejä. Miksi saisi levittää henkistä mätää, miksi särkeä moraalisia liikennevaloja.”*¹⁷⁹

Borg-Sundman kirjoitti tilaisuutta kuvatessaan kuulijoiden ulvoneen naurusta hänen puheensa aikana. Esitystä seuranneessa paneelissa psykologi arveli Borg-Sundmanin tekemän eduskuntakyselyn olleen seurausta itsetehostuksesta ja halusta itsetyydytykseen. Ilta-Sanomat otsikoi seuraavan päivän paneelia koskeneen juttunsa sanoin: ”Margit yksin koko salia vastaan.”¹⁸⁰

Kun uskontorikoksia koskenutta lainsäädäntöä käsiteltiin eduskunnassa kevättalvella 1967, Margit Borg-Sundman halusi tarkentaa, etteivät rikospykälät suinkaan olleet olemassa Jumalan suojelemista varten tai ihmisten tunteiden varjelemiseksi. Ne olivat olemassa siksi, ettei Suomessa ollut laillista pilkata Jumalaa. Borg-Sundman tähdensi, ettei kysymys ollut puoluepoliittisesta asiasta, vaan koko kansan asiasta: jos Jumalan pilkkaaminen sallittiin, sen seuraukset oli koko yhteiskunnan kannettava.¹⁸¹

Syksyllä 1970 kokoomuksen eduskuntaryhmä pui uskontorikoksia koskenutta lakipakettia ja erityisesti sen kokoomuslaisten mieliä kuohuttaneita kysymyksiä: pitikö laissa mainita nimenomaan Jumalan nimi ja oliko laissa määriteltävä rikokseksi vain törkeällä tavalla Jumalaa pilkkaava teko. Asiantuntijalausunnot asiasta kerännyt Orvokki Kauppila toi eduskuntaryhmään lakivaliokunnan kokoomusjäsenten terveiset: heillä ei ollut lakiehdotukseen nähden muuta korjattavaa kuin sanojen ”törkeällä tavalla” poisto. Eeva Särkkä yhtyi Kauppilan näkemykseen ja totesi sen riittävän, ettei

¹⁷⁸ Meinander (1999), s. 390-391.

¹⁷⁹ Borg-Sundman (1977), s. 33-34.

¹⁸⁰ *ibid.*

¹⁸¹ VP 1967, ptk., s. 363-364.

uskontokunnassa jotakin pyhänä pidettyä saanut loukata. Jumalaa ei tarvinnut erikseen mainita.¹⁸² Kauppila perusteli näkemystään eduskunnassa siten, ettei jumalanpilkka ollut sellainen asia, josta tuomitseminen kuului maalliselle tuomioistuimelle. Uskonnollisten tunteiden loukkaaminen sen sijaan oli sellainen rikos, josta ihminen saattoi langettaa tuomion.¹⁸³

Muutama viikko myöhemmin toiset kokoomusnaiset osoittivat, ettei kiistassa aiottu luovuttaa ihan helpolla. Eeva Kauppi toi eduskuntaryhmälle terveiset Kokkolasta ja Porista: kuulumisten pääsisältö oli vaatimus Jumalan nimen säilyttämisestä lainsäädännössä. Alli Vaittinen ilmaisi Kaupin puheenvuoron jälkeen huolensa Pohjois-Karjalan tilanteesta: jo kahdeksan kristillisen liiton alaista yhdistystä oli perustettu.¹⁸⁴

Uskontorikoksia koskeneessa eduskuntakeskustelussa kansandemokraattien kansanedustaja Aulis Juvela arvosteli niitä vanhanaikaisia porvarikollegoitaan, jotka halusivat pysyttää Jumalan nimen pilkkaamisen rikoslaissa. Hän syytti näitä henkilöitä fanaattisuuteen asti viedystä ahdasmielisyydestä ja tekopyhyydestä. Päinvastaista mieltä olleita hän sen sijaan kuvasi nykypäivän valistuneisuuden ja henkisen avarakatseisuuden edustajiksi. Juvelan mielestä koko keskustelunaiheen olisi pitänyt kuulua enemmänkin pimeälle keskiajalle kuin 1970-luvun Suomen eduskuntaan. Eeva Särkkä tiivisti varmasti monen puoluetoverinsa ajatukset vastatessaan Juvelalle näin: ”Tunnen suurta sääliä ja myötätuntoa ed. Juvelaa ja hänen kaltaisiansa kohtaan, jotka eivät tajua sitä, mitä kristillinen usko ihmiselle merkitsee.”¹⁸⁵

Eeva Kauppikaan ei suostunut näkemään jumalanpilkassa mitään edistyksellistä, vaan liitti ilmiön osaksi yleistä henkistä rappiota:

*”Perusturvaa ja samaistumiskohteita vaille jääneet nuoret ovat joutuneet tekemään liian monia virheratkaisuja. Eräiden henkilöiden kohdalla ratkaisuksi on tullut lisääntyvässä määrin pako huumausaineisiin, itsekurista vapaisiin sukupuolisuhteisiin, rikollisuuteen, jopa jumalanpilkkiaan. Nuorilta ovat puuttuneet selvät tienviitat.”*¹⁸⁶

Kaupin puheenvuorosta käy hyvin ilmi, miten kova paikka kokoomusnaisille oli, etteivät nuoret enää kasvaneet samoihin henkisiin arvoihin kuin heidän oma sukupolvensa. Vaikka rikollisuus tai huumausaineiden käyttö ei sinänsä voikaan olla kenenkään elämässä ihanne, kokoomusnaiset eivät loppuun asti osanneet perustella, miksi nimenomaan heidän arvojensa hylkääminen oli johtanut

¹⁸² Kansallisen Kokoomuksen eduskuntaryhmä ptk. 15.10.1970. PTA.

¹⁸³ VP 1970, ptk., s. 1989.

¹⁸⁴ Kansallisen Kokoomuksen eduskuntaryhmä ptk. 4.11.1970. PTA.

¹⁸⁵ VP 1970, ptk., s. 2282 ja 2283.

¹⁸⁶ VP 1970, ptk., s. 1977.

nuorison ongelmiin. Tämän uskon johtuvan siitä, että kokoomusnaisten oma arvomaailma oli niin syvään juurtunut, ettei sen rinnalla osattu ajatella olleen muita hyvään elämään johtavia teitä. Omi- en näkemysten leimautuminen vanhanaikaiseksi ei myöskään ollut kokoomusnaisista loogista: hei- dän arvonsahan olivat ikuisia.

Huolimatta muidenkin kokoomusnaisten kiivaasta esiintymisestä jumalanpilkkua koskeneen lain- säädäntötyön aikana, Margit Borg-Sundmanista tuli erityisesti Salama-sodan vuoksi entistä sel- vemmin väistyvän naissukupolven ja sen arvojen symboli. Tämän huomioi myös Aura Korppi- Tommola, joka 1900-luvun naisparlamentaarikkoja käsittelevässä artikkelissaan pahoittelee Borg- Sundmanin aiemman edistysmielisyyden jääneen unohduksiin hänen eduskuntauran aikaisten kan- nanottojensa vuoksi. Borg-Sundman olikin työuransa alkupuolella monessa asiassa edellä aikaansa: hän oli yksi suomalaisen lastensuojelun ja sosiaalityön uranuurtajia sekä naisten ansiotyön varhaisia puolestapuhujia. Borg-Sundmanin uran varhaisia vaiheita muistellessaan Korppi-Tommola tulee kuitenkin ilmaiseeksi, että Borg-Sundman alkoi tehdä poliittisia virheitä pitämällä kiinni arvomaai- lmaastaan, joka oli tarkemmin tutkien myös hänen aiempien mielipiteidensä taustalla. Hän piti esi- merkiksi moraalin rappiota myös vaalimansa naisasian tappiona. Mitä enemmän sukupuolta koros- tettiin mainoksissa ja aikuisviihteessä, sitä vaikeampi oli Borg-Sundmanin mielestä puhua naisen todellisesta vapautumisesta: naisen älystä paljastavat mainokset kun eivät kovin mairittelevaa kuvaa antaneet.¹⁸⁷ Yhteyttä ”vanhan ja uuden” Borg-Sundmanin välillä on vain vaikea huomata, jos näihin arvoihin ei tutustu syvällisesti.¹⁸⁸

Ei löydy kuitenkaan syytä olettaa, että jotkut voimat kokoomusnaisissa olisivat olleet täysin toista mieltä kuin Borg-Sundman. Samaan johtopäätökseen päätyy myös Vesa Vares, joka kirjoittaa:

*”Borg-Sundman ei ollut ainoa, joka kuulosti ajan radikaalien korviin vanhoilliselta. Saman- tapainen arvomaailma ja samantapainen paheksunta tiettyjä uuden ajan ilmiöitä vastaan kävi ilmi myös Anna-Liisa Linkolan, Alli Vaittisen ja Saara Forsiuksen puheenvuoroista. Määräl- lisesti se oli kuitenkin vähäisempää ja verbaalisesti maltillisempaa.”*¹⁸⁹

Tulkitsen Borg-Sundmanin aseman puolueensa naisten joukossa niin, että hän sai olla koko puolue- een naisten tuntojen äänitorvi, sillä häneen eivät pienet piikit vanhoillisuudesta tuntuneet sattuvan. Monille muille kehityksen vastavirtaan uiminen saattoi olla uuvuttavampaa: mieluummin vaiettiin

¹⁸⁷ Aune Lohman: Vanha sotaratsu ei jouda lepoon (Margit Borg-Sundmanin haastattelu [MM]). Suomen Nainen 9/1972.

¹⁸⁸ Korppi-Tommola (2006), s. 240; ks. myös Vares (2009), s. 232.

¹⁸⁹ Vares (2009), s. 232.

kuin taisteltiin tuulimyllyjä vastaan. Näyttää siltä, että todellisuudessa naisten arvot liittyen seksuaalisuuteen, perheeseen ja uskontoon eivät juurikaan sodan jälkeisistä vuosista muuttuneet.

Jälkeenpäin katsottuna kokoomusnaisilla ei ollut syytä niin suureen huolestumiseen kulttuuriradikalismiin vuoksi kuin heidän lausuntonsa 1960-luvun lopulta ja 1970-luvulta antavat ymmärtää. Muutosinnollakin oli oma Akilleen kantapäensä, josta radikalismiin kommentoijat ovat myöhemmin päässeet hymyilemään sekä nuorille että heidän kriitikoilleen: nuorten räväkässä esiintulossa ei ollut Meinanderin mukaan pohjimmiltaan kysymys sen vaarallisemmasta ilmiöstä kuin nuoren sukupolven isänmurhasta. Suomalaiset elivät kylmän sodan aikana Neuvostoliiton voimakkaan vaikutuksen vuoksi melkein henkisessä umpiossa, minkä vuoksi radikaalit kiinnittyivät niihin aatteisiin ja ideologioihin, joista muualla Euroopassa jo oltiin sanoutumassa irti. Neuvostoliiton kritiikitön ihailu, marxilaiset opit sekä sisäpoliittinen vaihtoehtottomuus eivät jälkeenpäin katsottuna vaikuta kovin uudistusmielisiltä. Porvareilla, mukaan luettuna kokoomusnaisilla, ei kuitenkaan aina ollut riittävästi uskallusta pitää ilmiötä ohimenevänä.¹⁹⁰ Toki osa kokoomusnaisille tärkeitä asioista menetti uudistusinnossa merkityksensä tai ainakin heidän näkemyksilleen tuli haastajia ja vaihtoehtoisia tulkintatapoja. Yksi tällainen aihe oli rakkaus isänmaata kohtaan.

¹⁹⁰ Meinander (1999), s. 399; Suvanto (1994), s. 308-309.

5. Kekkonen myy isänmaan ja mustaa moraalin

5.1. Uusi ulkopoliittikka kohtaa vankan isänmaallisuuden

5.1.1. Sotien jälkeinen tilanne

Jatkosodan päättymisen jälkeen muutokset sisäpolitiikassa alkoivat varsin nopeasti. Vuonna 1945 järjestetyissä vaaleissa puolueiden voimasuhteet muuttuivat radikaalisti erityisesti kommunistien laillistuneen aseman vuoksi. Suhteet Neuvostoliittoon oli rakennettava uudelta pohjalta, vaikka vahvat ennakkoluulot edelleen kiristivät Suomen ja Neuvostoliiton välejä. Suomessa ei voitu enää tuudittautua sisäiseen yksimielisyyteen suhtautumisessa Neuvostoliittoon – varsinkin kun toisinajattelijoiden vaientaminen oli rauhanehdoissa tehty vaikeaksi. Alusta lähtien oli selvää, että kokoomus pyrki pitämään suhteet itään pragmaattisina: rauhanehdot täytettäisiin, mutta liian läheistä yhteistyötä pyrittiin välttämään. Tärkeintä oli itsenäisyyden, oikeusjärjestyksen ja kansalaisvapauksien säilyttäminen.¹⁹¹ Kun osa suomalaisista näytti olleen valmiita menemään selvästi pidemmälle, syvän isänmaallinen osa kokoomuslaisista (joihin suurin osa naisista eittämättä kuului) joutui puolustuskannalle.

Ensimmäisessä sodanjälkeisessä eduskunnassa kokoomuksen riveissä seisoivat kaksi naista: Kyllikki Pohjala ja Helena Virkki. Heistä Pohjalalla oli laaja kokemus kansainvälisestä toiminnasta, ja hän otti myös naiseksi¹⁹² yllättävän usein kantaa ulkopoliittisiin aiheisiin. Maaliskuussa 1946 eduskunnassa keskusteltiin ulkoasiainvaliokunnan mietinnön sisällöstä koskien vuoden 1944 tapahtumia. Kokoomuksen Arvo Salminen kritisoi mietinnössä esille tuotua näkemystä, jonka mukaan Suomen ”hallitus osoitti haluttomuutta rauhanteon jouduttamiseen” ennen jatkosodan päättymistä. Salmisen mielestä tällaiseen näkemykseen ei ollut aihetta, koska Suomen kaltaisen pienen maan irrottaminen sodasta ei voinut käydä kädenkäänteessä. Kyllikki Pohjala kannatti Salmisen ehdotusta muuttaa mietintöä näiltä osin. Epäilemättä monet muutkin jakoivat Salmisen ja Pohjalan mielipiteet, mutta sodanjälkeisissä päätöksissä ei aina ollut kyse siitä, mitä mieltä kukin oli vaan siitä, millaiseen lopputulokseen oli viisainta päätyä. Salmisen ehdotus hävisi äänestyksessä selvästi.¹⁹³

Muutaman vuoden päästä eduskunnassa keskusteltiin Suomen ja Neuvostoliiton välisestä YYA-sopimuksesta. Kyllikki Pohjala totesi sopimuksen herättäneen suomalaisissa monia epäilyksiä,

¹⁹¹ Suvanto (1994), s. 300.

¹⁹² Porvarillisten naisten politiikan painopisteistä ks. Metsola (2008), luku 4.

¹⁹³ VP 1946, ptk., s. 272-274.

vaikka erimielisyyttä ei ollutkaan ystävällismielisten naapurisuhteiden tarpeellisuudesta. Pohjala ei voinut ymmärtää, mihin YYA-sopimusta oikeastaan tarvittiin, kun Saksa oli voittajavaltioiden miehittäjä eikä Suomen läntisistäkään naapureista ollut todellista vaaraa. Pohjalan mukaan sopimuksesta saattoi seurata Suomen puolueettoman maineen tahriintuminen, mikä merkitsisi vaikeuksia esimerkiksi ulkomaankaupan suhteen. ”Yhtä vähän kuin me haluamme minkäänlaista epäsovua Neuvostoliiton kanssa, yhtä vähän me tahdomme yhteyksiemme länteen supistamista tai vielä vähemmän katkeamista”, Pohjala lausui.¹⁹⁴ Samalla hän tuli tiivistäneeksi useimpien kokoomusnaisten käyttämät puheenvuorot Suomen ja Neuvostoliiton välisistä suhteista tutkimallani ajanjaksolla: puheenvuoron aluksi korostettiin pakollisten kuvioiden mukaisesti hyvien välien säilyttämisen tärkeyttä, mutta liturgiaosuuden jälkeen seurasi useimmiten varoituksia liiasta myötämielisyydestä suurta naapuria kohtaan.

5.1.2. Patrioottien politiikka

Jatkosodan jälkeisessä tilanteessa isänmaallisuutta oli vaikea ilmaista puheissa ja teoissa kovinkaan ihanteellisesti ja näkyvästi. Jos henkilön ajateltiin pyrkivän palaamaan samaan retoriikkaan ja poliittiseen linjaan, jonka Suomen oli pitänyt hylätä jo välirauhan sopimuksen myötä, sitä pidettiin Suomen aseman vaarantamisena. Kokoomuksessa syitä katumukseen isänmaallisia arvoja hehkutettaessa ei hevin tunnustettu ennen 1970-lukua. Joitakin merkkejä kokoomuslaisten suhtautumisen muutoksesta oli nähtävissä kuitenkin jo 1960-luvulla. Pekka Suvanto nostaa esiin kaksi lehtikirjoitusta vuodelta 1965, joissa kokoomuksen äänenkannattajat *Uusi Suomi* ja *Nykypäivä* ruotivat isänmaallisuuden merkitystä muuttuneessa maailmassa. Ensimmäisessä esimerkissä *Uusi Suomi* totesi isänmaallisuudella olleen kansallisen perustan, mutta sen sisällön pakostakin muuttuneen entistä arkiemmäksi. *Nykypäivässä* isänmaallisuus määriteltiin tuoreella tavalla: se oli kunniallisen työn tekemistä, vähäväkisten auttamista, YK:n johtamaa rauhantyötä ja kansainvälistä avustustoimintaa sekä Paasikiven-Kekkonen linjan noudattamista.¹⁹⁵ Isänmaallisuuteen, maanpuolustukseen ja armeijaan liittyneissä näkemyksissään kokoomus naiset uivat yleiseen kehitykseen nähden vastavirtaan eivätkä omaksuneet puolueen äänenkannattajien esiin nostamia tulkintoja.

Isänmaallisuus näkyi kokoomusnaisten aloitteissa ja eduskuntapuheissa esimerkiksi yleisen asevelvollisuuden puolustamisena ja kunnioituksena sotaveteraaneja kohtaan. Joskus tunteenpurkaukset olivat varsin voimakkaita niin kuin vuoden 1969 puoluekokouksessa, jossa espoolainen Marjatta Aho kuvasi sodissa annettuja uhreja tueksi vasemmistolaisista suuntausta vastaan. Aho kehotti puo-

¹⁹⁴ VP 1947, ptk., s. 3898-3899.

¹⁹⁵ Suvanto (1994), s. 310.

luetovereitaan ”seisomaan ja taistelemaan sillä pohjalla, jonka puolesta he henkensä antoivat” eli kodin, uskonnon ja isänmaan puolesta.¹⁹⁶

Vuoden päästä kokoomuksen puoluekokous käsitteli ehdotusta puolueen uudeksi periaateohjelmaksi. Kädenvääntöön isänmaallisuuden säilyttämisestä puolueen perusarvoissa osallistuivat erityisesti Kokoomuksen Naisten Liiton edustajat, joiden ryhmäpuheenvuoron käytti Ritva Markkula. Hän ei voinut ymmärtää, miksi osalle kokoomuslaisista puolueen perustavaa laatua olleet arvot olivat yhtäkkiä muuttuneet tunteelliseksi taakaksi, jonka pelättiin vievän puolueelta kannatusta. Erityisen ihmeelliseltä suuntaus tuntui Markkulan mielestä siksi, että juuri näihin periaatteisiin tukeutuen puolue oli hänen mukaansa saavuttanut viimeisimmissä vaaleissa voiton. Samaa tähdensi myös kansanedustaja Maija Heino, jonka mukaan kokoomus antoi vastustajilleen helpon asean, kun ne pääsivät julistamaan kokoomuksen luopuneen perinteisistä arvoistaan. Kritiikin täydensi Margit Borg-Sundman, joka arvosteli periaateohjelman laatijoita maanpuolustuksen kätkemisestä sivulauseeseen ja puolustustahdon sekä puolustuskyvyn merkityksen unohtamisesta.¹⁹⁷

Borg-Sundman ei suostunut uskomaan, että puolueen oli vesitettävä mielipiteensä nuoria miellyttääkseen, koska monet nuoret olivat hänen mukaansa puolueen kehittämistä vanhempien kanssa aivan samaa mieltä. Tältä puheenvuorolta putosi kuitenkin pohja, kun nuoren polven naisia edustanut Katriina Koivumaa tuli yksilönvapautta korostaneessa puheessaan maanpuolustustahdon kannalta kiusalliseen johtopäätökseen: yleinen asevelvollisuus ei hänen mukaansa kuulunut osaksi modernia yhteiskuntaa. Tätä avausta ei kokouksesta kommentoitu.¹⁹⁸

Käytännöllisemmin kokoomusnaisten maanpuolustustahto näkyi suhtautumisessa eduskunnan rahanjakoon: kun veteraaneille, lotille tai asevelvollisille oltiin kaavailemassa tukea, kokoomusnaiset kannattivat aloitteita useimmiten varauksettomasti.¹⁹⁹ Armeijan käymistä pidettiin nuorille miehille varsin tärkeänä jaksena elämässä. Saara Forsius perusteli vuonna 1966 kieltävää kantaansa varusmiesten lomauttamiseen ja samalla määritteli mallikansalaisen ominaispiirteitä näin:

*”Asevelvollisuusajan kansalaiskasvatus on hyvin monipuolista. Se ei ole vain yhteiskunnallisen tietomäärän lisäämistä, vaan siihen liittyy, kuten tiedämme, mm. tapakasvatusta, joka ei ole nyky-yhteiskunnassa suinkaan väheksyttävä seikka. Varusmies oppii täsmällisyyteen, kuriin ja siisteyteen, oppii käyttäytymisen perussäännöt, jotka eivät ole vähämerkityksellisiä siivilielämässä.”*²⁰⁰

¹⁹⁶ Kansallisen Kokoomuksen varsinainen puoluekokous ptk. 19.-20.4.1969. PTA.

¹⁹⁷ Kansallisen Kokoomuksen ylimääräinen puoluekokous, ptk. 23.-24.5.1970. PTA.

¹⁹⁸ *ibid.*

¹⁹⁹ Esim. VP 1967, ptk., s. 2290; VP 1970, ptk., s. 594-595 ja 602-603.

²⁰⁰ VP 1966, ptk., s. 952.

Forsiuksen kommentista saa mielenkiintoisen vertailukohdan päiväkotikeskusteluun, jonka yhteydessä kokoomusnaiset osoittivat pelkäävänsä yhteiskunnallisen kasvatuksen tekevän ihmisestä laistuneen ja kodin lämmöstä vieroitettun. Samalla korostettiin vanhempien vastuuta lasten kasvatuksesta. Edellä esitetyssä puheenvuorossaan Saara Forsius sälyttää suuren osan miesten kasvatuksesta armeijan eli kodin ulkopuolisen instituution kontolle. Suhtautumistavan eroavaisuudelle on löydettävissä selvä syy: päivähoitopalveluita voimakkaasti ajaneiden vasemmistolaisten pelättiin vaikuttavan päiväkotien kasvatustapoihin ja -sisältöihin kun taas armeijassa kasvatukseen saatettiin olettaa olevan kokoomuksen näkökulmasta oikeanlaista.

Aseistakieltäytymiseen kokoomusnaiset eivät tutkimassani aineistossa juurikaan ottaneet kantaa, mutta yksi huomio tuli Suomen Naisen haastattelemalta Sinikka Karhuvaaralta. Hän totesi hyväksyvänsä aseistakieltäytymisen jotakuinkin, jos perusteena oli uskonnollinen vakaumus,

”mutta ideologiset syyt ovat sekä naurettavia että järkyttäviä. Kuitenkin jos joku pojistani haluaisi suorittaa asevelvollisuutensa siviilipalveluksessa, en voisi häntä pakottaa, mutta olisin hyvin murheellinen. Mikään sotaintoilija en ole – –”, Karhuvaara linjasi.²⁰¹

Kokoomusnaisten pitkällisenä tavoitteena oli saada myös nuoret naiset käymään läpi heille sopiva maanpuolustuskoulutus. Vuonna 1963 Saara Forsius ja Irma Hamara tekivät eduskunta-aloitteen naisten kouluttamisesta armeijan tehtäviin. Tämän aloitteen päämääränä oli tutkia, kannattiko Suomessakin kouluttaa naisia toimimaan sodan aikana esimerkiksi sairaanhoitajina, sairaala-apulaisina, muonittajina, emännöitsijöinä, viestittäjinä tai väestönsuojelu-, ilmavalvonta- ja toimistotehtävissä.²⁰² Rauhanomaisista tehtäväkuvauksista huolimatta aloite tulkittiin erityisesti vasemmalla naisten sotilaskoulutuksen kannattamiseksi ja siten pasifistisen hengen vastaiseksi. SKDL:n edustaja Kalevi Kilpi kehotti kokoomuslaisia naisia hautaamaan museomaisuudessaan 1960-luvulle vieraan aloitteen sekä ”haikeat muistonsa sen aikakauden mukana, joka Suomen osalta päättyi vuonna 1944”. Kilpi totesi – itsekkin varsin vanhakantaisesti – Suomen naisen vastuulla olleen aivan riittävästi työtä ja tehtäviä ilman ”jo naisen luonteellekin vieraita velvollisuuksia”.²⁰³ Kuten tiedämme, selvitystyötä aloitteen tiimoilta ei koskaan aloitettu.

5.1.3. K-linjan kriitikot

Kokoomusnaisten suhtautuminen aikansa poliitikoihin riippui paljon siitä, luottivatko he henkilön moraaliseen selkärankaan. Esimerkiksi tästä käy Kyllikki Pohjalan eduskuntaryhmän kokouksessa helmikuussa 1961 esittämä vaatimus, ettei puolue ottaisi presidenttiehdokkaakseen sosialidemo-

²⁰¹ Aune Lohman: Sinikalla kiinnostus politiikkaan kodinperintöä. Suomen Nainen 6-7/1973.

²⁰² VP 1963, ptk., s. 136-137.

²⁰³ VP 1963, ptk., s. 144-145.

kraattia tai kirkosta eronnutta henkilöä.²⁰⁴ Tällä lausahduksella hän tosin viittasi Urho Kekkosen paremmuuteen verrattuna K. A. Fagerholmiin, jonka presidenttiyttä kokoomus oli vuoden 1956 vaaleissa lopulta joutunut tukemaan. Fagerholm oli sekä sosialisti että kirkosta eronnut. Todellisuudessa Urho Kekkosen moraaliset arvot kelpasivat Pohjalan lisäksi vain harvalle kokoomusnaiselle. Mitä pidemmälle aikaa kului, sitä selvemmäksi asetelma kävi: missä Kekkosen arvostelua, siellä myös kokoomusnaiset.

Maalaisliiton Urho Kekkonen oli sodanjälkeisen Suomen verevin poliitikko, joka ainakin vastustajien mielestä näytti tekevän vastustamatonta nousua politiikan huipulle. Kekkonen julistautui J. K. Paasikiven politiikan jatkajaksi, mutta hän ei vain omaksunut ulkopoliittista linjaa, vaan kehitti doktriinia edelleen. Kekkosen ja hänen luotettujensa ympärille muotoutui vähitellen poliittisesti samankaltaisesti ajatteleva joukko, josta alettiin 1950-luvulla käyttää nimitystä K-linja. Etenkin Maaseudun Nuorten Liitossa vaikuttanut Jouko Loikkanen määritteli ahkerasti K-linjan opinkappaleita. Kekkosen linjan peruspilareiksi hän nosti sisäpolitiikan alisteisuuden ulkopoliitikalle ja Paasikiven linjan noudattamisen. Linjan kannattajien mielestä oli välttämätöntä tunnustaa se tosiasia, että Suomi kuului Neuvostoliiton ”yleispoliittiseen intressipiiriin”. K-linjalaisten mielestä Suomen oli osoitettava Neuvostoliitolle olevansa sen luottamuksen arvoinen valitsemalla oikeat, Neuvostoliiton luottamusta nauttivat ihmiset maan johtoon ja vältettävä ärsyttämästä suurta naapuria.²⁰⁵

K-linjan ulkopoliittisilla kannanmäärytyksillä oli voimakkaat vaikutukset Suomen sisäpolitiikkaan useita vuosikymmeniä. Erityisen katkeraa kalkkia sen opetukset olivat syvästi isänmaallisille ja kommunisminvastaisille porvareille, mutta myös sodan aikana kokoomusyhteistyötä viritelleille sosiaalidemokraateille. Neuvostoliitto tarkkaili puolueiden ja poliitikkojen yhteistyöhalukkuutta intensiivisesti, ja Kekkosesta tuli ajan myötä se henkilö, joka toi viestit idän mielipiteistä Suomeen. Suhteiden kunnon mittarina käytettiin ulkopoliittisen linjan lisäksi myös suhtautumista Neuvostoliiton kanssa yhteistyötä tehneeseen ja välirauhansopimuksessa toimintavapauden saaneeseen Suomen kommunistiseen puolueeseen.

Kokoomusnaisilla Kekkos-vastaisuus ja kommunisminvastaisuus nivoutuivat tiukasti yhteen. Kommunismi herätti kokoomusnaisissa vastenmielisyyttä paitsi länsimaisen markkinatalouden syrjäyttäjänä myös moraalisen vapaamielisyyden kylväjänä. Neuvostoliiton pelon uskottiin johtavan ennen pitkää isänmaan epäonneen perusarvojen rapautumisena ja itsenäisyyden menettämisenä.

²⁰⁴ Kansallisen Kokoomuksen eduskuntaryhmä ptk. 2.2.1961. PTA.

²⁰⁵ Loikkanen (1967), s. 9, 11, 16 ja 74-75.

Pelko siitä, että Urho Kekkonen kannattajineen tekisi Suomea vahingoittavia myönnytyksiä Neuvostoliitolle ja käyttäisi kommunisteja linkkinään itänaapurin suuntaan, näkyi kokoomusnaisten puheissa jatkuvasti. Esimerkiksi Kekkoseen tuolloin vielä kriittisesti suhtautunut Kyllikki Pohjala vaati vuonna 1950, ettei maahan otettaisi vähemmistöhallitusta tilanteessa, jossa oli pelättävissä Kekkosen ja hänen luotettunsa Sakari Tuomiojan tehneen omia sitoumuksiaan Neuvostoliiton kanssa. Muutamaa vuotta myöhemmin Pohjala luonnehti Kekkosen politiikan perimmäiseksi tarkoitukseksi Suomen saattamisen poliittisesti täysin riippuvaiseksi Venäjästä. Hän puhui Kekkosen diktaatturista, joka pohjautui idän kauppaan ja vahingolliseen lännen diskriminointiin. Samaa retoriikkaa käytti myös Irma Hamara, joka uskoi Kekkosen toteuttavan Stalinin alkuperäistä tavoitetta eli Suomen saattamista niin syvälle idänkaupan sokkeloihin, että maa joutuisi pian täysin idän holhouksen alle.²⁰⁶

Pekka Suvanto ja Vesa Vares ovat pohtineet syitä siihen, miksi Kekkosen ja kokoomuksen rinnakkaiselo oli melkein koko Kekkosen pääministeri- ja presidenttikausien ajan niin vaikeaa. Tämä siitäkin huolimatta, että heidän näkemyksistään löytyi myös yhtäläisyyksiä. Esimerkiksi käy aitosuomalaisuus, joka kuitenkin kuului Kekkosen poliittisella uralla menneisyyteen. 1930-luvulla Kekkosen suhde oikeistoon oli ollut todella huono eikä hän suostunut näkemään muutoksen merkkejä kokoomuksessa ennen 1960-luvun loppua. Kekkosta ja kokoomusta yhdisti lisäksi ulkopoliittikan perimmäinen tavoite, sillä suhteiden solmiminen länteen oli Kekkosen pyrkimyksenä samoin kuin kokoomuksenkin. Erona oli, että Kekkosen ajattelussa itä piti tyyntä ensin ja vasta sitten oli länsisuhteiden hoitamisen vuoro. Toki porvarillinen tausta yhdisti, mutta Kekkonen oli korkeasta koulusivistyuksestään huolimatta maalaispoika, joka ei koskaan oppinut arvostamaan kovin korkealle kaupunkisivistyneistön poliittisia tavoitteita. Ihanteellisuutta Kekkonen myös vierasti, minkä vuoksi häneltä jäi usein syvällisesti ymmärtämättä, millaiseen – Suvannon sanoin – syvään inhimilliseen vakaumukseen hänen usein fraseologianaan pitämänsä mielipiteet perustuivat. Vareksen mukaan Kekkosta vierastettiin kokoomuksessa myös hänen poliittisten toimintatapojensa vuoksi: Kekkonen ei kaihtanut opportunistia eikä kierojakaan keinoja tavoitteidensa saavuttamiseksi. Moraalisena esimerkkinä tai puolueiden yläpuolelle asettuneena kansan isänä Kekkosta ei voinut totuuden nimissä myöskään pitää.²⁰⁷

²⁰⁶ Kansallisen Kokoomuksen eduskuntaryhmä ptk. 28.9.1950; Kansallisen Kokoomuksen puoluevaltuusto ptk. 25.10.1953; Kokoomuksen Naisten Liiton liittovaltuusto ptk. 24.10.1953. PTA.

²⁰⁷ Suvanto (1994), s. 303-304; Vares (2008), s. 266 ja 319-320.

Kekkosen elämäntavat tunnettiin: urheiluinnon vastapainoksi hän juhli varsin railakkaasti, mikä antoi poliittisten vastustajien käsiin tukun lyömäaseita. Vuoden 1956 vaalien yhteydessä kokoomus odotti monien muiden tavoin hyötyvänsä Kekkosen todellisista ja oletetuista toilailuista. Esimerkkinä monista tapauksista mainittakoon Hufvudstadsbladetin näyttävästi uutisoima tappelu, jossa Kekkosen kerrottiin ottaneen yhteen erään mieshenkilön kanssa sillä seurauksella, että tikit olivat tarpeen. Hotelli Kämpissä tapahtuneen välikohtauksen käyttöä Kekkosen vastaisessa kampanjoinnissa kannatti erityisesti kokoomuksen ryhmän fanaattisimpiin Kekkos-kriitikoihin kuulunut Margit Borg-Sundman.²⁰⁸

Borg-Sundman arvosteli jo 1950-luvun alussa Urho Kekkosen toistuvia pääministerikausia, ja vuosien vieressä kritiikki vain yltyi. Hän toivoi loppuun asti sekä vuosina 1956 että 1962, ettei Kekkosta olisi valittu Suomen presidentiksi. Kokoomuksen Naisten Liitolle vuonna 1955 osoittamassaan kirjeessä hän kehotti liittoa yhteisvoimin työskentelemään ”maa-on-pelastettava-Kekkosesta”-hengessä. Borg-Sundman toimi innokkaasti Kekkoselle selkänsä kääntäneen Sakari Tuomiojan presidenttiyden puolesta 1956 ja Olavi Hongan puolesta seuraavissa vaaleissa, mutta molemmilla kerroilla hän joutui syvästi pettymään. Vuoden 1956 äärimmäisen tiukan vaalin jälkeen Borg-Sundman jopa sylkäisi Kekkosen äänestäjäksi epäiltyä RKP:n Verner Korsbäckkiä kasvoihin.²⁰⁹

Borg-Sundmanilla vastenmielisyys Kekkosta kohtaan yhdistyi yleiseen vasemmistolaisten aatteiden vieroksuntaan. Eduskuntaryhmälleen Borg-Sundman kertoi vuonna 1963 kommunistien aikovan levittää rauhanadressia, jonka ensimmäisenä allekirjoittajana oli presidentti Kekkonen. Borg-Sundman totesi joukossa olevan ”erehtyneenä” muun muassa ministerinä tuolloin toiminut Kyllikki Pohjala. ”On varottava ja autettava ihmiset sokeudesta”, hän vaati.²¹⁰

Margit Borg-Sundman tiesi itsekkin kaivavansa maata korkean poliittisen aseman tai ainakin ministeriytensä alta suorapuheisuudellaan. Kokoomus oli vuosina 1945–1975 ulkopoliitiikan nimissä niin harvoin hallituksissa, ettei ministeritilaisuuksia olisi ollut hukattavaksi, mutta Borg-Sundman valitsi toisen tien. Hän vastusti eduskunnassa kiivaasti muun muassa Kekkosen siunaamaa Saimaan-kanava-alueen vuokraamista Neuvostoliitolta. Hän kritisoi kanavaneuvottelujen salamyhkäisyyttä ja joutui sen vuoksi omien sanojensa mukaan leimatuksi vihamieliseksi Neuvostoliittoa kohtaan.

²⁰⁸ Suomi (1990), s. 452.

²⁰⁹ Ainakin yksi Fagerholm-rintaman mahdollinen pettäjä oli lähempänä Borg-Sundmania kuin hän arvasikaan: Vieno Simonen kertoi veteraanihaastattelussaan kokoomuksen emäntäedustaja Helena Virkin näyttäneen hänelle ratkaisevassa äänestyksessä vaalilippuaan, jossa luki ”Kekkonen”. Vieno Simosen veteraanihaastattelu. Kansallisen Kokoomuksen eduskuntaryhmä ptk. 13.9.1951; Kokoomuksen Naisten Liitto liittohallitus ptk. 5.9.1955. PTA; Suomi (1990), s. 497.

²¹⁰ Kansallisen Kokoomuksen eduskuntaryhmä ptk. 21.3.1963. PTA.

Borg-Sundman itse totesi tällaisen käsityksen olleen epäjohdonmukainen ja vääristelevä, mutta jälkeensä tulkituttuna on vaikea löytää Borg-Sundmanin poliittiselta uralta tai eduskuntapuheista kovinkaan montaa positiivista sanaa Kekkoselle tärkeistä ulkopoliittisista tavoitteista tai Neuvostoliitosta ylipäätään.

Ajan poliittisessa ilmapiirissä Neuvostoliiton arvostelu oli raskauttava virhe, eikä Borg-Sundman siihen suoraan sortunutkaan. Hän osoitti kuitenkin useaan otteeseen, ettei kansanedustajan tarvinnut perustuslain mukaan kumarrella tasavallan presidenttiä tai mukailla hänen mielipiteitään: ”— jokainen kansanedustaja on vastuussa vain maan perustuslaille ja omalletunnolleen, eivätkä häntä sido mitkään muut määräykset.”²¹¹ Kanava-asian eduskuntakäsittelyn ja siellä pitämänsä tiukan puheen jälkeen Borg-Sundmanille sanottiin olevan hyvä, ettei hänellä ollut lapsia: ”Saisit koston kolmanteen ja neljänteen polveen.”²¹²

Borg-Sundmanin Kekkosta kohtaan tuntema vastenmielisyys ei ollut yksipuolista. Tamminiemen valtias kirjasi päiväkirjaansa kokoomuksen voimanaan edesottamuksia: vuonna 1963 päiväkirjaan päätyi lehtileike, jossa Margit Borg-Sundman varoitteli kansalaisia tuijottamasta silmiään sokeiksi niin sanottuihin poliittisiin realiteetteihin. Vuoden 1966 vaalitulosta kerratessaan Kekkonen kirjasi päiväryiinsä muutamia hänen linjaansa vastustaneita edustajia eri puolueista ja sisällytti heihin myös Borg-Sundmanin. ”Siinä meni hallitushaaveet”, hän kirjoitti.²¹³

5.2. Kokoomusnaiset ja Kekkonen iskevät yhteen: noottikriisi, Honka-liitto ja poikkeuslaki

5.2.1. Voittamaton Kekkonen

Vuosille 1945-1975 osui useita Neuvostoliiton ja Suomen välisiä konflikteja, joilla oli myös sisäpoliittisia vaikutuksia. Näissä yhteenotoissa Urho Kekkonen esiintyi Neuvostoliiton intressien ymmärtäjänä, minkä vuoksi linjaerimielisyydet ulkopoliitiikan hoidosta henkilöityivät juuri häneen — näin kokoomuksessakin. Ulkopoliitiikan sävyttämistä kriiseistä otan tässä työssä esimerkiksi vuoden 1962 presidentinvaalikampanjaan vaikuttaneen noottikriisin ja Honka-liiton sekä presidentin toimikauden jatkamisen poikkeuslailla vuonna 1973.

²¹¹ VP 1962, ptk., s. 1704-1705.

²¹² Korppi-Tommola (2006), s. 254; Kokoomuksen Naisten Liitto liittovaltuusto ptk. 29.9.1962. PTA; Borg-Sundman (1977), s. 19; VP 1962, ptk., s. 1704-1705.

²¹³ Kekkonen (2002), s. 70 (12.10.1963) ja 258 (22.3.1966).

Mainittuja tapauksia käsittelemällä siitä syystä, että niiden yhteydessä kokoomusnaiset esittivät tärkeitä huomioita omista arvoistaan liittyen politiikan tekemiseen ja isänmaan etujen vaalimiseen. Kokoomusnaisten ihanteellisuus joutui koetukselle, kun heidän oli sopeuduttava uuteen poliittiseen kulttuuriin. Kuvaava on Suomen Naisessa vuonna 1970 ilmestynyt juttu, jossa todettiin tietynlaisen henkilötyypin saaneen kuin varkain jalansijaa politiikassa: juonittelu, ”anekauppa”, henkilökohtaiset pyrkimykset, yliolkainen suhtautuminen kansanvaltaan ja arveluttavat toimintamuodot olivat yleistyneet poliittisessa toiminnassa. Kokoomusnaisten mielestä kokonaisuuden etu unohtui, kun moraalisesti ja älyllisesti vajavaiset yksilöt jakoivat yhteiskunnan tärkeimmät tehtävät pienessä piirissä.²¹⁴ Näistä kokoomukselle tyypillisistä huolenaiheista²¹⁵ näytti tulevan sitä ajankohtaisempia, mitä enemmän yhteiskunnallinen radikalismi ja Urho Kekkosen ulkopoliittinen linja kietoutuivat osaksi sisäpolitiikkaa.

Vuoden 1962 presidenttipeli pyörähti todenteolla käyntiin keväällä 1961, kun oikeuskansleri Olavi Hongan presidenttiehdokkuutta kannattamaan muodostui laaja Kekkos-vastainen puoluerintama.²¹⁶ Hongan taakse asettuivat puolueina kokoomus, SDP, Suomen Pientalonpoikien Puolue sekä RKP. Kokoomuksen naisissa Honka-rintaman kannatus oli vahvaa. Vuoden 1961 alussa Kokoomuksen Naisten Liiton puheenjohtaja Liisa Mäkinen kuvaili Olavi Honkaa henkilöksi, jolla oli ryhmätietojen ajamisen sijaan mahdollisuus yhdistää suomalaiset. Mäkinen toivoi puhdistusta raskaaseen ilmapiiriin, jonka oli aiheuttanut puoluepolitiikan häikäilemättömyys ja moraalinen rappeutuminen. Hän vaati presidentinvaaliin liittyneen poliittisen diskriminoinnin lopettamista, koska ulkopoliittikan hoitamisen suhteen kaikki olivat hänen mukaansa yksimielisiä. Muutaman päivän päästä pidetyssä kokoomuksen puoluekokouksessa Mäkinen ilmoitti Kokoomuksen Naisten Liiton kannattavan Hongan valitsemista puolueen presidenttiehdokkaaksi.²¹⁷

Puolueensa ja naiskollegojensa linjasta poiketen Kyllikki Pohjala kannatti Kekkosen uudelleenvaalintaa.²¹⁸ Pohjala ei lähtenyt Hongan valitsijamiesehdokkaaksi, koska piti hänen tuekseen muodostunutta rintamaa jo ”alusta lähtien poliittisena harhanäkymänä”. Pohjala kiisti puolueensa olleen Hongan suhteen muutenkaan yhtenäisen, koska idänkaupan vuorineuvokset olivat Kekkosen kan-

²¹⁴ Tämän päivän kriisi on henkinen ja moraalinen. Suomen Nainen 12/1970.

²¹⁵ Rantala (1960), s. 113-115.

²¹⁶ Meinander (1999), s. 343.

²¹⁷ Kokoomuksen Naisten Liiton liittokokous ptk. 14.4.1961; Kansallisen Kokoomuksen puoluekokous ptk. 15.-16.4.1961. PTA.

²¹⁸ Kari Hokkasen mukaan Pohjala kuului kokoomuksen varhaisimpiin kekkoslaisiin. Hokkanen (2002), s. 477 ja 539.

nalla. Käytännössä Kekkonen kannatus oli puolueessa kuitenkin marginaalista eikä Pohjalakaan lähtenyt vaaleihin Kekkonen valitsijamiesehdokkaana.²¹⁹

Neuvostoliitolle ”kuivettunut porvari” Olavi Honka oli kuollut kirjain, ja Kekkosella oli lupa odottaa jonkinlaista lisäväriä kampanjaansa myös suurelta naapurilta.²²⁰ Niin suurta pommia kuin Neuvostoliiton 30.10.1961 antama nootti tuskin kukaan oli kuitenkaan odottanut. Neuvostoliitto vaati nootissa YYA-sopimukseen perustuvia sotilaallisia konsultaatioita Saksan sotilaallisen hyökkäyksen uhan vuoksi. Nootti annettiin kesken presidentin Amerikan-matkan, jolla hän oli seurueineen juuri vakuutellut Suomen puolueettomuutta ja länsimielisyyttä. Nootti pelästytti suomalaiset pahanpäiväisesti, ja marraskuun ensimmäisinä päivinä silloinen ulkoministeri Ahti Karjalainen lähti Moskovaan ottamaan tilanteesta selvää. Karjalaisen vierailu ei kuitenkaan riittänyt neuvostoliittolaisille, vaan kriisi ratkesi vasta, kun Kekkonen itse matkusti Novosibirskiin neuvottelemaan pääsihteeri Nikita Hruštševin kanssa ja pyysi Neuvostoliittoa lykkäämään konsultaatiovaateita. Hruštšev suostui Kekkonen pyyntöön ja Neuvostoliitosta kotiin palannutta presidenttiä juhlistettiin kiitollisin mielin.²²¹

Honka-rintamapuolueissa nootikriisi aiheutti suurta hämmennystä: pelonsekaisessa ilmapiirissä kansalaiset näyttivät tukeutuvan Kekkoseen, ja Hongan takana olleet voimat alkoivat epäillä mahdollisuuksiaan vaalissa. Kokoomuksen naiset eivät kuitenkaan olleet halukkaita luopumaan presidenttiehdokkaastaan. Liisa Mäkinen varoitti marraskuun lopulla puoluetta luopumasta Hongasta, koska kokoomusta voitaisiin pitää vetäytymisen vuoksi täysin selkärangattomana. Eduskuntavaaleja ajatellen maineen menetykseen ei Mäkisen mukaan ollut varaa. Siiri Nieminen vaati laitettavaksi puoluevaltuuston julkilausumaan selvin sanoin puolueen olevan edelleen Hongan takana. Näin tapahtuikin.²²²

Muutaman päivän kuluttua kokoomuksen puheenjohtaja Jussi Saukkonen kuitenkin toi puoluehallitukselta eduskuntaryhmälle puoltavan esityksen Kekkonen valitsemisesta poikkeuslailla. Vapaiden vaalien ja valinnanmahdollisuuden puolesta puhunut Margit Borg-Sundman tuki esityksen vastustajia. Borg-Sundman vaati hätiköimisen lopettamista ja kuvasi lain puoltamista nikodemusmaisena sekä satelliittimaisen hengen tuotteeksi. Myös Saara Forsius ihmetteli esitystä, koska puoluevaltuustossa oli asetettu edelleen Hongan kannalle. Kysymys oli hänen mukaansa myös oikeustaiste-

²¹⁹ Pohjala (1966), s. 296 ja 309; Hämäläinen (1978), s. 20; Suomi (1992), s. 424.

²²⁰ Hokkanen (2002), s. 502-503; Meinander (1999), s. 343.

²²¹ Meinander (1999), s. 343-345.

²²² Kansallisen Kokoomuksen puoluevaltuusto ptk. 20.11.1961. PTA.

lusta. Toisaalta hän piti Kekkonen valintaa hyvänä siinä tapauksessa, jos se rauhoittaisi kansalaisia, vaikka ratkaisu olikin vastenmielinen. Borg-Sundman syytti puolueensa johtoa alusta lähtien tunteesta epävarmuudesta Hongan presidenttiehdokkuutta kohtaan. Kun tappiomielialaa tunnettiin ”ylhäällä päin”, ei tätä tunnetta voitu peittää Borg-Sundmanin mukaan rivijäseniltäkään. ”Yksimieli-syyttä, pelottomuutta ja lahjomattomuutta nyt tarvitaan”, Borg-Sundman kannusti puoluetoveri-taan.²²³

Olavi Honka luopui kuitenkin itse ehdokkuudestaan 25.11., ja Honka-rintama hajosi ehdokkaan puuttumisen vuoksi. Borg-Sundmanille Kekkonen presidenttitiien uudelleenaukeaminen oli raskas pettymys. Muistelmissaan hän tilittää, ettei Neuvostoliitolla ollut Honkaa vastaan mitään ennen kuin Suomesta vihjailtiin hänen ulkopoliittisesta epäluotettavuudesta.²²⁴ Vaaleihin ilman ehdokasta lähteneelle kokoomukselle Borg-Sundman suositti valitsijamiesryhmän löydyttyä etsittäväksi mustaa hevosta yhdessä RKP:n ja kansanpuolueen kanssa. Juhani Suomi kirjaa Margit Borg-Sundmanin yhdeksi näkyvimmistä Kekkonen arvostelijoista vuoden 1962 presidentinvaalien jäl-keen, jolloin moni muu kokoomuksessa oli jo kääntämässä kelkkaansa: ”Hän oli aina äänessä ja aina oppositiossa.”²²⁵

Borg-Sundmanin kannanotot presidentinvaalin ja noottikriisin ajalta vahvistavat sen oletuksen, että kokoomusnaisten nuivassa suhtautumisessa Kekkoeseen ei ollut kysymys vain poliittisista linjaeri-mielisyyksistä, vaan politiikan tekemisen tapojen yhteentörmäyksestä. Borg-Sundman ei voinut sietää eduskunnan ohitse hoidettuja suhteita neuvostojohdon kanssa eikä sisäpoliittisen pelin pelaamista ulkopoliittisilla korteilla. Moraali politiikan teossa tuntui sitä kyseenalaisemmalla, mitä kauemmas poliittisen eliitin näkemykset erkanivat Borg-Sundmanin ja monen muun kriittisen kokoo-muslaisen Suomen etua koskeneista mielipiteistä. Suurin osa kokoomusnaisista suhtautui Kekko-seen varsin samalla tavalla kuin Borg-Sundman, mutta hänestä näkyvimmän Kekkos-kriitikon teki-vät jälleen puheenvuorojen määrä sekä retoriikka, joka ei jättänyt epäselvyyksille sijaa. ”Tarvitaan enemmän kuin diplomatia, politiikka ja neuvottelutaito. Tarvitaan pelosta, suosion tavoittelusta ja kunnianhimosta vapaa moraalinen ryhti. Ilman tätä vapautta on kokoomuksen turha puhua linjas-taan ’vapauden ja turvallisuuden puolesta’”, kirjoitti Borg-Sundman hengenheimolaiselleen, ko-koomuksen Tuure Junnilalle maaliskuussa 1962.²²⁶

²²³ Borg-Sundman (1977), s. 13; Kansallisen Kokoomuksen eduskuntaryhmä ptk. 23.11.1961. PTA.

²²⁴ Borg-Sundman (1977), s. 13.

²²⁵ Kansallisen Kokoomuksen eduskuntaryhmä ptk. 11.1.1962. PTA.; Suomi (1994), s. 156.

²²⁶ Vares (2009), s. 219.

Borg-Sundman olisi eittämättä osallistunut innokkaasti myös seuraavaan suureen yhteenottoon Kokoomuksen ja Kekkonen välillä eli presidentin toimikauden jatkamiseen poikkeuslailla, mutta siihen hän ei enää saanut tilaisuutta. Vuoden 1969 eduskuntavaaleissa kokoomuksen Helsingin piiri kieltäytyi asettamasta Borg-Sundmania ehdokkaaksi. Borg-Sundman itse epäili hänen kotia, uskontoa ja isänmaata korostaneen linjansa olleen liikaa kasvojaan pesseelle kokoomukselle.²²⁷

5.2.2. Meille poikkeuslaki on arvokysymys

Juhani Suomen mukaan Urho Kekkonen ja kokoomus alkoivat selvästi lähentyä toisiaan Kekkonen kolmannen presidenttikauden lopulla. Ansion tästä välien lämpenemisestä Suomi antaa puolueen johdolle, jolle suhteiden uudelleen rakentaminen muodostui tärkeäksi tehtäväksi. Kokoomuksen puoluejohtoon kuuluivat tuossa vaiheessa Harri Holkeri, Jouni Mykkänen sekä toisena varapuheenjohtajana Pohjolan tavoin ulkopoliittista suunnanmuutosta tehnyt Anna-Liisa Linkola.²²⁸ Selvää oli, että suhteiden paraneminen oli mahdollista lähinnä Kekkonen omilla ehdoilla.

1950-luvulla itävaltalaiset ja länsisaksalaiset tutkijat loivat Neuvostoliiton ja Suomen suhteita kuvanneen käsitteen *suomettuminen*, jolla tarkoitettiin ”rajoituksia, joita joku voimakas valtio asettaa heikomman naapurivaltion itsemääräämisoikeudelle”.²²⁹ Suomessa sama asia koettiin luottamuksellisten naapurisuhteiden hoidoksi, ja vähitellen myös kokoomuksessa ymmärrys Kekkonen politiikan tätä puolta kohtaan alkoi kasvaa. Kokoomuksen sisäinen, puoluejohdon ja Kekkos-kriitikoiden välinen valtakamppailu käytiin poikkeuslain ympärillä, jota Pekka Suvanto kuvaa erittäin vaikeaksi ja monimutkaiseksi sekä puoluetta rasittaneeksi prosessiksi.²³⁰

Useat painavat syyt ajoivat Kekosta jatkamaan presidenttinä vielä 1974 presidentinvaalien jälkeen. Vastuunkantajaa odottamassa olivat niin ETYK-huippukokous Helsingissä kuin Euroopan talousyhteisön (ETY/EEC) kauppasopimusneuvottelut. Kekkonen ei kuitenkaan halunnut asettua ehdolle normaaliin vaaliin, vaan kansan enemmistön niin tahtoessa Kekkonen ilmoitti olevansa poikkeusmenettelyn kautta valmis presidentin tehtäviä hoitamaan. Käytännössä tämä edellytti eduskunnan hyväksyntää laille, jonka myötä presidentti sai oikeuden jatkaa tehtävässään neljä vuotta kautensa päättymisen jälkeen. Meinanderin mukaan Kekkosesta tuntui erityisen vastenmieliseltä ryhtyä kamppailuun presidentinvirasta Suomen Maaseudun Puolueen (SMP) Veikko Vennamon kanssa,

²²⁷ Borg-Sundman (1977), s. 49.

²²⁸ Suomi (1996), s. 675.

²²⁹ Nevakivi (2004), s. 277.

²³⁰ Suvanto (1994), s. 317.

joka oli kritisoinut istuvaa presidenttiä voimakkaasti.²³¹ Tämä oli kuitenkin varmasti vain yksi syy Kekkonen haluttomuuteen asettua ehdolle normaaleissa presidentinvaaleissa, ja hänen motiiveistaan olla mittauttamatta kansansuosiotaan ei päästäne helposti yksimielisyyteen.

Ratkaisevaan käänteeseen poikkeuslakikeskustelussa johtivat itäiset vaikuttimet niin kuin vuoden 1962 presidentinvaalissakin. Kekkonen ja neuvostojohdon Zavidovossa käymistä neuvotteluista tehty muistio vuodettiin Dagens Nyheteriin, joka käsitteli sitä laajassa artikkelissaan lokakuun lopulla 1972. Samasta aiheesta kirjoittivat muistion pohjalta myös norjalaislehti ja suomalainen Vasabladet. Muistio sisälsi neuvostojohdon luottamuksen ilmauksen sille, että Kekkonen jatkaessa Suomen presidenttinä mahdollisen EEC-sopimuksen poliittiset vaikutukset jäisivät vähäisiksi. Kekkonen lupasi lisäksi ottaa henkilökohtaisen vastuun, ettei Suomen ulkopolitiikka muuttuisi huolimatta lisääntyneestä taloudellisesta yhteistyöstä lännen kanssa. Kun tiedot tulivat julkisiksi, Kekkonen ilmoitti, ettei voinut lunastaa lupaustaan presidenttinä jatkamisesta, koska pelkäsi menettäneensä luottamuksensa Neuvostoliiton johtajien silmissä.²³²

Muun muassa SDP:n Kalevi Sorsa ja kokoomuksen taipumattomiin kuulunut Tuure Junnila ovat myöhemmin epäilleet vuodon tapahtuneen Kekkonen myötävaikutuksella. Tätä on perusteltu sillä, että keskusteluja koskeneet tiedot olivat varsin mairittelevia istuvaa presidenttiä kohtaan ja tekivät hänet kansan silmissä ulkopoliittisesti korvaamattomaksi. Meinander muistuttaa, että Zavidovon keskustelujen todellinen sisältö oli vain pienen piirin tiedossa, joten myöhemmin niistä saatettiin antaa varsin väritynyt ja Kekkoselle myönteinen kuva. Kekkonen vuodon johdosta osoittaman harmistuneisuuden uskottavuutta vähentää se, että hän reagoi Zavidovo-vuotoon vasta useita viikkoja lehtikirjoituksen jälkeen ja onnistui jo varsin pian vuodon tapahduttua sopimaan asian neuvostojohdon kanssa.²³³

Vuotoskandaalin jälkeen vasemmistopuolueet ja keskusta olivat valmiita asettumaan poikkeuslain kannalle, mutta SMP ja SKL tyrmäsivät hankkeen täysin. Kokoomuksessa ja kansanpuolueissa oli monenlaista ilmaa: osa oli valmis hankkeen hyväksymään, osa vastusti sitä jyrkästi.²³⁴ EEC-neuvotteluiden mahdollinen vaarantuminen ajoi monia lakia puoltavalla kannalla, koska presiden-

²³¹ Nevakivi (2004), s. 293; Meinander (1999), s. 425.

²³² Meinander (1999), s. 426.

²³³ Nevakivi (2004), s. 296; Meinander (1999), s. 426.

²³⁴ Meinander (1999), s. 425.

tinvaalin järjestämättä jättämisen ajateltiin olevan EEC-sopimuksen toteutumattomuuteen nähden pienempi paha.²³⁵

Kokoomuksen eduskuntaryhmän kokouksessa marraskuussa 1972 keskusteltiin puolueen suhtautumisesta Kekkonen uudelleenvalintaan ja tapaan, jolla presidentti valittaisiin. Sirkka Lankinen totesi Kekkonen seuraajan saattavan olla kokoomuksen kannalta vielä huonompi vaihtoehto kuin istuva presidentti, joten Kekkonen valintaan poikkeuksellisella tavalla oli turvallista mennä.²³⁶ Vaihtoehdolla hän viittasi eittämättä Veikko Vennamoon, jonka mahdollisuuksien avaamisesta presidentin tehtävään hän varoitteli puoluetovereitaan vielä myöhemminkin.²³⁷

Viikon päästä eduskuntaryhmä kiisteli siitä, pitikö ryhmän ottaa sitovasti kantaa poikkeuslakiin vai ei. Alli Vaittinen-Kuikka halusi kantaa otettavan pelon poistamiseksi kentältä. Eeva Kauppi ei tahdonut myöskään siirtää vastuuta pelkästään puoluekokouksen harteille, vaan peräsi keskustelua. Lopuksi hän ilmaisi kielteisen kantansa valmisteltuun lakiin. Anna-Liisa Linkola ja Elsi Hetemäki sen sijaan olivat halukkaita siirtämään kannanottoa puolueiden välisten neuvottelujen ajaksi.²³⁸ Jo aikaisemmin Linkola perusteli positiivista kantaansa poikkeuslakiin vetoamalla puolueen historiaan: ”Vuonna 1950 oltiin Paasikiven valitsemisen takana poikkeuslain turvin, koska kyseessä oli ’oma mies ja porvari’.”²³⁹

Kokouksessaan 19.12. kokoomuksen eduskuntaryhmä hyväksyi tiedonannon, jossa edellytettiin puolueiden keskinäisten neuvottelujen jatkamista, jotta Kekkonen uudelleenvalinta pystyttäisiin turvaamaan. Useat eduskuntaryhmän jäsenet jättivät pöytäkirjaan eriävän mielipiteensä: heidän joukossaan olivat myös Salme Katajavuori sekä Alli Vaittinen-Kuikka. Vuoden 1973 ensimmäisessä eduskuntaryhmän kokouksessa läpi meni sitovampi lausuma, jossa kokoomus suositti hallitukselle ”esityksen tekemistä tasavallan presidentin toimikauden jatkamisesta vuoteen 1978”. Lausuman hyväksymisestä toimitetussa äänestyksessä sen kannalla olivat naisista Elsi Hetemäki, Sinikka Karhuvaara, Sirkka Lankinen ja Anna-Liisa Linkola, joka oli puolueen johtoon kuuluvana käynyt neuvottelija presidentin kanssa jatkokaudesta²⁴⁰. Vastaan äänestivät Katajavuori ja Vaittinen-Kuikka sekä Eeva Kauppi, joka oli jyrkentänyt kantaansa verrattuna edelliseen tiedonantoon.²⁴¹

²³⁵ Ks. esimerkiksi Harri Holkeri Kansallisen Kokoomuksen eduskuntaryhmän kokouksessa 16.11.1972.

²³⁶ Kansallisen Kokoomuksen eduskuntaryhmä, ptk. 16.11.1972. PTA.

²³⁷ Kansallisen Kokoomuksen puoluevaltuuston ylimääräinen kokous, ptk. 7.1.1973. PTA.

²³⁸ Kansallisen Kokoomuksen eduskuntaryhmä, ptk. 23.11.1972. PTA.

²³⁹ Kansallisen Kokoomuksen eduskuntaryhmä, ptk. 16.11.1972. PTA.

²⁴⁰ Kekkonen (2003), s. 308.

²⁴¹ Kansallisen Kokoomuksen eduskuntaryhmä, ptk. 19.12.1972 ja 7.1.1973. PTA.

Puoluevaltuuston ylimääräisessä kokouksessa Sirkka Lankinen jatkoi argumentointiaan poikkeuslain puolesta. Hän totesi, ettei kokoomus voinut lähteä ottamaan kantaa Kekkonen jatkokauteen siltä pohjalta, mikä tilanteen toivottiin olevan, vaan puolueessa oli oltava realistisia. Lankinen kysyi, kumman puolesta kokoomus olisi valmis kampanjoimaan: Vennamon vai Kekkonen. Hän ei luottanut oman presidenttiehdokkaan löytymiseen ja tuli samalla kuvanneeksi poikkeuslakia suojautumiskeinoksi nololta valintatilanteelta. Lankinen perusteli edelleen:

”Me pyrimme poistamaan niin pitkälle, kuin meidän vallassamme on, kaikki esteet EEC:n al-lekirjoittamisen tieltä. Haluamme käydä kauppaa myös länteen. Laki Urho Kekkonen jatko-ajan hyväksymisestä on luonteva. Mielestäni se vastaa yleistä mielipidettä. Sikäli kun olen vastaanotollani joutunut toteamaan, useat kokoomuslaiset sanovat: Kekkonen kai kuitenkin (Kokouksesta: Se on asia erikseen.) tulee presidentiksi. — Jatkoa ajatellen, mitä metsään huutaa, sitä se vastaa. Meidän on luotava edellytykset porvarilliselle yhteistyölle eduskunnassa. — Olemme pitäneet viime vuosina vaaleja joka vuosi, jopa yhdet Urho Kekkonen toimesta, kun hän hajotti eduskunnan. Emme voi siis sanoa, ettemme olisi voineet pitää vapaita vaaleja.”²⁴²

Samaisessa puoluevaltuuston kokouksessa Kirsti Hiidenkari esitti kysymyksen, oliko puoluejohto lainkaan ajatellut niitä tuhansia nuoria, joilta vietiin mahdollisuus ensimmäistä kertaa äänestää presidentinvaaleissa. Hiidenkari kritisoi myös kokoomuksen osallistumista siihen huhujen synnyttämiseen, että Kekkonen valitsematta jättäminen saattaisi heikentää Suomen asemaa Neuvostoliiton silmissä.²⁴³

Lankisen ja Hiidenkarin puheenvuoroissa kiteytyvät keskeiset teesit, joiden ympärille kietoutuivat sekä poikkeuslain kannattajien että vastustajien argumentit. Lännen kauppa, Kekkonen ilmiselvä uudelleen valinta, kokoomuksen yhteistyökykyisyys muiden puolueiden (erityisesti keskustan) silmissä ja ulkopoliittinen luotettavuus sekä vapaiden vaalien periaatteellinen merkitys demokratialle nousivat kerta toisensa jälkeen keskusteluun.

Eduskunnan ensimmäisessä istunnossa vuonna 1973 poikkeuslakia vastustaneet kokoomusnaiset nousivat innokkaasti puhujakorokkeelle. Alli Vaittinen-Kuikka ihmetteli sitä, miksi lain säätämislä oli niin valtava kiire. Hän kaipasi vastauksia myös siihen, mitkä olivat todelliset syyt lain taustalla. Katajavuori painotti perustuslain merkitystä vapaalle valtiolle ja kehotti muistamaan, millaisia uhrauksia Suomessa oli jouduttu tekemään vapauden säilyttämiseksi. Eeva Kauppi jatkoi samalla

²⁴² Kansallisen Kokoomuksen puoluevaltuuston ylimääräinen kokous, ptk. 7.1.1973. PTA.

²⁴³ *ibid.*

teemalla ihmetellen, miksi juuri nyt oli syytä siirtyä poikkeukselliseen menettelyyn presidentin valinnassa. Hän kuvasi meneillään olevaa aikaa varsin vakaaksi:

”Paasikiven-Kekkosen ulkopoliittinen linja on johtanut kansamme kohdalla moniin merkittäviin voittoihin ja yhdistänyt eri kansalaispiirit harjoitetun ulkopoliitiikan taakse. Parhaillaan ollaan maassamme valmistautumassa yya-sopimuksen 25-vuotisjuhlallisuuksiin, ja maallemme on uskottu Euroopan turvakokouksen — isäntämaan osa. Tästä kaikesta on tunnustus annettava valtakuntamme nykyiselle päämiehelle. Eikä nyt olekaan hänen persoonastaan kysymys ainakaan omalla kohdallani, vaan kansan oikeudesta valita presidentti.”²⁴⁴

Muutaman viikon päästä Eeva Kauppi vertasi ajan radikaalien intoa viedä demokratiaa esimerkiksi yliopistoihin siihen kevytmielisyyteen, jolla demokratiaan presidentinvaalin yhteydessä suhtauduttiin.²⁴⁵

Eeva Kauppi kiitteli ratkaisevaa äänestystä edeltäneenä päivänä puoluettaan siitä, että mielipiteenvapaus eli eri mieltä oleminen valmistellusta laista oli eduskuntaryhmässä sallittu. Tähän yhtyi myös Alli Vaittinen-Kuikka, joka totesi kokoomuksen yleispuolueena voineen antaa kansanedustajille mahdollisuuden tehdä päätöksensä itse.²⁴⁶ Salme Katajavuori ei antanut puolueelleen vastaavaa arvostusta, vaan ihmetteli kokoomuksen johdon selkärangattomuutta: hän kertasi kokoomuksen ryhmän olleen alusta alkaen poikkeuslakia vastaan, ja puheenjohtaja Holkerin vakuuttaneen, ettei puolueen kanta muutu. ”Kun neuvottelut sitten alkoivat ja jatkuivat, tapahtui, että johtajamme ensimmäisinä taipuivat ja kansanedustaja toisensa jälkeen heidän perässään”, Katajavuori kummaste-
li.²⁴⁷

Poikkeuslakikeskustelun käydessä kuumimmillaan lain vastustajia kritisoitiin Salme Katajavuoren mukaan sekä ulkopoliittisen linjan että EEC-neuvottelujen vaarantamisesta. Hän paljasti löytäneensä pihaltaan poikkeuslakia vastustaneiden puhetilaisuuden jälkeen ikävän yllätyksen: nahkasalkkuun oli kätkeyty V. I. Leninin teos *Valtio ja vallankumous* omistuskirjoituksella ”Mölö” sekä muita mainitsematta jääneitä muistamisia.²⁴⁸ Poikkeuslain vastustaminen henkilöityi voimakkaasti muutamisiin kansanedustajiin, mikä varmasti rasitti tälle kannalle kääntyneitä edustajia Kekkosen kannatuksen ollessa kuitenkin varsin vankkaa.

Laki tasavallan presidentin toimikauden jatkamisesta neljällä vuodella vuoteen 1978 asti hyväksyttiin tammikuun 18. ja 19. päivän välisenä yönä kiireellisenä lakina eli se vaati voimaan tullakseen

²⁴⁴ VP 1972, ptk., s. 3439, 3440, lainaus: s. 3445.

²⁴⁵ VP 1972, ptk., s. 4461.

²⁴⁶ VP 1972, ptk., s. 3780, 3792.

²⁴⁷ VP 1972, ptk., s. 4423 ja 4427.

²⁴⁸ VP 1972, ptk., s. 4427.

5/6 enemmistön kansanedustajista. Henrik Meinanderin mukaan EEC:hen ja ulkopoliittiseen luotettavuuteen liittyneet syyt mahdollistivat niin suuren tuen poikkeuslaille. Hänen mukaansa monet pelkäsivät Neuvostoliitto-kytköksen paljastuessaan mustaavaan entisestään Suomen mainetta suomettuneena maana. EEC-sopimus oli myös niin tärkeä, ettei riskejä hankkeen kaatumisesta haluttu ottaa. Lisäksi Meinander korostaa, että Kekkonen asema oli 1970-luvun Suomessa yksinkertaisesti niin horjumaton, ettei hänen linjansa otetta mediassa ja puoluekentässä välttämättä edes täysin havaittu. Kekkonen oli vakiintunut käytäntö, jonka monet kuitenkin odottivat siirtyvän syrjään tehtävästään vuonna 1978, kun jatkoaika oli päättynyt.²⁴⁹

Poikkeuslaki jakoi kokoomuslaisia naiskansanedustajia, mikä toi varmasti omat vaikeutensa heidän keskinäiseen työskentelyynsä. Salme Katajavuori teki oman ratkaisunsa: hän pidättäytyi ensin kokoomuksen eduskuntaryhmän jäsenyydestä Raimo Ilaskiven ja Kullervo Rainion rinnalla²⁵⁰ ja erosi myöhemmin puolueesta 1973 Harri Holkerin saatua jatkokauden kokoomuksen johdossa.²⁵¹ Katajavuori liittyi myöhemmin poikkeuslain vastustajien perustamaan Perustuslailliseen Kansanpuolueeseen, josta sittemmin tuli Perustuslaillinen Oikeistopuolue. Suomen Naisen vuoden 1973 ensimmäisessä numerossa Kokoomuksen Naisten Liiton puheenjohtaja Elsi Hetemäki tynnytteli liittonsa jäseniä. Hän korosti, että poikkeuslakipäätös oli ollut vaikea, mutta tulokseen oli päädytty ”kipein mielin isänmaan edun nimissä”.²⁵² Eittämättä näkemykset isänmaan edusta menivät poikkeuslain myötä kokoomusnaisten sisällä pahasti ristiin.

Puoluejohdon mielipiteillä oli varmasti paljon vaikutusta siihen tapaan, jolla kokoomusnaiset suhtautuivat Kekkonen poikkeukselliseen valintaan. On kuitenkin nähtävissä, että jokin yhteys kokoomusnaisten suhtautumiseen oli myös heidän tässä työssä aiemmin esitellyillä moraalisisilla kannanotoillaan. Monissa asioissa varsin konservatiivisia arvoja kannattaneet Vaittinen-Kuikka ja Kauppi olivat kriittisiä myös poikkeuslakia kohtaan.²⁵³ Vaikuttaa siltä, että moraalisisissa kannanotoissaan pidättyvämmät kokoomuksen naiskansanedustajat ottivat myönteisen kannan poikkeuslakiin. Tällaisia henkilöitä olivat esimerkiksi Elsi Hetemäki sekä Sinikka Karhuvaara.

Poikkeuslain vastustajia olisi nykyisyyden perspektiivistä helppo pitää isänmaallisuuden, demokraattisuuden, poliittisen moraalin ja pelottomuuden viimeisinä linnakkeina. Poikkeuslaki vaatii

²⁴⁹ Meinander (1999), s. 428.

²⁵⁰ Kansallisen Kokoomuksen eduskuntaryhmä, ptk. 4.10.1973. PTA.

²⁵¹ Suomi (1998), s. 377-378.

²⁵² Elsi Hetemäki: Punnuksia vaakaan. Suomen Nainen 1/1973.

²⁵³ Katajavuori ei liiemmin puuttunut moraalikysymyksiin eduskunnassa tai puolueen kokouksissa, joten hänestä ei voi samanlaisia johtopäätöksiä tehdä.

episodina kuitenkin vielä ajan kulumista ja perustutkimusta ennen kuin koko monimutkainen prosessi saadaan paremmin analysoiduksi. On luultavaa, että poikkeuslaki jää tutkimuksen piirissä kaiken tutkimuksen jälkeenkin yhtä kiistellyksi tapahtumasarjaksi kuin noottikriisi. Tulevat tutkijat sitten mihin johtopäätökseen hyvänsä, on hyvä pitää mielessä, että kokoomusnaisten suhtautuminen poikkeuslakiin olisi saattanut olla aivan toisenlaista, jos presidenttinä jatkokautta odottanut henkilö olisi ollut heidän kanssaan poliittisesti samoilla linjoilla. Nyt poikkeuslaki toimi kokoomusnaisten – niin kuin koko puolueen – politiikassa ulkopoliittisen linjan vedenjakajana. Kokoomuksen Naisten Liitto antoi liittokokouksessaan 1.4.1973 julkilausuman, jossa todettiin seuraavasti:

*”Kansallisen Kokoomuksen ulkopoliittinen linja on ollut selkeätä Paasikiven-Kekkonen linjan tukemista. Kokoomuksen edustajat ovat myös monissa yhteyksissä painottaneet Suomen ja Neuvostoliiton taloudellisten ja kulttuuriyhteyksien laajentamista. Kokoomuksen Naisten Liiton liittokokous yhtyy näihin kannanottoihin ja toivoo tämän lisäksi myös molemminpuolisen informaation laajentamista ja sen suoraa kanavoitinta, niin että väärinkäsityksiin ei olisi mahdollisuuksia.”*²⁵⁴

Huhtikuun lopussa järjestetyssä kokoomuksen puoluekokouksessa puoluejohdon uudelleenvalintaa ainakin näennäisen yksimielisesti kannattaneet naiset antoivat samalla tukensa Harri Holkerin Kekkonen-myönteiselle linjalle. Kriittisenä äänenä esiintyi aivan kuin yhteenvetona tutkimistani vuosikymmenistä Margit Borg-Sundman, joka piti poikkeuslakiprosessia surullisena osoituksena vaihtoehdottomuudesta ja selkärangattomuudesta.²⁵⁵ Mutta jäi kokoomuksen eduskuntaryhmään Borg-Sundmanin ja Katajavuoren jälkeenkin toisinajattelijanaisia, jotka tuskin näkemyksiään muuttivat. He olivat niin tehdäkseen olleet jo liian kauan eri mieltä.

²⁵⁴ Kokoomuksen Naisten Liiton liittokokous, ptk. 31.3.-1.4.1973. PTA.

²⁵⁵ Kansallisen Kokoomuksen puoluekokous, ptk. 27.-29.4.1973. PTA.

6. Taistelun moraalista hävisimme, mutta arvomme jäivät

Vaikka miesten ja naisten välinen tasa-arvo ja moderni yksilönvapaus alkoivat vähitellen muuttua ihanteiksi 1960-luvun Suomessa, nämä tavoitteet eivät saaneet kaikilta varauksetonta hyväksyntää. Yksi muutoksen kriittisestä suhtautuneista ryhmistä koostui hieman yllättäen hyvässä yhteiskunnallisessa asemassa olleista ja korkeasti koulutetuista naisista. Nämä naiset, jotka saivat mielenkiintoni heräämään, olivat Kansallisen Kokoomuksen naiskannattajia toisen maailmansodan jälkeen. Kun tällaisten naisten huomaa puolustavan lasten kotihoitoa tai vastustavan naisen oikeutta itse päättää mahdollisesta raskaudenkeskeytyksestä, herää kysymys, mikä selittää nämä mielipiteet. Oliko näillä nykyisyydestä tarkasteltuna vanhanaikaisten naisten suhtautumiselle jokin kaikenkattava selitys vai perustuivatko heidän näkemyksensä vain haluun seisoa kehityksen tiellä? Olivatko he ymmärtämättömiä ajan vaatimusten edessä?

Kokoomusnaisten näkemykset olisi helppo kuitata toteamalla naisten olleen konservatiiveja, jotka tulivat vähän kaikessa kehityksessä jälkijunassa verrattuna muuhun yhteiskuntaan. Ei kuitenkaan tunnu kovin järkevältä ajatella, että jonkin ryhmän toiminnan ja ajattelun lähtökohtana olisi kaikkien uudistusten tarkoituksellinen jarruttaminen riippumatta siitä, mikä niiden sisältö oli. Vanhanai-kaisuudesta kokoomusnaisten toimintaa selittävänä tekijänä on päästävä askel syvemmälle ja tavoitettava heidän ajattelunsa juuret.

Naishistorian tutkimuksessa on pitkään keskitytty uudistusmielisinä pidettyjen vasemmistonaisten tutkimiseen pitäen positiivisena kehitystä, joka edesauttoi hyvinvointivaltion syntyä ja voimistumista. Rajautuminen vasemmistolaiseen naishistoriaan on jossakin määrin johtanut tietynlaisen naisku- van ja toiminnan mallin asettamiseen vertailukohdaksi kaikelle muulle naisten poliittiselle toiminnalle. Näitä tutkimuksellisia vinoutumia olen tässä työssä osaltani pyrkinyt oikaisemaan. Kokoomusnaisten arvoja ei kuitenkaan pidä tutkia sen vuoksi, että tarvitsisi osoittaa heidän olleen oike- ammassa kuin heidän mielipiteidensä haastajat. Tutkimusta ei tarvitse tehdä myöskään sen toteami- seksi, että jos heitä olisi kuunneltu enemmän, suomalainen yhteiskunta olisi nyt jotenkin parempi. Tavoitteeksi riittää näiden naisten ymmärtäminen ja niiden vaihtoehtojen konstruoiminen, joita he tarjosivat yhteiskunnallisen rakennustyön raaka-aineiksi.

Tässä työssä tarkastelin kokoomuksen naiskansanedustajien, kokoomuksen naiskannattajien ja Ko- koomuksen Naisten Liiton toimintaan osallistuneiden naisten moraalisia arvoja vuosina 1945–1975. Moraalisilla arvoilla tarkoitin heidän näkemyksiään naisen paikasta ja roolista yhteiskunnassa, oi-

keanlaisesta perheestä, siveellisyydestä sekä siitä, minkä ajateltiin olevan koko kansakunnan kannalta säilyttämisen arvoista. Tällaisiksi teemoiksi nostin kristillisyyteen, isänmaallisuuteen ja poliittiseen moraaliin liittyvät näkemykset. Tutkituista ryhmistä työssäni olivat parhaiten edustettuina kokoomuksen naiskansanedustajat lähinnä siitä syystä, että heidän mielipiteistään on jäänyt enemmän lähteitä. Toki eroja oli myös kansanedustajien välillä: naisedustajista erityisesti Margit Borg-Sundman, Eeva Kauppi, Alli Vaittinen-Kuikka, Saara Forsius ja Sirkka Lankinen ottivat kantaa tutkiini aiheisiin. Nämä tässä työssä usein ääneen päässeet naiset olivat keski-ikäisiä tai jo tuon rajapyykin ylittäneitä naisia, mikä on huomioitava aineiston tulkinnessa: Kokoomuksen Nuorten Liiton toimintaan osallistuneita naisia tutkittaessa tulokset olisivat olleet luultavasti jonkin verran erilaisia.

Kehyksen kokoomusnaisten arvojen tarkastelulle loi suomalaisessa yhteiskunnassa tapahtuneet muutokset, jotka alkoivat osittain toisen maailmansodan päättymisen jälkeen, mutta korostuivat erityisesti 1960- ja 1970-luvuilla. Suomalaisten arvoja koskeneen keskustelun kiivastuminen mainituilla vuosikymmenillä näkyy tutkimuksessa siten, että tarkasteltavat aiheet painottuvat 1960- ja 1970-lukuihin 1940- ja 1950-lukujen sijaan. Toki myös kokoomuksen naisedustajien kasvanut määrä sekä naisten politiikan teon monipuolistuminen ja ammatillistuminen vaikuttivat siihen, että myöhemmiltä vuosilta materiaalia tutkimukseen oli saatavissa enemmän.

Teollistuvassa ja pientilavaltaisessa Suomessa sodan jälkeen alkanut rakennemuutos huipentui 1960-luvulla suureen maaltamuuttoon, jonka merkitys suomalaisten arkeen ja ajattelutapoihin oli merkittävä. Samaan aikaan länsimainen nuoriso osoitti tekevänsä pesäeroa aikaisempien sukupolvien näkemyksiin osoittamalla mieltä esimerkiksi USA:n ulkopoliittikkaa, kehitysmaiden riistoa ja luonnon tuhoamista vastaan. Arjen tasolla huomiota kiinnitettiin erityisesti ihmisten väliseen tasa-arvoon: esimerkiksi kansalliset vähemmistöryhmät, seksuaaliselta suuntaukseltaan valtavirrasta poikkeavat ja patriarkaalisen järjestelmän alistamat naiset pyrittiin saamaan yhteisönsä täysivaltaisiksi jäseniksi.

Muutosintoon heittäytyneet suomalaisnuoret hakivat innoitusta Neuvostoliiton kommunistisesta järjestelmästä tavoitteenaan uudistaa porvarillinen ja kapitalistinen yhteiskunta. Nuorten radikaalien luudan alle uhkasivat jäädä kaikki, mikä oli kokoomusnaisille pyhää: maanpuolustus, kirkko, laki, avioliitto ja siveelliset käytöstavat. Kun nuoret eivät enää suostuneet ottaman vastaan niitä arvoja, joiden välittäminen seuraaville sukupolville oli konservatiivisen ajattelutavan mukaan naisen tärkein tehtävä, tuntui pohja tippuvan kaikelta merkitykselliseltä.

Jotta voitaisiin löytää syytä sille, miksi äitiys, lastenhoito ja perinteiden eteenpäin siirtäminen olivat kokoomusnaisille niin merkityksellisiä tehtäviä, on palattava 1800-luvulle ja silloin muotoutuneeseen keskisäätyiseen arvomaailmaan. Noista hyvän elämän ja hyvän yhteiskunnan määrittävästä näkemyksistä muodostui kokoomusnaisten arvojen pitkä linja, joka kantoi heitä ainakin 1970-luvun loppupuolelle asti. Kaupunkilaisen, tasa-arvoisen ja koulutautuneen naisen identiteetti ei pystynyt syrjäyttämään tuota arvomaailmaa, vaikka teoreettista koulutusta ja työssä käyntiä on tarjottu selityksiksi suomalaisenkin naisen modernisoitumiselle 1960- ja 1970-luvuilla.

Keskisäädyn 1800-luvulla omaksuma arvomaailma kätki sisäänsä ajatuksen naisen ominaisuuksien täydellistymisestä kotiäidin tehtävässä. Henkisesti ja moraalisesti jalompana hahmona nainen oli se, joka sai kodin kukoistamaan ja pystyi luomaan sinne hyviä elämänarvoja kunnioittavan hengen. Julkisesta toiminnasta ja ansiotyöstä muodostui sen sijaan miehen vastuualueita, koska mies oli naista rationaalisempi mutta myös kovapintaisempi. Näin sukupuolet täydensivät toisiaan ja mahdollistivat toisilleen toimimisen omimmilla elämänalueillaan yhteisen edun hyväksi.

Aikalaiset eivät kokeneet sukupuolten välistä roolijakoa miestä hyödyttäväksi järjestelmäksi, vaan luonnolliseksi käytännöksi, joka perustui vastavuoroiseen toisen työn arvostamiseen. Tällaisen ajattelun vuoksi 1960-luvulla Suomeen rantautunut feministinen liike ei saanut kokoomusnaisten joukossa kannatusta. Vallitsevien sukupuoliroolien rikkominen esimerkiksi niin, että nainen kävisi miehen tavoin kodin ulkopuolella töissä, ei keskisäätyisessä ajattelussa merkinnyt mitenkään automaattisesti naisen aseman parantumista. Naisen muuttuminen miehen kaltaiseksi yksipuolisti ihmisyttä ja vei naiseudesta kaiken sen gloorian, joka siihen oli heidän arvomaailmassaan liittynyt.

Kun yhä useammat perheenäidit lähtivät 1960-luvulla ansiotyöhön, ihanne lasten kotihoidosta joutui koetukselle. Porvarilliset naiset olivat toki tehneet töitä jo aikaisemminkin, mutta työhön menoa lykättiin yleensä niin kauan, kunnes lapset olivat kasvaneet isoiksi eivätkä tarvinneet äitiään enää niin paljon. Tällainen toimintatapa säilyi joidenkin kokoomusnaisten ihanteena koko tutkimusjakson ajan, mutta se lakkasi olemasta puolueen naisten yksimielinen kanta. Osa kokoomuksen naiskansanedustajista hyväksyi työssäkäynnin osaksi äidin elämää, vaikka se olisi merkinnyt pientenkin lasten hoitoon viemistä. Silti puolueen naisten piirissä haluttiin yhteiskunnan tarjoavan perheille erilaisia hoitovaihtoehtoja, mikä merkitsi esimerkiksi kotihoidon tukemista valtion varoin. Taloudellisten syiden vuoksi ei kenenkään pitänyt joutua jättämään lapsiaan vieraan hoiviin.

Kokoomusnaiset vaativat yhteiskunnan rahallista panosta avuksi myös niissä tapauksissa, joissa odottava äiti harkitsi raskauden keskeyttämistä taloudellisiin syihin vedoten. Sosiaalisista syistä ei kokoomusnaisten mielestä aborttia saanut myöntää, vaan raskaudenkeskeytyksen oli oltava mahdollista vain silloin, jos äidin henki oli vaarassa tai syntyvä lapsi aiheuttaisi nuorelle tai monilapsisen perheen äidille huomattavan rasituksen. Kokoomusnaisten kriittinen suhtautuminen aborttiin ei tutkimani aineiston perusteella näytä johtuneen niinkään heidän naisen itsemääräämisoikeutta kohtaan tuntemastaan välinpitämättömyydestä vaan vastuullisuuden korostamisesta suhteessa seksuaalisuuteen. Abortista ei haluttu mitään varajärjestelmää, joka mahdollisti holtittoman sukupuolikäyttämisen. Kokoomusnaisten suhtautumiseen vaikutti myös ajatus siitä, että seksuaalisuus kuului avioliittoon, jossa mies ja nainen olivat valmistautuneet lapsen syntymään ja olivat valmiita lasta yhdessä hoitamaan. Jos nainen ei raskaaksi tultuaan ollut vakuuttunut kyvyistään olla äiti ja halustaan jakaa elämä yhdessä lapsen isän kanssa, äitiä ei pitänyt ottaa siinä vaiheessa liian vakavasti: lapsen synnyttyä ajatukset kyllä muuttuisivat.

Huoli ihmisten – ja erityisesti nuorten – vapaudenkaipuusta vastuunkannon sijaan kasvoi kokoomusnaisten joukossa sitä mukaa, kun kirjallisuuden, elokuvien, mainosten ja television sisällöt muuttuivat jatkuvasti vapaamielisemmiksi 1960- ja 1970-luvuilla. Erityisen kriittisiksi kokoomusnaiset äityivät silloin, kun viestimissä näytettiin epäsiiveellistä materiaalia tai hyökättiin niin sanottuja kansakunnan perusarvoja eli uskontoa, isänmaallisuutta ja lain kunnioitusta vastaan. Kansan kasvattaminen ja sivistäminen ei onnistunut, jos vastapainoksi eri tahojen oli koko ajan mahdollista tuottaa ja näyttää materiaalia, joka yllytti enemmänkin kaiken kestävän tuhoamiseen kuin minkään yhteisen hyvän rakentamiseen. Naisen vapautuminen ei kokoomusnaisille riittänyt perusteluksi elokuvien avoimempiin seksikohtauksiin eikä vanhojen auktoriteettien kyseenalaistaminen oikeuttanut naureskelua poliisien tai pappien puheille. Kokoomusnaisten arvoissa ei ollut mitään, mikä ei heidän mielestään olisi kestänyt aikaa. Esimerkiksi uskonnollisuutta kokoomusnaiset pitivät ihmisyyteen kuuluvana perusominaisuutena, ja uskonnon kunnioituksen ajateltiin olevan juohevan yhteiselon tae.

Näkyvin ottelu säilyttäjä- ja kyseenalaistajien välillä käytiin 1960- ja 70-lukujen taitteessa niin sanotussa Salama-sodassa, jossa Margit Borg-Sundman sai toimia keulakuvana Hannu Salaman *Juhannustanssit*-romaanin jumalanpilkasta syyttäneessä kansanliikkeessä. Jumalan kunnian kiisteltiin sekä eduskunnassa että oikeusistuimissa lähtökohdista, jossa kaikkia tyydyttävää tulosta oli lähes mahdoton saavuttaa. Vaikka monissa arvokysymyksissä kokoomusnaiset kohtasivat tiukim-

mat vastustajansa vasemmistopuolueiden joukosta, ei heidän asemansa omienkaan piirissä aina ollut helppo.

Siinä missä puolueen nuoret miehet halusivat jo 1950-luvun lopulta lähtien uudistaa puoluetta ohjelmatyön kautta, Kokoomuksen Naisten Liiton edustajat pelkäsivät kokoomuksen kuihtuvan, jos puolue luopui perinteisistä arvoistaan. Esimerkiksi markkinatalouden ja yksilönvapauden korostaminen eivät heidän mielestään yksin riittäneet takaamaan kokoomuksen suosiota. Puolueen periaateohjelmien käsittelyssä toistui vuodesta toiseen sama kaava: naisten liiton toimijat vetosivat puolueen perinteisiin ja nuoremman polven edustajat kritisoivat heitä uudistumiskyvyttömyydestä. Nuorten mielipiteitä kuunnellessa monen kokoomusnaisen mieleen saattoi tulla, että mahdollisuudet vaikuttaa kasvavan polven moraaliin olivat liukumassa heidän ulottuviltaan.

Perheeseen ja siveellisyyteen liittyneiden kysymysten lisäksi kokoomusnaiset joutuivat kohtaamaan isänmaallisten tunteidensa haastetuksi tulemisen toisen maailmansodan jälkeen vallalle päässeeseen ulkopoliittisen linjan myötä. J. K. Paasikiven omaksumat doktriinit ystävällisistä naapurisuhteista ja vasemmiston huomioon ottamisesta sisäpolitiikassa saivat ymmärtäjän vuonna 1956 presidentiksi valitusta Urho Kekkosesta. Kokoomuksen naisille siirtyminen yleisen mielipiteen mukaiselle Neuvostoliitto-myönteiselle linjalle ja Kekkonen politiikan kannattajiksi oli vaikeaa, koska se merkitsi yhdessä yhteiskunnallisen radikalisoitumisen kanssa välttämättömyyttä punnita uudelleen isänmaanrakkauden merkitystä.

Tilanteessa, jossa monet olivat jo valmiita unohtamaan 1930- ja 40-lukujen tapahtumat ja silloin Suomessa maanpuolustuksesta ja itänaapurista vallalla olleet näkemykset, kokoomusnaiset eivät halunneet luopua sotaveteraaneja ja armeijaa kohtaan tuntemastaan kunnioituksesta. Naiset pitivät asevelvollisuutta edelleen olennaisena osana nuorten miesten elämää ja esiintyivät kokoomuksen naisedustajien joukossa halua laajentaa maanpuolustusvelvollisuus koulutusmuotoisena koskemaan myös nuoria naisia. Kokoomusnaisten isänmaataan kohtaan tuntema rakkaus ei tutkimusjakson aikana muuttunut arkiseksi, vaan he kokivat saaneensa veteraaneilta perinnöksi velvollisuuden vaalia niitä ihanteita, joiden vuoksi sotaa Neuvostoliittoa vastaan käytiin. Kokoomusnaisten näkökulmasta itsenäisyyden ja länsimaisen yhteiskuntajärjestyksen säilyttäminen olivat kodin ja kristinuskon puolustamisen ohella niitä tekijöitä, jotka velvoittivat puolustamaan omaa maata.

Länsimielisyydestä tuli yksi osasy, miksi kokoomusnaiset vähitellen siirtyivät Paasikiven-Kekkonen poliittiselle linjalle 1970-luvun alussa. Näin voidaan sanoa siksi, että länsisuhteiden vaa-

limisestä ja kauppasopimuksen edistämisestä Euroopan talousyhteisön (ETY/EEC) kanssa tuli tärkeitä perusteita Urho Kekkosen presidenttiyden jatkamiselle poikkeuslailla vuonna 1973. Jotta Suomi pääsi mukaan eurooppalaiseen talousyhteistyöhön, oli Neuvostoliitto saatava vakuuttuneeksi Suomen halusta säilyttää hyvät suhteet myös itään. Kokoomusnaisten kannalta oli ikävää, että neuvostojohdon pystyi tyynnyttämään vain Urho Kekkosen kaltainen poliitikko, jossa näytti yhdistyvän kaikki keskiluokkaiselle politiikanäkemykselle vastenmieliset piirteet.

Kekkonen oli kokoomusnaisten silmissä juuri sellainen henkilö, joka saattoi nousta suosioon ”ryhmätujen” ajamiseen tähtäävässä poliittisessa kulttuurissa: hän oli karismaattinen ja konstailematon ammattipoliitikko, jolle ihanteellisuus oli vierasta. Kekkoselle päämäärä oli usein keinoja tärkeämpi eikä hän elämäntavoiltaan ollut mikään puhdas pulmunen. Kokoomusnaisten oli vaikea tuntea kunniotusta maanisää kohtaan, joka antoi aiheita todellisiin tai keksittyihin sensaatiojuttuihin. Kekkosen mainetta mustasi kuitenkin ennen kaikkea se, että hän liikkui kielletyn ja sallitun rajamailla antaessaan itänaapurin puuttua tarvittaessa Suomen sisäpolitiikkaan. Tämän tarpeen määritteli isänmaan etu usein presidentin omillakin intresseillä höystettynä. Esimerkkeinä näistä toimintatavoista käytin tässä työssä noottikriisin vauhdittamia presidentinvaaleja vuodelta 1962 sekä poikkeuslakikeskustelua.

Poikkeuslakia edeltänyt debatti sai toimia viimeisenä näyttämönä kokoomuksen toisinajattelijoiden ja puoluetta jo uuteen suuntaan ohjanneen johdon välienselvittelylle. Osa kokoomusnaisista vastusti ankarasti poikkeuksellista presidentin valintatapaa: he perustelivat mielipidettään muun muassa demokratian puolustamisella sekä tarpeella poistaa vaihtoehdottomuuden ilmapiiri suomalaisesta politiikasta. Poikkeuslain kannalle asettuneet kokoomusnaiset yhtyivät niihin yleisiin käsityksiin, että presidentinvaaleja oli turha järjestää, koska yksi ehdokas oli ylitse muiden – vieläpä ehdokas, joka pystyi takaamaan sekä ulkopoliittisen vakauden että Suomen pääsyn länsimarkkinoille. Nämä naiset pitivät tärkeänä puoluejohdon tavoin kokoomuksen vapautumista ulkopoliittisesti epäluotettavan ja yhteistyökyvyttömän puolueen maineesta.

Keskustelu oli kokoomuksessa tiukkaa, ja lopulta poikkeuslakia vastaan päätyivät äänestämään ne, jotka olivat moraalisisissa kannanotoissaan yleensä olleet konservatiivisempia. Heihin kuuluivat esimerkiksi Eeva Kauppi ja Alli Vaittinen-Kuikka. Myös Margit Borg-Sundman soimasi poikkeuslakia, mutta tuossa vaiheessa jo eduskunnan ulkopuolelta. Rajuimmin Kekkosen virkakauden jatkoon reagoi vasta muutaman vuoden eduskunnassa istunut Salme Katajavuori: hän erosi kokoomuksesta lakiesityksen mentyä läpi. Anna-Liisa Linkola kuului tuossa vaiheessa puoluejohtoon ja kannatti

poikkeuslakia, samoin kuin Elsi Hetemäki ja Sinikka Karhuvaara. Nämä kolme olivat kyllä kantaa ottavia poliitikkoja, mutta eivät leimautuneet sillä tavalla säilyttäjiksi kuin Kauppi, Borg-Sundman ja Vaittinen-Kuikka. Toisaalta on vaikea välttää ajatusta, että nämä naiset omaksuivat ajan vaatimusten nimissä sen liturgian, mitä idänsuhteissa oli tapana käyttää, mutta sisältä puheet kumisivat ontouttaaan vielä enemmän kuin monella muulla.

Jos tutkimaani ajanjaksoa tarkastellaan sen valossa, pystyivätkö kokoomusnaiset saavuttamaan moraalisiin liittyneitä poliittisia tavoitteitaan, lopputulos on varsin synkkä. Kokoomusnaiset eivät pystyneet pysäyttämään kehitystä, joka johti äitien entisestään lisääntyneeseen ansiotyöhön, aivan pientenkin lasten hoidattamiseen päiväkodeissa ja perhe-käsitteen monipuolistumiseen. Tutkittuina vuosikymmeninä maallistuminen eteni suomalaisessa yhteiskunnassa, eikä uskonnosta ollut enää koko kansan maailmankuvan perustaksi. Seksuaalisuuteen liittyvät näkemykset vapautuivat, avoliitot yleistyivät ja syntyvyyden säännöstely ja abortti muodostuivat osaltaan liberaalin yhteiskunnan tunnuspiirteiksi. Kiitos Neuvostoliiton romahduksen ja kylmän sodan jälkeisen nationalistisen aallon yksi kokoomusnaisten ihanteista tuntuu kokoneen aallonpohjansa jälkeen renessanssin: se on tietenkin isänmaallisuus. Joidenkin kokoomusnaisten kaltaisten poliitikkojen tinkimättömyys pidättäytymisessä yhteistyöstä Neuvostoliiton kanssa on nyt arvossaan, kun kyseenalaista leimaa on lyöty melkein koko kylmän sodan aikaiselle suomalaiselle politiikalle. Lopullista voittoa ihmisten sydämistä ei kuitenkaan voine kirjata kummankaan – radikaalien eikä konservatiivien – tilille. Todellisuutta pilkkaamatta ei liene mahdollista väittää kummankaan saaneen tavoitteitaan täysin toteutetuiksi.

Oliko kokoomusnaisten moraalikysymysten ympärillä tekemä työ ja heidän näistä aiheista eduskunnassa käyttämänsä puheenvuorot sitten täysin turhia? Näin ei varmasti ollut. Muokkaantuneina ja tietysti monin osin lieventyneinä kokoomusnaisten aatteet ja ajatukset jäivät elämään suomalaisen yhteiskuntaan ja siirtyivät perikeskisäätisesti kasvatuksessakin eteenpäin. Moniin asioihin, jotka aikanaan kauhistuttivat kokoomusnaisia, nykykonservatiivit ovat tosin jo tottuneet eikä niiden muuttamiseen koeta olevan enää niin paljon tarvetta. Toisaalta nyky-Suomessa keskustellaan moraalien saralla asioista, joita tutkimieni kokoomusnaisten ei heidän onnekseen tarvinnut edes kohdata.

Kuten todettua, kokoomuslaisten – kuten muidenkin porvarillisten naisten – ideologian tutkimuksessa on kartoittamatta vielä monia mielenkiintoisia aiheita. Tämän tutkimuksen perusteella esiin nousi ainakin yksi teema: tutkittujen kokoomusnaisten ajattelun suhde puolueen nykypolitiikkaan.

Kokoomuksen naisista tässä työssä piirtyvä profiili ei kovinkaan monen tämän hetkistä politiikkaa seuraavan silmissä vastaa kokoomuslaisen naisen imagoa. Mielenkiintoinen aihe olisikin tutkia kokoomuksen nykyisten naiskansanedustajien moraaliarvoja ja pohtia sitä, kuinka voimakkaasti tässä työssä kuvattu arvomaailma on edelleen läsnä kokoomusta nyt kannattavien ajattelussa, vaikka sitä ei korosteta. Hedelmällinen voisi olla myös vertailu kokoomusnaisten ja Suomen Keskustaa kannattaneiden naisten välillä vuodesta 1975 eteenpäin. Tätä perustelen sillä, että suhtautuminen moraalikysymyksiin oli näillä naisilla varsin samanlaista sodan jälkeisinä vuosikymmeninä, mutta nykyisin keskustaa kannattavia naisia pidetään yleisesti moraaliarvoiltaan konservatiivisempina. Onko tilanne oikeasti tällainen ja jos on, miksi ja missä vaiheessa tällainen ero on muodostunut?

7. Lähteet

1. PAINAMATTOMAT LÄHTEET

Arkistolähteet

Porvarillisen työn arkisto (PTA), Helsinki.

Kokoomuksen eduskuntaryhmän pöytäkirjat 1945-1975.

Kokoomuksen Naisten liiton liittohallituksen pöytäkirjat 1945-1975.

Kokoomuksen Naisten liiton liittovaltuuston pöytäkirjat 1945-1975.

Kokoomuksen puoluehallituksen pöytäkirjat 1945-1975.

Kokoomuksen puoluekokousten pöytäkirjat 1945-1975.

Kokoomuksen puoluevaltuuston pöytäkirjat 1945-1975.

Kokoomuksen valtuuskunnan työvaliokunnan pöytäkirjat 1945-1975.

Internet-lähteet

Suomen Eduskunta – Kansanedustajamatrikkeli 1907-2000

<http://www.riksdagen.fi/thwfakta/kematrikkeli/ma1000.html> Luettu 25.7.2009.

Käsikirjoitukset

Halme, Laila. Nimetön (Kokoomusnaisten historia), 1997.

Vares, Vesa. *Kenestä tukija sorretuille kansakunnan valioille: keskiluokka Kansanpuolueen, Kokoomuksen ja SDP:n tarkastelussa 1940-50-lukujen vaihteessa.* Teoksessa Kesä puudeli vai ärhäkä terrieri? – Millaista toimihenkilöjärjestöä on eri aikoina tarvittu. Ilmestyy 2010.

Tietokantaineisto

Kansanedustajat 1945–2007 -tietokanta (Laatija Heikki Paloheimo)

2. PAINETUT LÄHTEET

Aikalaiskirjallisuus

Borg-Sundman, Margit. *Rajoja ja rajojenylityksiä.* WSOY. Porvoo, 1971.

Borg-Sundman, Margit. *Yhden naisen sota.* Arvi A. Karisto Oy. Hämeenlinna, 1977.

Kekkonen, Urho. *Urho Kekkonen päiväkirjat 3: 1969-74.* Toim. Juhani Suomi. Otava. Helsinki, 2003.

Loikkanen, Jouko. *K-linja.* Akateeminen kustannusliike. Pohjois-Karjalan Kirjapaino Oy. Joensuu, 1967.

Pohjala, Kyllikki. *Kuljin tietäni.* WSOY. Porvoo, 1966.

Lehdet

Suomen Nainen 1945-1975

Lähdejulkaisut

Valtiopäivien pöytäkirjat 1945-1975

3. TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Bergman, Solveig. *The Politics of Feminism. Autonomous Feminist Movements in Finland and West Germany from 1960s to the 1980s.* Åbo Akademi University Press. Painsalama Oy. Åbo, 2002.

Bergqvist, Christina & Kuusipalo, Jaana & Styrkarsdóttir, Auður. *The Debate on Childcare Policies.* Teoksessa *Equal Democracies? Gender and Politics in the Nordic Countries.* Eds. Christina Bergqvist et al. Scandinavian University Press. Oslo, 1999.

Boucht, Birgitta & Nyström, Carita. *Erotiikkakin on politiikkaa.* (Julkaistu ensimmäisen kerran 1975.) Teoksessa *Lukukirja Suomen naisille.* Toim. Liisa Husu & al. Gaudeamus. Tammer-Paino. Tampere, 1995.

Haapanen, Pirkko. *Naisten poliittinen osallistuminen ja sen kehitys: Vertaileva tutkimus.* Teoksessa *Nainen ja politiikka.* Tampereen yliopisto. Poliittikan tutkimuksen laitos. Tampere, 1974.

Haavio-Mannila, Elina & Roos, J. P. & Rotkirch, Anna. *Olivatko suuret ikäluokat murroksen moottoreita?* Teoksessa *Kenen sukupolveen kuulut? Suurten ikäluokkien tarina.* Toim. Semi Purhonen, Tommi Hoikkala & J. P. Roos. Gaudeamus, Helsinki University Press. Esa Print Oy. Tampere, 2008.

Helin, Matti. *Päästä meidät pahasta. Uskonto Skdl:n politiikassa 1944-1961.* Turun Yliopisto. Turku, 1996.

Hokkanen, Kari. *Maalaisliitto-Keskustan historia. Osa 4: Kekkonen Maalaisliitto 1950-1962.* Otava. Helsinki, 2002.

Hyrkkänen, Markku. *Aatehistorian mieli.* Osuuskunta Vastapaino. Gummerus Kirjapaino. Jyväskylä, 2002.

Hyvärinen, Marika. *Äitiyden ristiriita. Koti- ja ansioäitiyden käymistila 1960-luvun Suomessa.* Pro gradu -tutkielma. Tampere, 1999.

Hämäläinen, Unto. *Puolueyhtenäisyys ja muut puolueen perustavoitteet Kansallisessa Kokoomuksessa vuosina 1945-1977.* Pro gradu -tutkielma. Tampere, 1978.

Häyry, Heta. *Moraalin muutos – Moraalifilosofian muutos.* Teoksessa *Heta Häyry & Matti Häyry. Hyvä, kaunis, tosi - arvojen filosofiaa.* Yliopistopaino. Helsinki, 1997.

Ingström, Pia. *Lentävä feministi ja muita muistoja 70-luvulta.* Schildt. Otavan kirjapaino. Helsinki, 2007.

Jallinoja, Riitta. *Suomalaisen naisasialiikkeen taistelukaudet.* WSOY. Juva, 1983.

Julkunen, Raija. *Suomalainen sukupuolimalli – 1960-luku käänteenä.* Teoksessa *Naisten hyvinvointivaltio.* Toim. Anneli Anttonen, Lea Henriksson & Ritva Nätkin. Vastapaino. Tampere, 1994.

Kangas, Olli. *Politiikka ja sosiaaliturva Suomessa.* Teoksessa Tapani Paavonen & Olli Kangas: Eduskunta hyvinvointivaltion rakentajana. Suomen eduskunta 100 vuotta, osa 8. Edita Prima Oy. Helsinki, 2006.

Korppi-Tommola, Aura. *Vuosisadan naisparlamentaarikkoja.* Teoksessa Irma Sulkunen, Maria Lähteenmäki & Aura Korppi-Tommola: Naiset eduskunnassa. Suomen eduskunta 100 vuotta, osa 4. Edita Prima Oy. Helsinki, 2006.

Kuusipalo, Jaana. *Emännät ja työläisnaiset 1930-1950-lukujen politiikassa – oppaina Tyyne Leivo-Larsson ja Vieno Simonen.* Teoksessa Naisten hyvinvointivaltio. Toim. Anneli Anttonen, Lea Henriksson ja Ritva Nätkin. Vastapaino. Tampere, 1994.

Kuusipalo, Jaana. *Suomalaiset naiset politiikassa.* Teoksessa Suomalainen Nainen. Kirj. Satu Apo et al. Otava, Keuruu. 1999.

Kuusipalo, Jaana. *Naisten asema ja strategiat politiikan areenoilla: edustuksesta läsnäoloon, eristyksestä esilletuloon.* Teoksessa Turhaa työtä, Suomi-neito? Naisten työ rakennemurroksessa. Toim. Hannele Varsa. Sosiaali- ja terveysministeriö. Tasa-arvojulkaisuja. Sarja B: Tiedotteita. Helsinki, 1993.

Lahtinen, Mikko. *Konservatiivinen aatetraditio Suomessa.* Teoksessa Suomen puolueiden periaateohjelmat. Ohjelmat, niiden taustaa ja tarkastelua. Toim. Jukka Paastela & Heikki Paloheimo. Tampereen yliopisto. Poliitiikan tutkimuksen laitos, 2006.

Lauha, Aila. *Kansankirkko maallistuvassa yhteiskunnassa.* Teoksessa Suomen Kulttuurihistoria 4: Koti, kylä, kaupunki. Toim. Kirsi Saarikangas, Pasi Mäenpää & Minna Sarantola-Weiss. Tammi. Helsinki, 2004.

Lovenduski, Joni. Introduction: The Dynamics of Gender and Party. Teoksessa Women in Politics. Ed. by Joni Lovenduski and Pippa Norris. Oxford University Press. Oxford, 1996.

Lähteenmäki, Maria. *Naiset tasa-arvoisemman yhteiskunnan puolesta 1907-2003.* Teoksessa Irma Sulkunen, Maria Lähteenmäki & Aura Korppi-Tommola: Naiset eduskunnassa. Suomen eduskunta 100 vuotta, osa 4. Edita Prima Oy. Helsinki, 2006.

Lähteenmäki, Maria. *Vastuu kasvattaa itsenäisyyttä. Naisliike Suomea rakentamassa.* Teoksessa Suomalainen Nainen. Kirj. Satu Apo et al. Otava, Keuruu. 1999.

Lähteenmäki, Maria. *Vuosisadan naisliike. Naiset ja sosialidemokratia 1900-luvun Suomessa.* Hakapaino. Helsinki, 2000.

Meinander, Henrik. *Tasavallan tiellä. Suomi kansalaissodasta 2000-luvulle.* Schildt. Espoo, 1999.

Metsola, Maija. *Naiset tulkaa toimimaan eestä perheen, uskon, isänmaan! Porvarilliset naispoliitikot Suomessa vuosina 1945-1966.* Pro gradu -tutkielma. Tampere, 2008.

Nevakivi, Jukka. *Jatkosodasta nykypäivään 1944-1995.* Teoksessa Osmo Jussila, Seppo Hentilä & Jukka Nevakivi: Suomen poliittinen historia 1809-2003. WSOY. Dark Oy. Vantaa, 2004.

Nätkin, Ritva. *Väestöpolitiikka, abortti ja äitiys – hyvinvointivaltion ammattilaisten ja naisten suhteen tarkastelua.* Teoksessa Naisten hyvinvointivaltio. Toim. Anneli Anttonen, Lea Henriksson & Ritva Nätkin. Vastapaino. Tampere, 1994.

Purhonen, Semi & Roos, J. P. & Hoikkala, Tommi. *Anti-60-lukulaisten tyyppitarina.* Teoksessa Kenen sukupolveen kuulut? Suurten ikäluokkien tarina. Toim. Semi Purhonen, Tommi Hoikkala & J. P. Roos. Gaudeamus, Helsinki University Press. Esa Print Oy. Tampere, 2008.

Raaum, Nina C. *Political Citizenship: New Participants, New Values?* Teoksessa Equal Democracies? Gender and Politics in the Nordic Countries. Eds. Christina Bergqvist et al. Scandinavian University Press. Oslo, 1999.

Rantala, Onni. *Konservatismi ja sen kannattajat.* Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki, 1960.

Rantala, Onni. *Suomen puolueiden muuttuminen 1945-1980.* Turun yliopisto. Turku, 1981.

Roos, J. P. & Haavio-Mannila, Elina. *Missä he ovat nyt? 60- ja 70-lukulaiset aktivistit 2000-luvulla.* Teoksessa Kenen sukupolveen kuulut? Suurten ikäluokkien tarina. Toim. Semi Purhonen, Tommi Hoikkala & J. P. Roos. Gaudeamus, Helsinki University Press. Esa Print Oy. Tampere, 2008.

Rotkirch, Holger. *Yhdistys 9 uudistusten jouduttajana.* (Julkaistu ensimmäisen kerran vuonna 1968.) Teoksessa Lukukirja Suomen naisille. Toim. Liisa Husu & al. Gaudeamus. Tammer-Paino. Tampere, 1995.

Räikkä, Juha. *Moraalin kanssa. Esseitä hyvästä yhteiskunnasta.* Oy UNIPress Ab, 2004.

Satka, Mirja. *Sota-aika perhekäsitysten ja sukupuolten suhteiden murroksena.* Teoksessa Hyvinvointivaltio ja historian oikut. Toim. Pertti Haapala. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. Väki Voimakas 6. Tampere, 1993.

Suhonen, Pertti. *Suomalaisten arvot ja politiikka.* WSOY. Juva, 1988.

Sulkunen, Irma. *Naisen kutsumus. Miina Sillanpää ja sukupuolten maailmojen erkaantuminen.* Hanki ja jää. WSOY. Juva, 1989.

Sulkunen, Irma. *Naisten järjestäytyminen ja kaksijakoinen kansalaisuus.* Teoksessa Kansa liik-
keessä. Toim. Risto Alapuro & al. Vaasa Oy. Vaasa, 1987.

Sulkunen, Irma. *Retki naishistoriaan.* Hanki ja jää. Painokaari Oy. Helsinki, 1991.

Suomi, Juhani. *Kriisien aika. Urho Kekkonen 1956-1962.* Otava. Keuruu, 1992.

Suomi, Juhani. *Taistelu puolueettomuudesta. Urho Kekkonen 1968-1972.* Otava. Helsinki, 1996.

Suvanto, Pekka. *Konservatismi Ranskan vallankumouksesta 1990-luvulle.* Suomen historiallinen seura. Helsinki, 1994.

Togebly, Lise. *A Gender Gap that Vanished: Tolerance and Liberalism.* Teoksessa *Women in Nordic Politics. Closing the Gap.* Ed. by Lauri Karvonen and Per Selle. Dartmouth. Ipswich Book Co. Ltd. Ipswich, Suffolk, 1995.

Uljas, Päivi. *Kun Suomi punaistui. Talonpoikaisesta yhteiskunnasta hyvinvointivaltioksi.* Otavan kirjapaino. Helsinki, 2008.

Vares, Vesa. *Kokoomusnaisten matka kodista kabinettiin. Kokoomuksen Naisten Liiton ja Suomalaisen Puolueen Naisjärjestöjen Liiton historia 1906-1983.* Oy Nord Print. Helsinki, 2009.

Vares, Vesa. *Suomalaiskansallinen kokoomus, osa 2. Kansallisen Kokoomuspuolueen historia 1944-1966.* Suomen kansallismedia, 2008.